

Univerzita Palackého v Olomouci

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Jeruzalém – hledání definitivního statusu

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš FŇUKAL, Ph.D.

Vypracoval: Zbyněk WOJKOWSKI

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci vypracoval samostatně a veškeré
použité prameny jsem uvedl v seznamu literatury.

V Olomouci, 2. 8. 2010

.....

podpis

Touto cestou bych chtěl poděkovat vedoucímu bakalářské práce RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za jeho trpělivost, vstřícný přístup a cenné rady a připomínky, které mi pomohly při vypracování této práce.

Vysoká škola: Univerzita Palackého

Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Rozvojových studií

Školní rok: 2008/09

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

student

Zbyněk **WOJKOWSKI**

obor

Mezinárodní rozvojová studia

Název práce:

Jeruzalém – hledání definitivního statusu

Jerusalem – Seeking the Final Status

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce je charakterizovat postavení Jeruzaléma na pozadí izraelsko-palestinského konfliktu se zaměřením na legitimitu nároků palestinské i izraelské strany, na vývoj právního postavení města, územní vývoj a na formy organizace veřejné správy. Samostatná kapitola bude věnována nastínění možností dalšího vývoje.

Struktura práce:

úvod

cíle práce

metody, přehled literatury

Jeruzalém – geografická charakteristika (se zaměřením na obyvatelstvo a organizaci veřejné správy)

příčiny vzniku sporu o Jeruzalém, klíčové události ve vývoji sporu (stručná historie)

postoje Izraele, Palestinců a mezinárodního společenství k řešení sporu, jejich důsledky

perspektivy dalšího vývoje

závěry

shrnutí (i anglicky)

Bakalářská práce bude zpracována v těchto kontrolovaných etapách: konkretizace cílů práce (září 2008), kritický přehled literatury (prosinec 2008), kapitola 4 (leden 2009), kapitoly 5–6 (březen 2009), kapitola 7 (duben 2009), formulace závěrů, dokončení textu práce (květen 2009)

Rozsah grafických prací: grafy a mapy podle charakteru obsahu

Rozsah průvodní zprávy: 10 000 – 12 000 slov základního textu + práce včetně všech příloh v elektronické podobě

Seznam odborné literatury:

Dostupná literatura o palestinsko-izraelském konfliktu v českém a anglickém jazyce, z českých prací zejména: Čejka, Marek: Izrael a Palestina: Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu. Centrum strategických studií. Brno. 2005 vč. obsáhlé bibliografie k tématu.

Izraelská stanoviska: především publikace, stanoviska a dokumenty zveřejněné na webových stránkách izraelského ministerstva zahraničních věcí, palestinský pohled na problém: informace na portálu Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs.

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Datum zadání bakalářské práce: 9. 5. 2008

Termín odevzdání bakalářské práce: 15. 5. 2009

---

vedoucí katedry

---

vedoucí bakalářské práce

OBSAH

Seznam použitých zkratk	9
Seznam základních pojmů	10
Seznam grafických příloh	13
1 Úvod	14
2 Cíle práce	16
3 Metody práce a přehled literatury	17
4 Geografická charakteristika	18
4. 1. Geografická poloha	18
4. 2. Jeruzalém v zóně střetu	19
4. 3. Flexibilní hranice, obyvatelstvo	21
4. 4. Metropolitní oblast	26
4. 4. 1 Jeruzalémský distrikt	26
4. 4. 2 Izraelské osady	27
4. 4. 3 Palestinská předměstí	28
4. 5. Nejchudší hlavní město	29
5 Příčiny vzniku sporu o Jeruzalém a klíčové události	33
5. 1. Stručná historie	33
5. 1. 1 Starověk	33
5. 1. 2 Muslimská vláda a křížové výpravy	34
5. 1. 3 Konec Osmanské říše a britský mandát	35
5. 1. 4 Rozdělení města	37
5. 1. 5 Sjednocení města a první intifáda	38
5. 1. 6 Dohody z Oslo	39
5. 1. 7 Druhá intifáda	40
5. 2. Náboženství, nacionalismus a pragmatismus ve sporu o Jeruzalém	42
5. 2. 1 Náboženský význam Jeruzaléma	42
5. 2. 2 Růst nacionalismu	47
5. 2. 3 Náboženský fundamentalismus	51
5. 4. Východní Jeruzalém a jeho praktický význam	54
5. 4. 1 Izraelský zájem	55
5. 4. 2 Palestinský zájem	56

6	Postoje Izraele, Palestinců a mezinárodního společenství a jejich důsledky.....	58
6. 1.	<i>Jeruzalém a mírové rozhovory</i>	58
6. 1. 1	Jednání do roku 1948.....	58
6. 1. 2	Vyjednávání v letech 1948 – 1967	62
6. 1. 3	Vyjednávání mezi lety 1967 – 1987	63
6. 1. 4	Vývoj jednání po roce 1987.....	67
6. 2.	<i>Právní postavení Východního Jeruzaléma</i>	74
6. 2. 1	Jeruzalém v izraelském systému práva.....	74
6. 2. 2	Srovnání statusu Východního Jeruzaléma a Západního břehu Jordánu.....	76
6. 2. 3	Postavení Jeruzaléma v systému Palestinské samosprávy na Západním břehu.....	77
6. 2. 4	Východní Jeruzalém v mezinárodním právu	78
6. 3.	<i>Politiky jednotlivých stran v Jeruzalémě</i>	78
6. 3. 1	Izraelské politiky směřující k podpoření nároků na město	79
6. 3. 2	Palestinské politiky směřující k upevnění palestinského postavení ve městě	86
7	Perspektivy dalšího vývoje.....	90
7. 1.	<i>Kritické aspekty izraelsko-palestinského vyrovnání ve Východním Jeruzalémě</i>	90
7. 1. 1	Staré Město, svatá místa a jejich dostupnost	90
7. 1. 2	Svoboda pohybu v Jeruzalémě a jeho metropolitní oblasti	93
7. 1. 3	Infrastruktura	94
7. 1. 4	Bezpečnost.....	94
7. 1. 5	Občanská práva.....	95
7. 2.	Alternativy budoucího statusu Jeruzaléma	96
7. 2. 1	Zachování současného stavu	96
7. 2. 2	Autonomie arabských čtvrtí.....	97
7. 2. 3	Rozdělení města.....	99
7. 2. 4	Hlavní město izraelsko-palestinského státu.....	101
7. 2. 5	Internacionalizace města, „corpus separatum“	101
7. 2. 6	Sdílená suverenita.....	103
8	Závěr.....	104
9	Shrnutí (Summary)	105
9. 1.	<i>Shrnutí</i>	105
9. 2.	<i>Summary</i>	107

Seznam použité literatury	109
<i>Knižní zdroje</i>	109
<i>Periodika:</i>	112
<i>Novinové články:</i>	114
<i>Internetové zdroje:</i>	115
Přílohy	118
<i>Soupis místopisných jmen</i>	118

Seznam použitých zkratk

ICBS	Central Bureau of Statistics (izraelský statistický úřad)
NIS	New Israeli Sheqel (nový izraelský šekel; měnová jednotka Izraele; 1 NIS = cca 5 CZK)
oPt	Occupied Palestinian Territories (zkratka běžně používaná OSN)
OSN	Organizace spojených národů
PCBS	Palestinian Central Bureau of Statistics (palestinský statistický úřad)
PNA	Palestinian National Authority (Palestinská národní správa)
PLO	Palestinian Liberation Organization (Organizace pro osvobození Palestiny)
UNRWA	United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (Úřad OSN pro palestinské uprchlíky na Blízkém východě)
UNSCOP	United Nations Special Committee on Palestine (Speciální komise OSN pro Palestinu)
RB OSN	Rada bezpečnosti OSN
VS OSN	Valné shromáždění OSN
ZBJ	Západní břeh Jordánu

Seznam základních pojmů

V prostředí izraelsko-palestinského konfliktu existuje řada vzájemně se prolínajících pojmů, které jsou zřídka jednoznačně definovány – již samotné názvy Izrael a Palestina postrádají jasný obsah (především z územního hlediska) a jejich používání je mnohdy kontroverzní. Z důvodu přehlednosti a jednoznačného pochopení proto považuji za důležité základní pojmy, tak jak jsou chápány pro potřeby této práce, objasnit:

Erec Jisrael (alt. Velký Izrael)¹ a Palestina² lze považovat za geograficky synonymní pojmy. V historii i současnosti jsou používány především pro území známé mezi lety 1920-1948 jako Britský mandát Palestina v územním vymezení po roce 1921³, přičemž zcela logicky první variantu upřednostňovali Židé a druhou Arabové (a historicky i Západní svět). Zejména v kontextu s historickými událostmi upřednostňují používání pojmu Předjordánsko, který vhodně vystihuje územní rozsah sledované oblasti a je politicky neutrální.

Izrael používám jako termín označující mezinárodně (mj. i Českou republikou) uznané území Státu Izrael, tj. v hranicích před rokem 1967, tedy bez území Západního břehu, pásma Gazy a Golanských výšin. Mezi Palestinci se území alternativně označuje jako „území z roku 48“ („48’ territories“).

Zelená linie je linií příměří sjednaná mezi Izraelem a zneprátelenými arabskými státy po válce, která následovala vyhlášení izraelské nezávislosti (1948-49).

Okupovaná palestinská území (oPt) a Ješa jsou názvy pro území zbytku Předjordánska vně mezinárodně uznaných hranic Státu Izrael, která Izrael obsadil v šestidenní válce v roce 1967. Termín „occupied Palestinian territories“ běžně užívá pro Západní břeh a

---

¹ Podle biblické První knihy Mojžíšovy (Genesis) si Bůh vyvolil Jákoba za praotce „svatého lidu“ (Židů) a dal mu jméno Izrael („Bůh zápasí“), zaslíbil mu zemi Kanaán, a té se začalo říkat Erec Jisrael, doslovně „země Izraelova“ [Čejka, 2005]. Většina Židů vztahuje toto zaslíbení na prostor „od řeky (Jordánu) k moři“, ale existují radikální skupiny snící o obnovení Davidova království, které dle Bible sahalo od Eufratu až po Sinaj.

² Název Palestina se odvozuje od svazu pěti filištýnských městských států (Ašdod, Aškalon, Ekron, Gat a Gaza), které ovládaly předjordánské pobřeží v době příchodu hebrejských kmenů ve 13. století př. n. l. [Čejka, 2005]. Samotní Palestinci jsou však stejně jako Židé semité a s Filištiny (Pelištejci) mají etnický málo společného. Po poražení „Velkého židovského povstání“ v r. 70 n. l. začali Římané používat názvu pro bývalou provincii Judea, což se udrželo v západním světě až od vzniku Státu Izrael.

³ V roce 1921 bylo z mandátu vyčleněno Zajordánsko (Transjordánsko), dnešní Jordánské hášimovské království.

pásma Gazy OSN, zatímco zkratka Ješa (angl. Yesha)⁴ je běžná v Izraeli, zejména mezi odpůrci vyrovnání s Palestinci.

Západní břeh (Jordánu) (ZBJ) a **Ješ**, je území, které mezi lety 1948-1967 okupovalo Jordánsko. Ješ je zkratkou pro izraelský název „Jehuda ve Šomron“. Samotní Palestinci běžně mluví o území jako o „břehu“.

Palestinská území (angl. Palestinian territories) jsou oblasti předané pod vládu Palestinské národní samosprávy (PNA) dle dohod podepsaných mezi Státem Izrael a Organizací pro osvobození Palestiny (PLO).⁵

Jeruzalém zahrnuje celé město uvnitř hranic vymezených Izraelem, včetně částí neuznaných mezinárodním společenstvím a nárokových Palestinci. Oficiální název zní v hebrejštině Jerušalajim. Arabský Uršalim Al-Quds je kombinací hebrejského a tradičního arabského jména a je využíván především izraelskými úřady, nikoli Palestinci. Ti používají jméno Al-Quds, které vztahují především na arabské čtvrtě města, a o židovský čtvrtě mluví (podle jejich pozice k „zelené linii“) buď jako o „západě“ nebo „osadách“.

Západní Jeruzalém se nachází západně od „zelené linie“ a jedná se tedy o ty části města, které jsou pod kontrolou Izraele již od r. 1949, západní hranicí je pak aktuální administrativní hranice v „izraelském“ chápání (území Západního Jeruzaléma bylo po roce 1949 rozšířeno v letech 1957, 1963 a 1993).

Východní Jeruzalém je část města východně od „zelené linie“, zahrnuje čtvrtě obydlené Palestinci i Izraelci. Jako východní hranice tohoto útvaru se zpravidla chápe „izraelská“ hranice města (i ze strany Palestinců, jejichž statistiky označují Východní Jeruzalém v tomto územním vymezení jako zónu J1 Jeruzalémského governorátu). Před rokem 1967 existovalo užší vymezení pojmu, neboť Východní Jeruzalém v hranicích definovaných jordánskou správou pokrýval pouze 6 km², oproti dnešním 70 km².

Arabský Jeruzalém je termín běžně používaný, zejména v oficiálních palestinských dokumentech, jako souhrnné označení pro čtvrtě Jeruzaléma obydlené převážně Araby [Klein, 2001]. Pojem není možno zaměňovat s **arabskými předměstími Jeruzaléma**, které leží na ZBJ mimo katastr města a jsou většinou pod správou PNA.

---

⁴ Odvozeno z izraelských administrativních jednotek pokrývajících oPt, tj. Jehuda, Šomron ve Aza (Judsko, Samašsko a Gaza).

⁵ Oblasti formálně pod kontrolou PNA pokrývají přibližně 40 % ZBJ a téměř celé pásmo Gazy, které je v současnosti ovšem pod nadvládou hnutí Hamas [OCHA, 2007a].

Izraelské osady vznikly na okupovaných územích po roce 1967. Významná část jich vznikla přímo na území Východního Jeruzaléma.

Svatý okrsek (angl. Holy Basin) zahrnuje nejprominentnější svatá místa a archeologická naleziště Jeruzaléma, především Staré Město (vymezené osmanskými hradbami), Chrámovou horu, Zeď nářků, Olivetskou horu a Silwan/Město Davidovo. Postavení této části města patří z hlediska vyjednávání k těm nejobtížnějším otázkám.

Seznam grafických příloh

Mapa 1. Stavební vývoj Jeruzaléma v 70. letech 19. století.....	22
Mapa 2 Stavební vývoj Jeruzaléma v 80. letech 19. století.....	22
Mapa 3 Rozdělení Jeruzaléma v letech 1948 – 1967.....	24
Mapa 4 Rozšiřování hranic města v letech 1948 – 2000.....	25
Mapa 5 Návrh Peelovy komise.....	59
Mapa 6 Návrh Židovské agentury.....	60
Mapa 7 Corpus separátů.....	61
Mapa 8 Allonův plán.....	64
Mapa 9 Interpretace izraelského návrhu v Camp Davidu.....	70
Mapa 10 Izraelský návrh v Tabě.....	72
Mapa 11 Palestinský návrh v Tabě.....	73
Obrázek 1 Džabal AbuGhnajm/Har Homa v letech 1997 a 2005.....	80
Mapa 12 Lokalizace Har Homy na mapě Východního Jeruzaléma.....	81
Mapa 13 Izraelská „bezpečnostní“ bariéra v okolí Jeruzaléma.....	83

1 Úvod

Jeruzalém, svaté město tří náboženství, „věčné a nedělitelné hlavní město“ Izraele, toužebně očekávané hlavní město budoucího palestinského státu, není jen městem, ale rovněž fenoménem a symbolem, který dalece přesahuje lokální rámec izraelsko-arabského konfliktu. Vhledem k strategickému postavení a náboženskému významu Jeruzaléma se v oblasti angažují především vlády západních a arabských zemí, většina světových církví a řada neziskových organizací. I přes značné množství informací, kterými nás zasypávají masmédiá a různé zájmové skupiny, si lze komplexnost tamní situace jen stěží představit. Osobně jsem se o tom mohl přesvědčit během svého prvního pobytu v Jeruzalémě v roce 2007 (celkem šest měsíců), kdy Izrael pompézně oslavoval 40 let od „znovusjednocení“ města. Zatímco židé tančili a zpívali v ulicích Starého Města a účastnili se slavnostních představení, arabští obyvatelé nesměli v některých čtvrtích ani vycházet a pouze na omezeném množství shromáždění si mohli připomenout „ztrátu“ města – bez vlajek, skandování, či transparentů. Celková atmosféra byla na hony vzdálena představě, kterou člověk může mít o sjednoceném městě. Podobá situace se opakovala v roce 2008, kdy jsem pracoval dva měsíce v Hebronu na Západním břehu Jordánu. Izrael oslavoval 60 let od svého vzniku a Palestinci naopak truchlili nad 60 lety od „katastrofy“ (arab. An-Naqba), kdy se ze ¾ národa stali uprchlíci.

Problémy města se netýkají ovšem pouze rozdílného pohledu na společné dějiny, ale postihují obyvatele města v každém momentě jejich životů. Neexistují smíšené čtvrti, rozdělené je školství, veřejná doprava, zásobování vodou a elektřinou. Arabské čtvrti se vyznačují zanedbanou infrastrukturou, absencí územního plánování a četnými kontrolami izraelské armády. Židovské čtvrti pak charakterizují „všudypřítomné“ bezpečnostní služby, pomníky obětem teroristických útoků, a souboje ultra-ortodoxních a sekulárních židů o vliv ve městě. Izrael je pravděpodobně jedinou zemí světa, kde hlavní město je zároveň i město nejchudší.⁶ To vše je výsledkem téměř 80 let boje o vytvoření definitivního statusu města. Vzhledem k implikacím, které má vyřešení statusu Jeruzaléma pro izraelsko-arabský konflikt a především pro samotné obyvatele města (mezi nimi je i řada mých blízkých přátel), rozhodl jsem se věnovat svou bakalářskou práci právě hledání

---

⁶ [Dattel, 2008].

definitivního statusu města. Vliv na mé rozhodnutí měla rovněž absence české literatury, která by zevrubně popisovala situaci Jeruzaléma. Doufám tedy, že tato bakalářská práce bude sice stručným, leč relevantním příspěvkem k problematice.

2 Cíle práce

Cílem práce je analyzovat jednu z klíčových otázek při hledání mírového řešení izraelsko-palestinského, potažmo izraelsko-arabského konfliktu, kterou je hledání definitivního statusu Jeruzaléma.

Kapitola *Geografická charakteristika* se zabývá popisem geografického prostoru Jeruzaléma, především socioekonomické sféry. Popsán je vývoj jeruzalémské populace, hospodářství a interakcí mezi městem a jeho metropolitní oblastí.

Kapitola *Příčiny vzniku sporu o Jeruzalém a klíčové události* stručně popisuje historii města, zejména klíčové události po jeho „znovusjednocení“ v roce 1967. Pozornost je věnována významu Jeruzaléma pro abrahamská náboženství (judaismus, křesťanství a islám), roli, kterou město sehrálo při vzniku nacionalismu židovského (sionismu) i arabského, a praktickému významu města pro Stát Izrael a budoucí palestinský stát.

Kapitola *Postoje Izraele, Palestinců a mezinárodního společenství a jejich důsledky* se zaměřuje na postoje jednotlivých stran tak, jak byly prezentovány v průběhu diplomatických jednání mezi Izraelem, Palestinci, arabskými zeměmi a mezinárodním společenstvím. Kapitola dále podává popis právního postavení Východního Jeruzaléma v izraelském, palestinském a mezinárodním právě a srovnává status Východního Jeruzaléma a Západního břehu Jordánu. Kapitolu uzavírá charakteristika politik (jako je např. územní plánování, výstavba, bojkot izraelských institucí ze strany Palestinců či ozbrojené násilí), které obě strany používají k potvrzení svých nároků na město.

V *Perspektivách dalšího vývoje* jsou nastíněny možné varianty řešení definitivního statusu města a pravděpodobnost jejich uskutečnění.

3 Metody práce a přehled literatury

Při psaní bakalářské práce bylo použito rešeršně-kompilační metody, tj. sběru dat a jejich následné syntézy a interpretace.

Informace byly čerpány především z odborných knih pořízených přímo v Jeruzalémě v renomovaných institucích, jako je Hebrejská univerzita, Jeruzalémský institut pro izraelská studia, Palestinská akademická společnost pro studium mezinárodních záležitostí či Společnost pro arabská studia. K získání statistických informací bylo v maximální možné míře použito dat izraelského a palestinského statistického úřadu a také Úřadu pro koordinaci humanitárních záležitostí OSN. V hojně míře je užito rovněž odborných článků, a dále pak novinových článků k ilustraci aktuálního vývoje.

Považuji za důležité zdůraznit, že většina z mých zdrojů pochází od izraelských a palestinských autorů a institucí. Lze tedy jen stěží očekávat jejich úplnou nezájatost. Mnohé se vyznačují jednostrannou prezentací faktů a další pak hraničí s nekritickou propagandou zájmů té či oné strany. S těmito informacemi pracuji dvěma způsoby. Jednak se snažím o neutrální interpretaci dvou protichůdných tvrzení, nebo jich naopak využívám k zdůraznění ideologických klišé.

V izraelsko-palestinském prostředí existuje velká nejednotnost místopisných názvů. Jeden objekt má často odlišné názvy v hebrejštině i arabštině. Všeobecnému zmatku napomáhá existence mnoha variant transkripce do latinky a vzhledem k biblickému významu města i množství vžitých jmen v evropských jazycích, češtinu a angličtinu nevyjímaje. Olivetská hora je tak v arabštině známa jako [At-Tur], v hebrejštině [Har Zeitun] a v angličtině Mount of Olives. Abych zajistil blízkost českému čtenáři, upřednostňuji použití českých vžitých jmen (existují-li), anebo používám zjednodušený fonetický přepis s diakritikou běžnou v češtině, čímž se vyhýbám složitému oficiálnímu systému ISO i anglickým přepisům. Abych se vyhnul jakýmkoli nejasnostem, zařadil jsem do Příloh seznam místopisných jmen tak, jak byla použita v práci. Dále zde uvádím odpovídající originální názvy a jejich běžnou anglickou transliteraci, popř. vžitě anglické jméno.

4 Geografická charakteristika

Politické spory neexistují ve vzduchoprázdnu. Dějí se v geografickém prostoru. Nejinak je tomu u Jeruzaléma, kde se politika odehrává ve vzájemném propojení s geografickou polohou, vývojem obyvatelstva, hospodářství, zástavby a vytváření vazeb na zázemí. Poznání geografického prostoru je pak předpokladem pro komplexní pochopení problematiky.

4. 1. Geografická poloha

Historicky ovlivnila pozici Jeruzaléma jako hlavního střediska Předjordánska jeho výhodná geografická poloha. Jeruzalém (31° 46' s. š. a 35° 14' v. d.) se nachází v nadmořské výšce 600 až 800 m na hřebeni Judských hor.⁷ Povrch města charakterizují vrcholky krasového masivu (Olivetská hora – 811 m n. m., Hora Skopus – 827 m n. m.) oddělené četnými údolími s příkrými svahy (Chinon, Kidron, a další). Judské hory táhnoucí se v severojižním směru tvoří výrazný předěl mezi (v minulosti) bažinatou pobřežní nížinou a suchým a extrémně teplým údolím Jordánu. Pohoří se tak stalo již ve starověku přirozeným centrem osídlení Předjordánska s rozvinutým zemědělstvím (severozápadní návětrné svahy s pěstováním oliv a vinné révy, jihozápadní část ve srážkovém stínu s extenzivním chovem dobytka). Hřeben pohoří sloužil jako přirozená spojnice severu Předjordánska s pouští Negev (a dále Egyptem). Po dnu údolí pozvolně klesajících od Jeruzaléma k Středozemnímu moři (50 km) na západě a na východě k řece Jordán a Mrtvému moři (25 km) vedla obchodní cesta východ-západ. Strategická poloha na křižovatce obchodních cest a později i náboženský význam učinily z města dominantní administrativní a obchodní centrum. I přes měnící se vládcy, přesuny obyvatelstva a změny převládajícího náboženství zůstal význam Jeruzaléma jako prvního města Předjordánska zachován prakticky až do poloviny 19. století.

---

⁷ Alternativně Jeruzalémské hory nebo Hebronské hory, viz Soupis místopisných jmen; na sever od Ramaláhu se stejné pohoří nazývá jako Samařsko/Samařské hory.

4. 2. Jeruzalém v zóně střetu

Situace se změnila až s otevřením Předjordánska okolnímu světu (související s úpadkem Osmanské říše), rostoucí angažovaností velmocí a masovou imigrací Židů. Základní ideologií nově příchozích Židů nebylo náboženství, ale sionismus vyznávající socialistické hodnoty. Budovatelský duch sionismu se projevil v rozsáhlých kultivacích neúrodné půdy v pobřežních bažinách, zakládáním zemědělských družstev a později i měst tamtéž. Obchodní a vojenské zájmy velmocí vedly ke vzniku průmyslových závodů v přístavech a k výstavbě železnic. Těžiště hospodářských aktivit se tak definitivně přesunulo z hor k moři [viz např. Elezari-Volcani, 1932].

Postavení Jeruzaléma pak ještě více utrpělo díky konfliktu mezi Araby a Židy. Od 30. let město zachvátily nepokoje, bombové atentáty, a Jeruzalém se tak natrvalo polarizoval na dva nepřátelené tábory. Dominantním faktorem ve vývoji města se tedy stalo jeho *hraniční postavení* („*frontierity*“)⁸ charakterizované neustálým konfliktem o ovládnutí prostoru a teritoriální segregací podle etnických a náboženských kritérií.⁹ Po 2. světové válce vzájemné střety přerostly v občanskou válku a později i mezinárodní konflikt, který vyvrcholil rozdělením města (a celého mandátu Palestina) mezi dva nepřátelené státy, Izrael a Jordánsko (1948/49). Podél nové mezinárodní hranice probíhající středem města vyrostly bariéry z plechu a ostnatého drátu.

Z pohledu Izraele se Jeruzalém (byť hlavní město) stal periferním územím spojeným se zbytkem státu tzv. jeruzalémským koridorem. Jordánská část města ztratila i svůj politický status, neboť po anexi Západního břehu Jordánu (ZBJ) zůstal hlavním městem státu Ammán [Klein, 2001]. Se zhoršující se hospodářskou situací nastal exodus vzdělaných elit do Zajordánska a jejich pozici v Jeruzalémě zabraly konzervativní a méně vzdělané skupiny z jiných měst na Západním břehu.

Znovusjednocení (1967) pak změnilo jen málo. Hraniční postavení („*frontierity*“) města zůstalo zachováno, jen došlo k posunu hranice z centra města k jeho nové, Izraelem jednostranně proklamované, východní hranici. Rovněž se změnila povaha hranice, kdy se

---

⁸ *Zatímco hranice (border) představuje statickou linii, prostředek, kterým se vymezujeme a bráníme proti vnějšku, pojem pohraničí (frontier) představuje dosud nevyhraněný prostor, kde dochází ke konfrontaci mezi dvěma entitami. Přičemž každá entita usiluje o prosazení svého vlivu v tomto prostoru tak, aby mohla rozšířit své hranice a zabránit tedy převzetí prostoru soupeřící entitou.* [Klein, 2001, 9].

⁹ Město charakterizovalo (a v řadě ohledů charakterizuje dodnes) rozdělení do segregovaných čtvrtí, rozdělená veřejná doprava, společenské instituce a oddíly domobrany střežící jednotlivé čtvrtě.

ze státní hranice stal nejasný předěl mezi vlastním státním územím a okupovaným teritoriem s nedefinovaným právním postavením a s nepřátelsky naladěným obyvatelstvem. Izrael se soustavně pokoušel o ovládnutí prostoru a přeměnu Jeruzaléma v jedno z center země. Docházelo k rozsáhlé bytové výstavbě ve východním Jeruzalémě za účelem změny demografické rovnováhy ve prospěch Židů a vznikající prstenec osad podél východní hranice města měl přesunout konfrontaci z centra města dále na okupovaná území.

Pokus o úplné ovládnutí se ovšem nezdařil. Arabské obyvatelstvo bojkotovalo nové instituce a s dvojnásobným povstáním Palestinců (tzv. intifády) se násilné střety vrátily i do samotného města, a to v míře podobné té před vznikem Státu Izrael. Ve snaze o zajištění svého výsadního postavení a zajištění bezpečnosti Izrael inicioval segregaci Jeruzaléma¹⁰ a jeho (židovské) metropolitní oblasti od území pod palestinskou samosprávou. Napřed v podobě kontrolních stanovišť na hranicích města, později zavedením systému povolenek pro obyvatelstvo okupovaných území. Celý proces separace vyvrcholil fyzickým oddělením města a ZBJ výstavbou osmimetrové betonové zdi. Se segregací ztratil Arabský Jeruzalém roli komerčního centra Západního břehu, neboť jeho více než dva miliony obyvatel přišly o možnost město navštívit. Obdobně nedobré postavení má západní Jeruzalém. I přes deklarovanou „*politiku posilování hlavního města*“ se hospodářské nůžky mezi jádrovými oblastmi Izraele (aglomerace Tel Avivu a Haify) a Jeruzalémem zvětšují (viz níže).

Vzájemné násilí vyostřilo rovněž rozdíly ve městě samotném, kdy se především izraelské obyvatelstvo vyhýbá arabským čtvrtím. Za tímto účelem byly vybudovány i nové silniční obchvaty („*by-pass roads*“) spojující osady ve Východním Jeruzalémě přímo se západní částí města. Periodicky se dokonce objevují v izraelské politice výzvy k jednostrannému vyčlenění některých arabských čtvrtí z města a jejich připojení k zóně C na ZBJ (tedy pod přímou vojenskou správou).

Do budoucna lze očekávat pokračování konfrontace na dosud nevyhraněném teritoriu (tedy především v nezastavěných částech města samotného a v tzv. východním prstenci osad) a

---

¹⁰ Politika segregace následující po uzavření tzv. dohod z Oslo (1993) je v naprostém protikladu k vývoji po „šestidenní válce“ (1967). Izrael tehdy usiloval o co nejintenzivnější integraci nových území (fyzická likvidace veškerých bývalých demarkačních bariér a vytváření závislosti na izraelské infrastruktuře a pracovním trhu), zatímco se vyhnul jejich anektování (s výjimkou Jeruzaléma) a udělení právního statusu jejich obyvatelstvu.

prohlubování segregace. Obě strany sporu budou totiž usilovat před vznikem budoucího palestinského státu (v jakékoli jeho podobě) o vytvoření takového faktického stavu, který předurčí budoucí hranice v jejich prospěch.

4. 3. *Flexibilní hranice, obyvatelstvo*

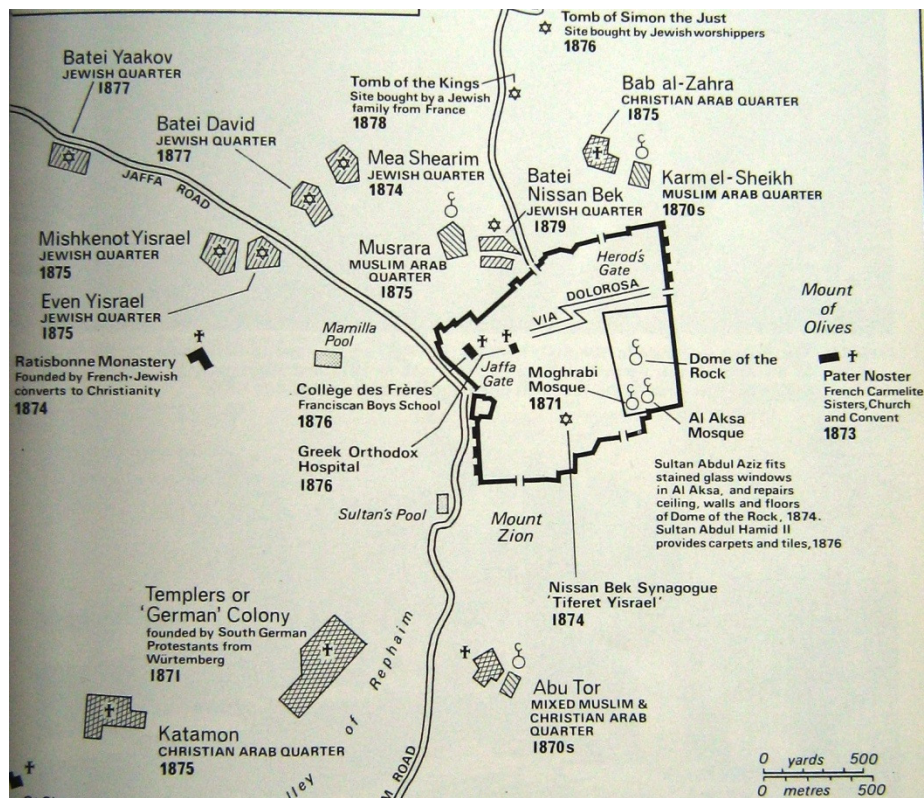
Hovoříme-li o současném Jeruzalému jako o hraničním městu, je dobré podívat se na vývoj těchto hranic a prostoru města podrobněji. Až do poloviny 19. století byla veškerá populace města (15 tis., z toho 6 tis. Židů [Gilbert, 1978]¹¹), soustředěna na ploše 0,9 km² vymezené původními osmanskými hradbami dlouhými 3,7 km [Abdelrazek a Tofakji, 2008]. Do této doby se také datuje dnešní tradiční rozdělení Starého Města na 4 čtvrtě, Arménskou, Křesťanskou, Muslimskou a Židovskou. Toto uspořádání je ovšem pouhým konstruktem evropských vědců, kteří uplatňovali principy z evropských měst při studiu Jeruzaléma. Pro Staré Město byla typická spíše susedství (tzv. *harety*; vzájemně propojené budovy), soustřeďující se podél významných náboženských center (kostely, mešity, synagogy, hospice, lázně...). Existoval tak haret řecký, latinský, arménský, koptský, syrský¹² a židovský, v případě muslimů se dělily dle původu (haret africký, Maghrebi), či klanů. Částí města vzdálenější od těchto center pak byly smíšené [Ben Arieh, 1975].

Zásadní změnu ve vývoji města přinesla Krymská válka mezi Tureckem a Ruskem (1853 - 1856), kdy si evropské mocnosti vymohly za svou pomoc Turecku možnost zasahovat do vnitřních záležitostí říše. Z prestižních důvodů se objektem zájmu stal i Jeruzalém. Vznikaly četné církevní a charitativní stavby, především kostely, hospice pro poutníky, nejen uvnitř města, ale i v jeho těsné blízkosti za hradbami (Ruský dvůr a Anglické sanatorium v r. 1864, nemocnice pro malomocné 1866). Židovští filantropové z USA a Evropy (Rotshild,...) v trendu pokračovali a zakládali obytné kolonie pro zchudlé Židy Starého Města (Miškenot Jisrael, Even Jisrael, oba r. 1874; viz mapa 1). S otevřením Suezského kanálu (1867) rozšiřují mocnosti své církevní mise i obchodní sekce a stěhují se ze stísněných prostor uvnitř hradeb do velkých komplexů podél příjezdových cest do města (Americká kolonie, r. 1884; viz mapa 2).

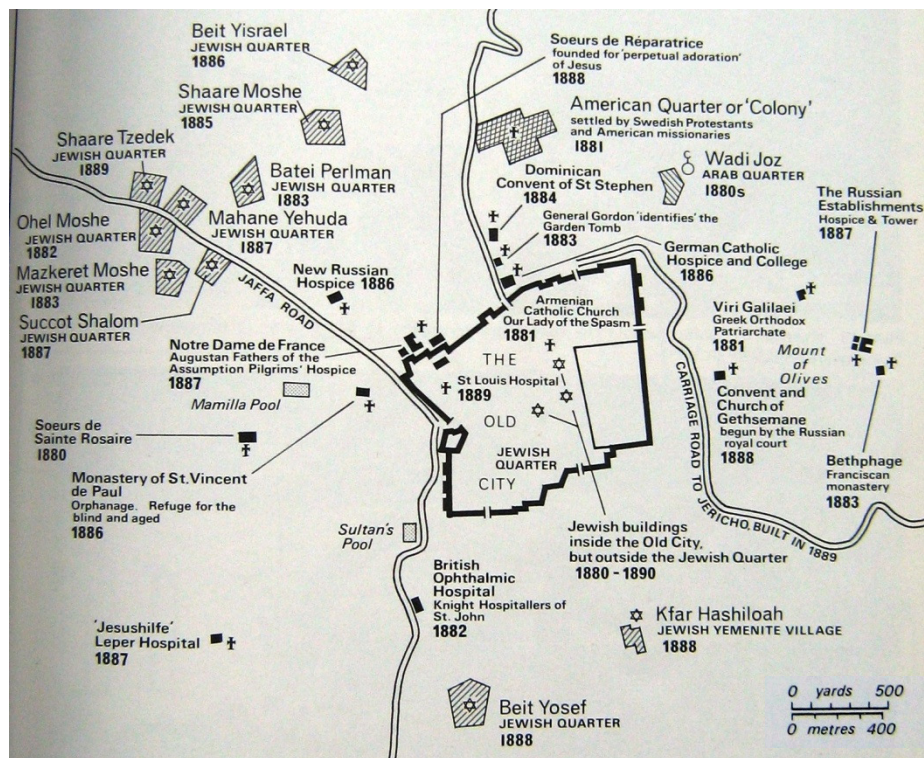
---

¹¹ Není-li uvedeno jinak, všechny údaje o populaci v oddíle pocházejí od stejného autora.

¹² Míněno dle převládajícího křesťanského ritu, nikoli národnostního hlediska.

Mapa 1 Stavební vývoj Jeruzaléma v 70. letech 19. století (upraveno dle Gilbert, 1978)

Mapa 2 Stavební vývoj Jeruzaléma v 80. letech 19. století (upraveno dle Gilbert, 1978)

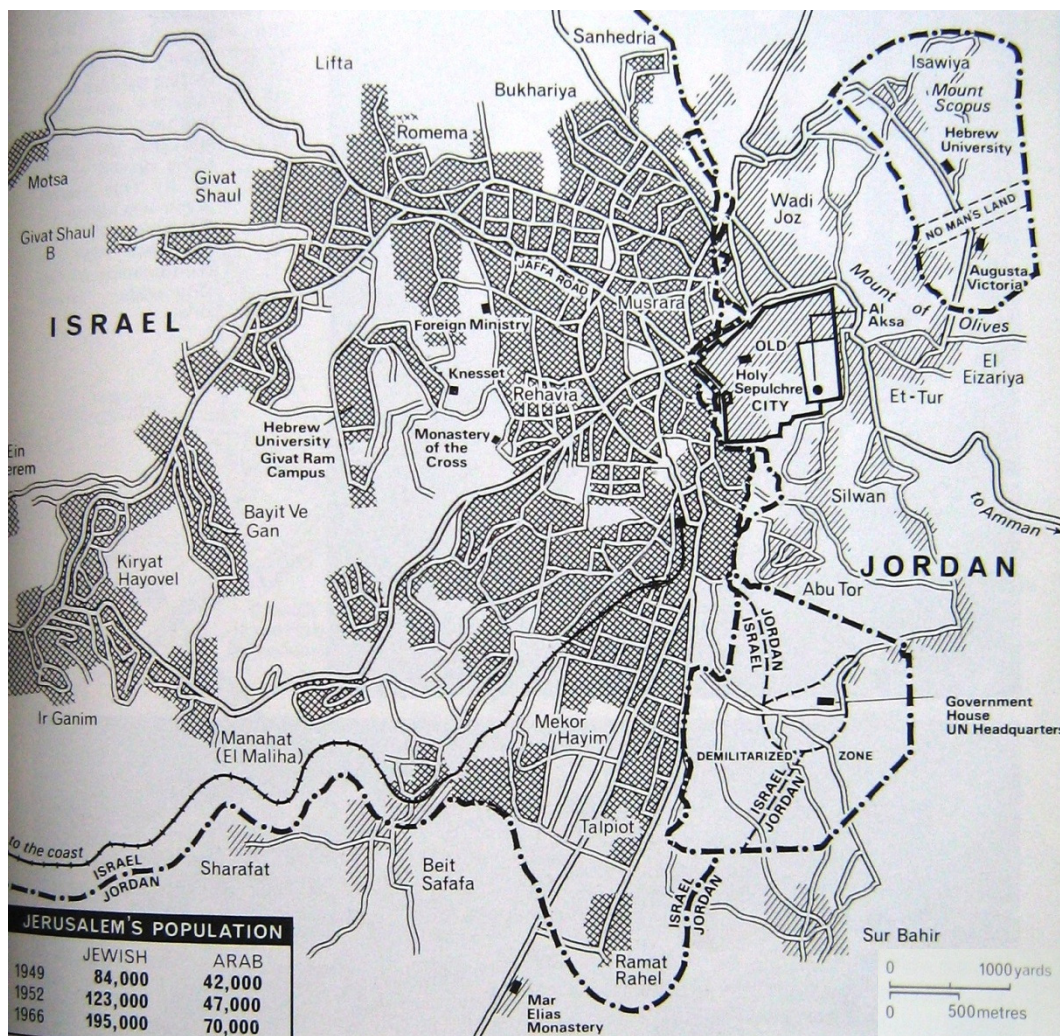
S nastupujícím přílivem Židů z Evropy se začínaly ve městě angažovat sionistické nadace, které ve velkém vykupovaly pozemky. Na severovýchodě podél Jafské cesty (spojující město se Středozemním mořem) v bezpečné vzdálenosti od nepokojů Starého města tak vznikaly četné izolované židovské čtvrtě, které na počátku 20. století srostly v „židovský Nový Jeruzalém“. Stranou hospodářského rozvoje nezůstali ani Arabové. Zámožní obyvatelé Starého Města a přistěhovalci z venkova se usazovali v nových čtvrtích podél cesty do Betléma (Bakaa, Katamon, Talbije..., hl. křesťané) a Ramaláhu (Šajch Žara, Ras Al-Amud..., hl. muslimové). Před vypuknutím 1. světové války již žilo v nových čtvrtích dvakrát více obyvatel než uvnitř hradeb, dohromady 70 tis., z toho 45 tis. Židů. Rozloha města se odhaduje na 14 km², z toho 7 km² zastavěné plochy [podrobný vývoj města v 19. století viz např. Ben-Arieh, 1975, Gilbert, 1978 nebo Nassar, 2008].

V období britské nadvlády stavební boom pokračoval a hranice města se rozšiřovaly v souladu s tímto vývojem několikrát, a v roce 1947 tak město zabíralo přibližně 20 km² [Abdelrazek a Tofakji, 2008] při počtu obyvatel 165 tis., z toho tvořili Židé 100 tis. Britská správa čelící teroristickým útokům jak ze strany Židů, tak i Arabů vyhradila v centru města 3 opevněné bezpečnostní zóny, kam soustředila veškeré mandátní úřady a britské občany (nejznámější byl tzv. Bevingrad).¹³ Ve stejné době již ve městě samotném, jako na celém území mandátu, probíhaly regulérní boje a na počátku roku 1948 v Jeruzalémě vyjma Židovské čtvrtě ve Starém Městě neexistovaly smíšené oblasti. Ze Západního Jeruzaléma uprchlo okolo 28 000 Arabů, především křesťanů. S evakuací britských vojsk po vypršení mandátu 15. května 1948 židovské oddíly obsadily zbytek Západního Jeruzaléma a arabské čtvrti ve východní části města včetně Židovské čtvrti ve Starém Městě obsadilo Zajordánsko. Definitivní podoba hranice mezi Izraelem a Zajordánskem byla stanovena na základě linie příměří z dubna 1949 (včetně pozdější výměny části území; viz mapa 3) [Hirsh et col., 1995]. Na izraelské straně zůstalo 16 km² (v letech 1957 a 1963 rozšířeno na 38 km²), Jordánské 3 km² (v roce 1952 zvětšeno na 6 km²) a zbylá plocha nepřesahující 1 km² byla zachována jako demilitarizovaná zóna podél hranice, v okolí sídla OSN

---

¹³ Pojmenováno pejorativně po tehdejším britském ministru zahraničních věcí Ernstu Bevinovi. Alternativně se zóně také říkalo „zuna“, což je v hebrejštině vulgární výraz pro prostitutku.

(„Government House“) a v okolí izraelské enklávy na Hoře Skopus (sídlo Hebrejské univerzity a nemocnice Chadasa)¹⁴ [Abdelrazak et Tofakji, 2008].

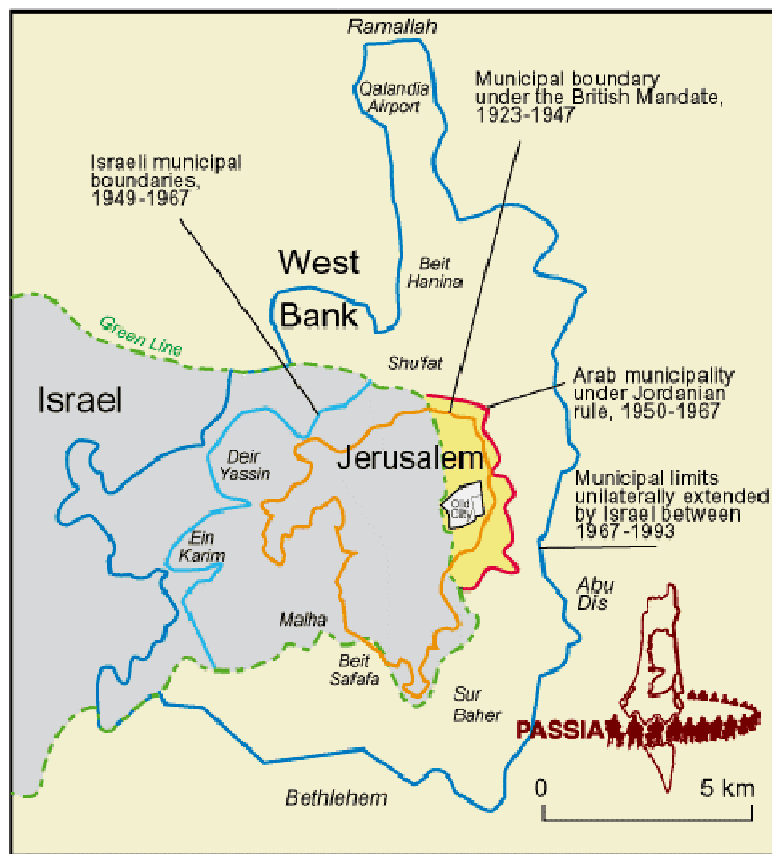
Mapa 3 Rozdělení Jeruzaléma v letech 1948 – 1967 (upraveno dle Gilbert, 1978)

Během bleskového útoku v červnu 1967 („šestidenní válka“) izraelská armáda dobyla východní Jeruzalém (7. 6.) a celý ZBJ jakož i další území. Zatímco v té době ještě izraelská vláda uvažovala o navrácení většiny nově nabytých území výměnou za uzavření mírových smluv se státy LAS, Jeruzalém měl zůstat pod kontrolou Izraele a jeho východní hranice se měla stát novou hranicí států. K zajištění své pozice ve městě tedy Izrael sáhl

¹⁴ Dle zmíněné dohody o příměří mělo Jordánsko umožnit znovuoobnovení těchto civilních institucí, stejně jako umožnit svobodný přístup ke svatým místům ve Starém Městě. Ani jedno ovšem nebylo naplněno [Hirsch et col., 1995].

k jednostrannému rozšíření teritoria města směrem na východ. Ačkoli existovaly návrhy na zahrnutí území od Jericha (téměř 20 km od „zelené linie“) po Betlém a Ramaláh, převládla s ohledem na očekávaný demografický vývoj „minimalistická“ varianta. Již 28. června 1967 izraelská vláda rozhodla o anexi 70 km² z území ZBJ [Hirsch et col., 1995]. Vedle východní části města v hranicích z dob jordánské správy tak byly k Západnímu Jeruzalému připojeny pozemky patřící 28 arabským vesnicím, zatímco ve většině případů jejich obydlené části zůstaly mimo (viz mapa 4) [Abdelrazek a Tofakji, 2008]. *Základním principem při vymezování nových hranic bylo přidat co nejvíce území, včetně strategických vyvýšenin v regionu, s co nejmenším počtem arabských obyvatel. Etnické složení mělo dle tvůrců hranic v budoucnu určit, jestli anexe přetrvá, nebo se stane jen krátkou epizodou. Vznikly tak zajímavé anomálie v hranicích města, kdy arabské vesnice (Abu-Dis, Al-Azarija, Hizma,...) necelých 5 kilometrů na východ od Starého Města leží mimo Jeruzalém, zatímco ve směru sever-jih se anektované území táhne v délce 18 km [Klein, 2001, 20].*

Mapa 4 Rozšiřování hranic města v letech 1948 – 2000

(převzato z www.passia.org)

Prakticky ze dne na den se tak ze dvou periferních měst stalo největší město Státu Izrael s rozlohou 108 km², a počtem obyvatel 262 tis. S 66 tis. (25 %) Arabů se Jeruzalém stal rovněž izraelským městem s největším počtem nežidovského obyvatelstva [ibid]. Razantní změny v hranicích města spolu se snahou o zachování demografické převahy pak mají výrazný dopad na současný charakter města (územní plánování, výstavba, poskytování městských služeb; podrobně probráno v kapitole 6. jako implikace postojů jednotlivých stran). V roce 1993 došlo k dalšímu rozšíření území města „nekonfliktním“ západním směrem a rozloha dosáhla dnešních 126 km² (pro srovnání druhé rozlohou největší město Haifa má rozlohu „jen“ 63 km²) [Hirsch et col., 1995].

Na konci roku 2008 žilo v Jeruzalémě 761 tis. obyvatel, tedy 10,3 % obyvatel Státu Izrael (pro srovnání druhý nejlidnatější Tel Aviv – Jafo má 393 tis. obyvatel, ovšem s aglomerací až 3 miliony) [ICBS, 2008a]. 225 tis. jeruzalémských Palestinců představuje 9,5 % obyvatel ZBJ (na okupovaných územích je lidnatější ovšem město Gaza, 450 tis.) [PCBS, 2009]. Izraelci obývající Východní Jeruzalém představují plných 40 % (193 tis.) ze všech osadníků (480 tis.) na okupovaných územích [B'Tselem, 2009a].¹⁵

4. 4. Metropolitní oblast

Jevištěm konfliktu o Jeruzalém není jen město samotné, vymezené katastrálním územím, ale i jeho metropolitní oblast. Izraelci soupeří s Palestinci o ovládnutí dosud neobsazeného prostoru. Palestinci usilují o posílení prostorové a funkční kontinuity mezi arabskými čtvrtěmi a městy na Západním břehu. Izraelci pak logicky mají za cíl pravý opak. Prstenec osad a masivní infrastruktura má sloužit jako hradba proti palestinským nárokům na části hlavního města židovského státu.

4. 4. 1 Jeruzalémský distrikt

Jeruzalém je správním střediskem Jeruzalémského distriktu, který zahrnuje město samotné a tzv. jeruzalémský koridor rozprostírající se směrem na západ. S výjimkou sporné

---

¹⁵ V roce 2007 žilo v Izraeli 7 180 tis. obyvatel, z toho 1 432 tis. Arabů (20 %) a 276 tis. židovských osadníků na ZBJ (nepočítaje v to 190 tis. Izraelců ve východním Jeruzalémě). Dle palestinského sčítání lidu v r. 2007 žilo na okupovaných územích 3 768 tis. Palestinců (Pásmo Gazy: 1 417 tis., 360 km²; ZBJ: 2 351 tis., 5 860 km²). Celkem tak v Izraeli a na odkupovaných palestinských územích bydlelo přibližně 10,7 (46 % Arabů) milionů lidí na ploše 28 tis km². Pozn.: Obyvatelé arabského Jeruzaléma jsou započítáni dvakrát, jak ve statistikách ICBS tak i PCBS.

východní části města leží celý distrikt na územích získaných Izraelem již v roce 1948 a v současném izraelsko-palestinském vyjednávání prakticky nehraje žádnou roli.

S 907 tis. obyvateli a 652 km² je co do počtu obyvatel i rozlohou druhým nejmenším ze šesti distriktů Izraele. Mimo Jeruzalém žije pouze 146 tis. obyvatel, z toho 76 tis. ve městě Bét Šemeš (20 km na západ od města). Zbývá část populace obývá příměstskou zónu podél západní hranice města (Mevaseret Cijon, 24 tis. a další) [ICBS, 2008a]. Vzhledem k relativní bezpečnosti a neoddiskutovatelnému postavení území jako součásti Izraele (a tedy vysokým cenám nemovitostí) se zde soustřeďuje nejzámožnější obyvatelstvo celé jeruzalémské aglomerace. Periodicky se objevují úvahy o převedení těchto sídel pod jurisdikci Jeruzalémské radnice. *Bez diplomatických problémů by došlo nejen k zvětšení židovské většiny ve městě, ale rovněž k jejímu posílení o ekonomicky rozvinutější populaci* [Choshen, 2002, 20]. Alespoň tabulkově by se tak povedlo zakrýt ekonomicky slabé postavení hlavního města Izraele vůči jiným centrům země.

4. 4. 2 Izraelské osady

Vzhledem k výraznému zvýhodnění bydlení na okupovaných územích¹⁶ se židovská předměstí soustřeďují východně od „zelené linie“. V roce 2004 žilo ve vzdálenosti 25 km od Starého Města 80 % všech izraelských osadníků na okupovaných územích, tedy 360 tis. lidí, z toho 190 tis. ve Východním Jeruzalémě. Významná centra představují Maale Adumim (28 tis.), Bejtar Ilit (24 tis.), Givat Zeev (11 tis.) a Efrata (7 tis.) [OCHA, 2007a, 2007b]. Mezi obyvateli převládají „ekonomičtí“ osadníci se středními a nižšími příjmy¹⁷ dojíždějící za prací a službami do Jeruzaléma (či oblasti Tel Avivu) a také ultraortodoxní Židé.

Osady začaly vznikat již v 70. letech minulého století jako předsunuté výspy („outposty“) podél východní hranice Jeruzaléma obydlené původně především ideologickými osadníky.¹⁸ Vzniklo tak nárazníkové pásmo mezi Jeruzalémem a Palestinci [Klein, 2001].

---

¹⁶ Developeři získávají slevu až 50 % na inženýrské sítě a až 69 % z ceny pozemku. Obyvatelé osad mají nárok na nevratný grant na pořízení bydlení až 8 tis USD a fyzické i právnické osoby požívají daňových úlev. Příspěvky na obyvatele ze státního rozpočtu jednotlivým obcím jsou v průměru o 150 % vyšší než u obcí ve zbytku Izraele a obdobně se v osadách koncentrují příspěvky zahraničních „charitativních“ organizací, především z USA. Více viz Land Grab [Lein, 2002].

¹⁷ Ekonomičtí osadníci bydlí především v osadách podél „zelené linie“ s dobrou dopravní dostupností a jejich hlavní motivací je nízká cena bydlení na okupovaných územích.

¹⁸ Tzv. národně-náboženský proud (více viz kap. 5) zakládá svou ideologii na povinnosti osidlovat Erec Jisrael. Dnes bydlí především v centrální části ZBJ a ve Východním Jeruzalémě, kde je rovněž nejvyšší

K dalšímu zajištění izraelských zájmů pak vláda tyto osady původně tvořené shluky karavanů a obytných buněk rozšířila až do dnešní podoby menších měst oddělených od okolí ploty z ostnatých drátů a ocelovými závorami. Dále je nechala napojit na zbytek Izraele systémem opevněných silnic a dálnic určených výhradně pro auta s izraelskou poznávací značkou („*by-pass roads*“). Zatímco v Jeruzalémě je segregace spíše dílem rozhodnutí obyvatel samotných a děje se podél neviditelných bariér, které lidé mohou fyzicky překročit, v jeho zázemí na ZBJ má podobu totální. Zákon a fyzické bariéry zamezují Palestincům vstup do izraelských osad (a naopak).

4. 4. 3 Palestinská předměstí

Z pohledu PNA je Jeruzalém součástí Jeruzalémského governorátu.¹⁹ Na ploše 354 km² žije 364 tis. Palestinců, z toho jen 138 tis. na územích pod palestinskou samosprávou (zóna B), převážně v menších městech v těsné blízkosti Jeruzaléma (Ar-Ram, 20 tis., Al-Izarija, 17 tis., Anata 12 tis., Abu Dis, 11 a další). Nicméně souvisle zastavěné území přesahuje tuto administrativní jednotku a táhne se v délce téměř 30 km od Ramaláhu (agl. 100 tis.) na severu až po Betlém (agl. 80 tis) na jihu [PCBS, 2009]. Za vznikem tak rozsáhlé metropolitní oblasti lze vidět paradoxně i stavební boom v izraelských osadách, který po roce 1967 přitahoval tisíce Palestinců jako levnou pracovní sílu. Dle Kleina pracovalo v židovském sektoru Jeruzaléma na konci 80. let až 20 000 Palestinců z arabských vesnic v okolí města [2001]. Nakonec to byl však právě tento vývoj, který zpečetil osud arabského Jeruzaléma jako centra ZBJ, když je osady, cesty a bariéra fyzicky oddělily. Tatáž infrastruktura, která propojuje židovskou metropolitní oblast s Jeruzalémem, odděluje Palestince od Palestinců. Z arabského Jeruzaléma se stala periferie a roli palestinského centra převzal Ramaláh, kde se nyní koncentrují úřady PNA, sídla mezinárodních institucí i hospodářské aktivity.

---

hustota palestinského osídlení a kde se často dostávají do konfliktu s Palestinci i izraelskými bezpečnostními složkami.

¹⁹ Z pohledu PNA Východní Jeruzalém oficiálně neexistuje jako samostatná jednotka s uznanými hranicemi. Pouze z praktických důvodů je tato část Jeruzalémského governorátu pod Izraelskou kontrolou označována ve statistikách jako J1 a zbylá část (částečně pod správou PNA) jako J2 [EJMSRP, 2003] .

4. 5. Nejchudší hlavní město

Je to trapné a znepokojující a nelze to ani hezky říct, ale Jeruzalém, hlavní město Izraele, se zařadil v kvalitě života na poslední místo mezi 15 největšími městy země. Rozsáhlá chudoba, nízký podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva, rostoucí „haredizace“ (podíl ultraortodoxních Židů) a odliv mozků, sekulárních Židů a mladých lidí jsou jen některé z problémů, kterým Jeruzalém musí čelit [Dattel et col, 2008]. O situaci svědčí průměrný měsíční příjem na osobu, který v roce 2003 dosáhl v Jeruzalémě 1 956 NIS, a byl tedy nižší než celostátní průměr 2 248 NIS. Pro srovnání stejný ukazatel činil v Tel Avivu 4 354 a v Haifě 3 305 nových izraelských šekelů. Jeruzalém se tak umístil na 110. místě mezi 198 sledovanými lokalitami [ICBS, 2003]. Nelichotivý stav je výsledkem působení řady jevů, přičemž všechny mají shodného jmenovatele, a to konflikt o definitivní status města.

Ve městě se tradičně nacházela jen omezená průmyslová výroba. I dnes pokrývají průmyslové plochy pouze 2,2 % rozlohy města, zatímco v Tel Avivu je to 5,4 % a v Haifě dokonce 16,1 % [ICBS, 2003]. Limitujícím faktorem je snaha o zachování přitažlivosti města v očích zahraničních turistů a okrajová poloha Jeruzaléma na horských vrcholcích obklopených „nepřátelským“ územím, zatímco většina izraelské populace a hospodářských aktivit se soustřeďuje na pobřeží. Ekonomika Západního Jeruzaléma je tedy závislá především na vládním sektoru a s ním spojených službách (45 % židovských pracovníků) a cestovním ruchu [Choshen, 2002]. Naopak hospodářství dvou nejbohatších aglomerací (Tel Aviv a Haifa) je založeno na finančnictví, high-tech a těžkém průmyslu.

I přes deklarovanou politiku „posilování hlavního města“ se v praxi událo jen málo [Klein, 2001, 11]. Místo zlepšování hospodářské situace je většina úsilí úředníků a financí spotřebována na rozsáhlou výstavbu osad ve Východním Jeruzalémě, které samy o sobě koncentrují velké množství obyvatelstva, ale jen velice málo hospodářských aktivit a služeb. Zanedbanost města si lze dobře ukázat na vývoji vysokoškolského vzdělání, které je hlavním impulzem pro rozvoj moderních odvětví. Zatímco v době „sjednocení“ města na konci 60. let minulého století ve městě studovalo 36 % všech univerzitních studentů v Izraeli, ve školním roce 2000/2001 to bylo již jen 19 %. Ve stejném období vzrostl počet univerzitních studentů v Jeruzalémě o 70 % (růst, který neodpovídá ani populačnímu růstu města) a v celém Izraeli o 220 % [Choshen, 2002]. Ve světle nedostatku atraktivních pracovních míst si Jeruzalém volí za bydliště jen velice málo Izraelců. Vláda tedy využívá

k obydlení rozsáhlého bytového fondu na východě města především ty, kteří nemají na výběr – chudé imigranty a ultraortodoxní Židy.

Obdobně i hospodářské postavení arabského Jeruzaléma trpí pokračujícím konfliktem. Hospodářská situace je zde však daleko horší než v západní části města. Průměrný měsíční plat v arabském sektoru činil za r. 1999 1 100 šekelů, zatímco v židovském 3 470 šekelů. Nezaměstnanost pak byla ve srovnání se západem dvojnásobná (téměř 20 %) [EJMSRP, 2003]. Polovina pracovníků pracuje v Západním Jeruzalémě, kde vykonává především nekvalifikované práce ve stavebnictví, stravování a úklidových službách. Zde ovšem dochází k poklesu zájmu o arabské pracovníky, což je způsobeno pomalým hospodářským růstem města a rostoucí nedůvěrou k Palestincům [Klein, 2001]. Zbylá část obyvatel, kteří pracují v arabské části města je zaměstnána především ve službách spojených s cestovním ruchem (a i zde je patrná závislost na Západním Jeruzalémě, kdy z 9 107 hotelových pokojů (r. 2000) jich bylo v arabském vlastnictví pouze 1 980 [Choshen, 2002]).

Nemalou roli na chudobě Arabů má zanedbaná infrastruktura a nízká úroveň vzdělání. Obojí můžeme připsat nezájmu radnice investovat mimo židovský sektor a palestinskému bojkotu izraelských institucí, který městské správě celou situaci jen usnadňuje. Ačkoli se příjmy městské pokladny z daní v arabském sektoru pohybují okolo 26 %, do arabských čtvrtí směřuje pouze 5 % rozpočtu města [Cheshin et col, 1999].²⁰ Stav, kdy v arabských čtvrtích je pouze 87 km cest, 73 km chodníků a 70 km kanalizace ve srovnání z 680 km cest, 700 km chodníků a 650 km kanalizace v židovských čtvrtích, pak nepřekvapí [EJMSRP, 2003].

Obdobná je i situace ve školství. Arabské školy spravované městem poskytují místo pouze pro 50 % dětí. Ačkoli je jejich úroveň ve srovnání s židovskými školami bídná, představují vedle církevních a soukromých škol (přes 20 %) nejprestižnější volbu. Islámským fondem spravované školy a školy UNRWA v uprchlických táborech slouží jako „odkladiště“ pro děti, které nenašly v městských školách místo nebo jejich rodiče nemají na zaplacení školného v soukromých a církevních institucích [Klein, 2001].²¹ Školství jako celek charakterizují přeplněné třídy, učitelé bez odborného vzdělání (cca 50 % bez

---

²⁰ Tato data jsou diskutabilní. Daň z držení nemovitosti („*armona*“), hlavní zdroje příjmů města, pochází pouze z 11 % z arabského Jeruzaléma [EJMSRP, 2003].

²¹ To je dobře ilustrováno faktem, že v městských a soukromých školách tvoří většinu žáků chlapci, zatímco u škol spravovaných islámským fondem je mezi žáky 75 % dívek a u škol UNRWA 65 % [EJMSRP, 2003].

vysokoškolského vzdělání) a nedostatek učebních pomůcek. V praktickém životě se to projevuje na nízké kvalitaci pracovní síly a tedy nízkých výdělčích. Z cca 60 tis. arabských pracovníků jich jen 20 % absolvovalo více než 13 let školní docházky (v židovském sektoru více než 60 %) a 50 % jich pak absolvovalo 9 a méně let [EJMSRP, 2003].

Vedle nerozvinuté infrastruktury mají na špatné hospodářské situaci arabské části města podíl také zpříšňující se bezpečnostní opatření. Systém povolenek pro vstup do města, četné bezpečnostní kontroly a v nejnovější době „bezpečností zed“ město odřízly od zbytku okupovaných území. *Počet cestujících na hlavním palestinském autobusovém nádraží u Damašské brány (hlavním komerčním centru arabské části města) klesl v období po zavedení systému povolenek pro Palestince ze ZBJ o 60 %* [Klein, 2001, 37]. Hospodářské aktivity se začaly přesouvat do oblastí pod nově zřízenou palestinskou samosprávou (především Ramaláhu) zejména kvůli nemožnosti zákazníků a pracovníků dojíždět do Jeruzaléma, nižším nákladům (mzdy, ceny pozemků, daně) a méně přísné legislativě. *Počet podnikatelských subjektů v arabském Jeruzalémě (J1) poklesl z cca 3 tis. v r. 1994 na 2 248 v r. 2000, zatímco ve zbytku governorátu (J2) se ve stejném období ztrojnásobil* [EJMSRP, 2003, 51]. Arabský Jeruzalém, bývalé komerční centrum a dopravní uzel ZBJ, tedy byl odtržen od svého zázemí, aby se stal periferií Západního Jeruzaléma, tj. prostředí, které mu je politicky a ekonomicky nepřátelsky naladěno.

Ačkoli jsou jeruzalémští Palestinci izraelskou správou znevýhodňováni, spojení se Západním Jeruzalémem jim stále umožňuje dosáhnout vyššího ekonomického i životního standardu než jaký mají Palestinci žijící na zbytku okupovaných území. Dle měřítek PCBS (2 USD na osobu a den) žijí pod hranicí chudoby pouze 3 % jeruzalémské arabské populace. To je ovšem v ostrém kontrastu se statistikou izraelskou (hranice 1 272 NIS na osobu a měsíc), která pro arabský sektor Jeruzaléma udává 42 % osob žijících pod hranicí chudoby [EJMSRP, 2003]. Jeruzalémští Arabové mají tedy relativně vyšší příjmy ve srovnání s Palestinci žijícími pod PNA, ale v Izraeli patří k nejchudším skupinám obyvatelstva.

Současné marginální postavení Jeruzaléma v hospodářství jak Izraele, tak palestinských území plyne z nejistoty panující ohledně jeho budoucnosti. Investice do moderních odvětví se městu vyhýbají a tradiční obory jako cestovní ruch zaznamenávají v době krizových

situací, v případě Jeruzaléma dosti častých, hluboký propad. To se pak odráží na koncentraci obyvatelstva s malou kvalifikací, početnými rodinami a nízkou mírou zapojení do pracovního procesu. Mladí a vzdělaní lidé město většinou opouštějí. Výsledkem jsou nízké průměrné příjmy a vysoká míra chudoby. Ty postihují vzhledem k nerovnoměrnému rozdělení infrastruktury a městských služeb nejvíce arabskou populaci. Hospodářská situace tedy úzce odráží problémy na politické scéně a až do vyřešení definitivního statusu lze jen stěží očekávat výrazné zlepšení.

5 Příčiny vzniku sporu o Jeruzalém a klíčové události

Jeruzalém je město nejen s neklidnou současností, ale i minulostí. Během své více než čtyři tisíce let trvající historie bylo nesčetněkrát obléháno, v jeho vlastnictví se vystřídaly říše babylonská, perská, Alexandra Velikého, ptolemaiiovská, římská, byzantská, arabská, křižácká, turecká, britská, a dvakrát bylo město úplně zničeno. Postupně se stalo svatým městem tří náboženství a v nejnovější době i výrazným nacionálním symbolem. Příčiny sporu o město lze však hledat především v minulosti relativně nedávné a přesto, nebo právě proto, se obě znesvářené strany odvolávají na události dob biblických i starších.

5. 1. *Stručná historie*

5. 1. 1 Starověk

Historie Jeruzaléma se začala psát okolo roku 2 500 př. n. l., kdy na území dnešního města vzniklo první stálé osídlení, které se později vyvinulo v kanaánskou pevnost Jebús [Gilbert, 1978]. Přibližně v 13. století př. n. l. začaly do Předjordánska pronikat hebrejské kmeny, kde se střetly s místními Kanaánejci a Filištíny (var. Pelištejci).²² Moc hebrejských kmenů se postupně konsolidovala a přibližně v letech 1020 – 926 př. n. l. trvalo jednotné biblické království Izrael [Čejka, 2005]. Král David během tohoto období dobyl Jeruzalém a učinil z něj hlavní město politické i náboženské. Jeho syn Šalomoun v Jeruzalémě nechal postavit židovský chrám (tzv. první chrám) [Peters, 2008].

Po smrti Šalomouna se okolo roku 926 př. n. l. království rozpadlo na severní Izrael a jižní Judsko. V roce 722 př. n. l. byl Izrael dobyt Asýrií a jeho obyvatelstvo rozprášeno (tzv. deset ztracených kmenů) [Levine, 2008]. Roku 586 př. n. l. pak zaniklo pod náporem Babyloňanů i Judsko. V bojích byl Jeruzalém i s Chrámem zničen a obyvatelstvo bylo odvečeno do exilu („babylonské zajetí“). Po dobytí Babylónu dovolili Peršané v roce 538 př. n. l. Izraelitům návrat do předjordánské oblasti, kde Izraelité obnovili Jeruzalém a postavili tzv. druhý chrám [Albertz, 2004].

---

²² Kvůli sporům o přepis názvů historických kmenů, rodů apod. sjednocuji podle Čejky.

Perská nadvláda Blízkého východu skončila 332 př. n. l. pod náporem vojsk Alexandra Velikého a Jeruzalém se posléze dostal pod kontrolou nástupnických dynastií Alexandra Velikého, napřed Ptolemaiovců (do r. 200 př. n. l.) a později Seleukovců [Čejka, 2005].

Nespokojenost s cizí nadvládou přerostla po zákazu židovské bohoslužby a zasvěcení Chrámu olympskému Diovi v roce 167 př. n. l. v „povstání Makabejců“. Židé se osamostatnili a vlády se ujala dynastie Hasmonejců, kteří byli potomky Makabejců [Cohen, 1989].

S postupující expanzí Římské říše ovšem Židé o nezávislost opět přišli, když hasmonejské království bylo dobyté římskými vojsky v r. 63 př. n. l. [Levine, 2008]. Římané zpočátku nechali vládnout místní loutkové vládcy, ale roku 6 n. l. zřídili provincii Judea a její správou pověřili římského prokurátora. V tomto období dochází rovněž k šíření křesťanství [Čejka, 2005].

Nespokojenost s římskou nadvládou přerostla v roce 66 n. l. ve „velké židovské povstání“. To bylo ovšem Římany potlačeno a během válečných operací byl Jeruzalém s Chrámem r. 70 zničen [Levine, 2008]. Město bylo později obnoveno jako římská kolonie pod jménem Aelia Capitolina a Římané rovněž změnili název Judeji na „Syria Palaestina“ [Millar, 1995].

Neúspěchem skončilo rovněž povstání Šimona Bar Kochby, které probíhalo mezi lety 132 až 135 n. l. [Eliav, 2008]. Římané během povstání židovské obyvatelstvo až na malou část vyvraždili nebo odvěkli do jiných zemí jako otroky, čímž fakticky začalo období „židovské diaspory“ [Gilbert, 1978].

S nástupem prvního křesťanského císaře Konstantina na římský trůn r. 324 začal Jeruzalém získávat na prominenci. Postupně byla v Jeruzalémě identifikována významná křesťanská místa jako Golgota či Boží hrob a na jejich místě byly postaveny chrámy. Jeruzalém se tak v tomto období stal významným křesťanským poutním místem [Gilbert, 1978].

5. 1. 2 Muslimská vláda a křížové výpravy

Byzantská nadvláda v Jeruzalémě skončila v r. 638, kdy město dobyli Arabové. Ti ovšem uzavřeli s místním židovským a křesťanským obyvatelstvem dohodu zaručující náboženskou svobodu [Čejka, 2005]. Arabští vládcové v Jeruzalémě, coby jedním ze svatých muslimských měst, nechali postavit mešity Al-Aqsá a Skalní dóm. Od r. 661

vládla Jeruzalému dynastie Umajjovců z Damašku a v r. 750 ji vystřídali Abbásovcí z Bagdádu [Efraim, 2007].

Období náboženské tolerance ve městě skončilo s nástupem fátimovského chalífy Hakima. Ten nechal r. 1009 pobořit četné kostely a započal pronásledování nemuslimů. Netolerantní vláda fátimovců ve městě se stala jednou ze záminek ke křížovým výpravám [Čejka, 2005].

Křižáci dobyli Jeruzalém v roce 1099 (načež pobili tamní obyvatelstvo bez rozdílu vyznání) a Jeruzalém se stal centrem největšího křižáckého státu Království Jeruzalémského. Vláda křižáku netrvala ovšem ani sto let a roku 1187 byli křižáci poražení Saladinem (Salah ed-Dín) [Peters, 2008]. Jeruzalém se tak dostal pod nadvládu egyptských Ajjúbovců a později Mamlúků, přičemž za vlády těchto dvou dynastií se většinovým náboženstvím v Palestině stal islám [Čejka, 2005].

Ve snaze zabránit expanzi šitů obsadili osmanští Turci r. 1517 Blízký východ, včetně Jeruzaléma, a město ovládali až do r. 1917. Osmané zavedli do správy říše systém autonomních náboženských obcí, tzv. milletů. V Jeruzalémě existoval zpočátku „millet“ židovský, arménský a řecko-ortodoxní [ibid].

Za vlády Osmanů, zejména od 17. století, začaly do města přicházet skupinky pobožných Židů z Evropy a arabských zemí, kteří chtěli ve svatém městě a jeho blízkosti očekávat příchod Mesiáše [Gilbert, 1978].

5. 1. 3 Konec Osmanské říše a britský mandát

Po dokončení Suezského průplavu v roce 1869 se začaly v Palestině intenzivně angažovat evropské velmoci a se vznikem židovského nacionalismu (sionismu) se ve městě usazují první evropští, politicky motivovaní Židé. O něco později se rozvinul i nacionalismus arabský, usilující o osamostatnění od osmanské říše.

Situace využila Velká Británie, která r. 1915 prostřednictvím svého vysokého komisaře v Egyptě McMahonova přislíbila Arabům nezávislost, budou-li bojovat po jejím boku proti Turkům. Již v roce 1916 však byla v rozporu s tímto slibem uzavřena mezi Británií a Francií tajná „Sykes-Picotova“ dohoda o rozdělení moci na Blízkém východě [Čejka, 2005]. 2. listopadu 1917 pak britský ministr zahraničí Arthur Balfour adresoval Sionistické federaci dopis („Balfourova deklarace“), dle něhož *vláda Jejímho veličenstva pohlíží příznivě na zřízení národní domoviny pro židovský lid v Palestině* [Avalon, a]. Britská

vojska vstoupila do Jeruzaléma 10. prosince roku 1917 a vojenská správa trvala až do roku 1920 [Gilbert, 1978].

Budoucností osmanských území na Blízkém východě se v roce 1920 zabývala konference v San Remu. Během konference byla Velká Británie jmenována „mandátní mocností“ v Palestině a v roce 1922 tento krok stvrdila i Společnost národů [Hirsch et col, 1995].

Administrativním centrem mandátu se stal Jeruzalém. O prosazování sionistických zájmů usilovala ve městě Židovská národní rada (založena 1921) a Židovská agentura (1929). Arabské obyvatelstvo zastupovala Nejvyšší muslimská rada (1921) a Vysoká arabská komise (1936) [Gilbert, 1978].

Nespokojenost Arabů s židovskou imigrací a prodejem půdy židovským imigrantům přerostla v srpnu 1929 v rozsáhlé násilnosti, při kterých došlo k masakrům Židů a odvetným útokům na mešity v celé Palestině. Ve třicátých letech se s přílivem Židů prchajících před nacismem situace dále vyhrotila a roku 1936 vypuklo „arabské povstání“. Jedním z cílů útoků se staly i orgány britské mandátní správy [Čejka, 2005].

Jako odpověď na „arabské povstání“ Britové v roce 1937 vytvořili tzv. Peelovu komisi, jejímž úkolem bylo posouzení budoucího soužití Židů a Arabů v Palestině. Výsledkem její práce se stal první oficiální návrh na rozdělení mandátu mezi židovský a arabský stát, přičemž Jeruzalém (a další oblasti) měly zůstat pod britskou správou [Gilbert, 1978].

Arabský odpor proti židovské imigraci však pokračoval a v roce 1939 Britové pod vlivem neutuchajících násilností vydali „Bílou knihu“, dle které *židovský stát nebude vytvořen proti vůli arabské většiny* a další imigrace byla výrazně omezena [Avalon, b]. Dokument však Araby neuspokojil a zároveň výrazně popudil Židy, kteří se pak začali připravovat na ozbrojený boj s britskou správou. Další eskalaci konfliktu ovšem alespoň dočasně omezila 2. světová válka, neboť válečné úsilí Británie podporovali Židé i Arabové [Čejka, 2005].

Po skončení války v r. 1945 se boje obnovily v plné míře a jedním z hlavních cílů útoků nespokojených Arabů i sionistů se staly britské mandátní orgány. Největším útokem se stal bombový útok židovských teroristů na sídlo vedení britské správy v hotelu Král David 22. července 1946, při kterém zahynulo 90 lidí [Gilbert, 1978].

Británie čelící poválečné krizi již nebyla schopna a ani ochotna situaci řešit a v květnu 1947 předložila palestinskou otázku zvláštní komisi OSN.²³ Valné shromáždění přijalo

---

²³ UNSCOP (United Nations Special Committee on Palestine)

doporučení této komise a 22. listopadu schválilo rezoluci č. 181, dle které mělo být mandátní území Palestina rozděleno na dva státy a *město Jeruzalém* [mělo] *být zřízeno jako corpus separatum pod zvláštním mezinárodním režimem a administrativní správou OSN* [Avalon, c].

Arabové rezoluci odmítli²⁴ a situace vyvrcholila blokadou židovského Jeruzaléma doprovázenou teroristickými útoky ve městě a jeho okolí. Mezi prosincem 1947 a dubnem 1948 ve městě zahynulo při bombových atentátech a ozbrojených přepadech spáchaných židovskými a arabskými extremisty 296 Židů a 302 Arabů [Gilbert, 1978]. Následkem tohoto násilí došlo k exodu obyvatelstva z arabských čtvrtí na západě města do východní převážně arabské části Jeruzaléma, zatímco Židé opustili Staré Město a řadu zemědělských osad v okolí Jeruzaléma [Krystall, 1998].

5. 1. 4 Rozdělení města

Pouhé hodiny před vypršením britského mandátu byl 14. května 1948 vyhlášen Stát Izrael a celý Západní Jeruzalém se záhy dostal pod jeho kontrolu. Po zlomení arabského odporu v Jeruzalémském koridoru byla prolomena blokáda města a Jeruzalém byl územně propojen s pobřežními oblastmi [Čejka, 2005]. Východní čtvrtě pak po evakuaci Britů obsadila Arabská legie pod zajordánským velením a 28. května se vzdala obklíčená židovská čtvrť ve Starém Městě. Rozdělení města mezi Stát Izrael a Zajordánsko bylo stvrzeno dohodou o příměří dne 3. dubna 1949.

Západní Jeruzalém byl oficiálně prohlášen za hlavní město Státu Izrael 5. prosince 1949 a 23. ledna 1950 na svém zasedání ve městě Knesset (izraelský parlament) potvrdil, že *Jeruzalém je a vždycky byl hlavním městem Izraele* [Gilbert, 1978, 54]. Obdobně i jordánský parlament ratifikoval 24. dubna 1950 anexi ZBJ, vč. východního Jeruzaléma²⁵ a 27. července 1953 král Husajn prohlásil Jeruzalém za *alternativní hlavní město Hášimovského království a integrální a neoddělitelnou součást Jordánska* [ibid, 54].²⁶

---

²⁴ Jednou z hlavních příčin byla skutečnost, že židovský stát měl zahrnovat řadu převážně arabských oblastí (zejména Negev a Galilea) a podíl arabského obyvatelstva v židovském státě by činil 45 %, tedy asi 400 tisíc [Čejka, 2005, 68]. Pominout nelze ani skutečnost, že židovskému státu byly přiřčeny nejúrodnější a nejindustrializovanější oblasti Palestiny, stejně jako většina středomořského pobřeží a přístup k Rudému moři.

²⁵ Krok uznala pouze Británie a Pákistán [ibid].

²⁶ Hášimovci, králové pustého a řídce osídleného Zajordánska, měli na připojení úrodného ZBJ především hospodářský zájem. „Ochrana“ muslimských svatých míst v Jeruzalémě pak posloužila v ideologickém boji

V roce 1950 schválil Izrael „zákon o návratu“,²⁷ který se stal právním základem pro rozsáhlou imigraci Židů především z Evropy a arabských zemí [Čejka, 2005]. Mnoho z těchto přistěhovalců bylo nastěhováno do vyprázdněných arabských čtvrtí v Západním Jeruzalémě a později i do nových sídlišť postavených pro tento účel [Krystall, 1998].

5. 1. 5 Sjednocení města a první intifáda

Období rozdělení města skončilo s vypuknutím „šestidenní války“ 5. července 1967, během níž Izrael dobyl v preventivním útoku Západní břeh Jordánu, pásmo Gazy, Sinajský poloostrov a Golanské výšiny [Čejka]. Již 28. července byl jordánský Jeruzalém s okolím převeden pod jurisdikci izraelské radnice [Hirsch et col., 1995]. Následující téměř dvě dekády charakterizovalo rozsáhlé vyvlastňování palestinské půdy a izraelská výstavba na okupovaných územích na jedné straně a hospodářský rozvoj území na straně druhé.

Okupace palestinských území také pomohla růstu vlivu PLO (založena 1964), která se v r. 1974 stala oficiálním zástupcem palestinských zájmů v RB OSN [Čejka, 2005].

Nespokojenost Palestinců s okupací přerostla na podzim 1987 po jednotlivých incidentech spontánně v rozsáhle střety s izraelskou správou. Tzv. intifáda (arab. povstání) měla jednak podobu masového hnutí neposlušnosti (demonstrace, bojkot izraelského zboží, neplacení daní, generální stávky, atp.). tak i otevřeného boje (útoky ozbrojenců na izraelské vojáky a civilisty) [Jean-Klein, 2003]. Izraelská armáda se pokusila zlomit odpor především násilným rozháněním demonstrací, masovým zatýkáním a uzavřením palestinských institucí. Například palestinské školy zůstaly zavřené s kratšími přestávkami téměř dva roky [U.S. Department of State, 1991].

Samotného Jeruzaléma se intifáda dotkla spíše nepřímo – strach pracovníků radnice, Židů i Arabů, docházet do okrajových arabských čtvrtí paralyzoval činnost komunálních služeb (odvoz odpadu, údržba vodovodů a kanalizací, atp.) či stavebního úřadu [Cheshin, 1998].

V souladu s vývojem na okupovaných územích se jordánský král Husajn dne 31. července 1988 oficiálně vzdal suverenity nad ZBJ (a tedy i Východním Jeruzalémem) ve prospěch budoucího palestinského státu [Hirsch et col., 1995]. Definitivně tak skončily úvahy o

---

proti rivalním Saúdům, kteří získali v roce 1925 kontrolu nad Mekkou, právě na úkor Hášimovců [Čejka, 2005].

²⁷ Izrael nemá ústavu, tu nahrazují tzv. základní zákony. Jedním z nich je právě i „zákon o návratu“ (heb. hok ha-švut), který dává všem židům a jejich potomkům právo imigrovat do Izraele a získat izraelské občanství [ibid].

vyřešení izraelsko-palestinského konfliktu vytvořením jordánsko-palestinské federace. O čtyři měsíce později, 15. listopadu 1988, vyhlásila Palestinská národní rada, legislativní orgán PLO, na svém zasedání v Alžíru nezávislý palestinský stát, který uznala většina muslimských a socialistických zemí, vč. Československa [Čejka, 2005].²⁸

5. 1. 6 Dohody z Oslo

Na politické scéně trvala patová situace až do r. 1993, kdy půl roku trvající tajné rozhovory mezi Izraelem a PLO (která měla ovšem na vývoj na okupovaných územích paradoxně jen malý vliv) vyvrcholily 13. září 1993 podepsáním „dohod z Oslo“²⁹ [Čejka, 2005]. PLO uznala právo Státu Izrael na existenci. Izrael pak recipročně akceptoval PLO jako legitimního zástupce palestinského lidu a souhlasil s nárokem Palestinců na samosprávu (nikoli však právo na vlastní stát). Skončila tak první intifáda, ovšem definitivní mírová smlouva nebyla uzavřena a nejsložitější otázky (Jeruzalém, židovské osady, právo palestinských uprchlíků na návrat aj.) měly být vyřešeny až v následných vyjednáváních o definitivním statusu.

V souladu s dohodou přešla většina pásma Gazy a největší města na ZBJ během roku 1994 pod palestinskou civilní i policejní správu. Palestinská národní samospráva se tak dostala do Betléma a Ramaláhu (dnes slouží jako de facto hlavní město PNA) těsně u hranic Jeruzaléma. Pozdější dohoda uzavřená r. 1998 ve Wye River,³⁰ přinesla rozšíření civilní (většinou ne policejní) palestinské samosprávy i na další území ZBJ, vč. palestinských předměstí Jeruzaléma.

Odvrácenou stranou období po uzavření dohod z Oslo se stala rostoucí izolace palestinských území, pokračující výstavba izraelských osad a terorismus. Od roku 1994 začala izraelská vláda striktně uplatňovat zákaz vstupu Palestinců na území Izraele (vč. Východního Jeruzaléma), s výjimkou těch se zvláštním povolením. Tzv. všeobecné výstupní povolení, které zajišťovalo od 70. let volný pohyb obyvatel okupovaných území, bylo zrušeno v r. 1991 [Hass, 2002]. Rovněž export z teritorií začal být podrobován zdlouhavým celním procedurám na izraelských hraničních přechodech. Ve stejné době

---

²⁸ Ve stejném roce bylo v Praze zřízeno Velvyslanectví Státu Palestina, které zůstalo zachováno i po svržení komunistického režimu.

²⁹ „Deklarace principů přechodné samosprávy“ (Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangement) a „Dopisy o vzájemném uznání“ (Letters of Mutual Recognition).

³⁰ „Wye River Memorandum“

začalo nahrazování „rizikové“ palestinské pracovní síly hostujícími pracovníky, především z východní Evropy a jihovýchodní Asie. Palestinskou ekonomiku tak po uzavření míru postihla vleklá krize doprovázená rostoucí nezaměstnaností a poklesem příjmu většiny obyvatel [Farsakh, 2000].

Ačkoli se Izrael v dohodách z Oslo zavázal zastavit výstavbu osad na okupovaných územích, vymínil si klauzuli o „přirozeném růstu“. V praxi to znamenalo, že počet obyvatel osad (mimo Východní Jeruzalém) vzrostl v letech 1993 – 2000 ze 111 tis. na 192 tis., tedy o 72 % a do r. 2007 na 276 tis., celkem tedy o 147 %. Ve stejném období vzrostlo obyvatelstvo celého Izraele o 20, respektive 36 % [Lein, 2002; B'Tselem, 2009a; ICBS, 2008b].

Uzavření mírové dohody s Izraelem přineslo rozkol v palestinském odboji. Zpolitizování PLO ovládané Fatahem a oficiální vzdání se nároku na celé území historické Palestiny představovalo pro islamistická hnutí (v čele s Hamasem a Islámským Džihádem) zradu Boha a národa [Čejka, 2005]. Eminentním zájmem radikálů se stalo zastavení nenáviděného mírového procesu a zvoleným prostředkem především sebevražedné atentáty, kterým palestinská samospráva nebyla schopna a mnohdy ani ochotna zabránit. Od uzavření míru až do vypuknutí druhé intifády zemřelo následkem palestinského násilí 261 Izraelců. Izraelské bezpečnostní síly a civilisté pak byli zodpovědní za smrt 387 Palestinců z okupovaných území, vč. Východního Jeruzaléma [B'Tselem, 2009b]. Vývoj 2. poloviny 90. let tedy zpochybnil základní princip mírových dohod, „země za mír“ (angl. Land for Peace).

5. 1. 7 Druhá intifáda

Ve snaze zachránit mírový proces skomírající pod vlivem všeobecné frustrace zprostředkoval Bill Clinton v červenci 2000 rozhovory izraelského premiéra Ehuda Baraka a palestinského prezidenta/předsedy³¹ Jásira Arafata v Camp Davidu. Neschopnost obou stran přijmout kompromisní řešení definitivního statusu Jeruzaléma pak vedla ke krachu mírových jednání jako celku [Klein, 2004]. Když pak 28. září izraelský politik, pozdější

---

³¹ Arabský výraz „raís“, používaný pro nejvyššího představitele Palestinské národní správy, lze překládat jako prezident i předseda. Obě varianty jsou běžně používány.

premiér, Ariel Šaron navštívil v doprovodu pravicových radikálů Chrámovou horu,³² vyprovokoval nebývalou vlnu násilí, která přerostla v tzv. druhou intifádu [Čejka, 2005].³³ Těsně před koncem mandátu Clintona a Baraka se ještě uskutečnila jednání v egyptské Tabě v lednu 2001, kde obě strany slevily z požadavků prezentovaných v Camp Davidu (např. izraelské vedení souhlasilo s palestinskou suverenitou v arabských čtvrtích Jeruzaléma) [Klein, 2004]. Nicméně dohody nebylo dosaženo a další posun znemožnila změna politických struktur v Izraeli. Nově jmenovaný premiér Ariel Šaron stanoviska předchozí vlády odmítl a zaměřil se na „pacifikaci“ situace na okupovaných územích [Čejka, 2005]. Pro následující období byly charakteristické ze strany Izraele dlouhodobé uzavírky okupovaných území jako celku i omezení cestování mezi jednotlivými zónami pod správou PNA [B'Tselem, 'Closure'], mimosoudní popravy vůdců radikálních organizací [BBC, 2004], letecké bombardování (zaměřené především na úřady PNA) a přímá okupace řady palestinských měst [Čejka, 2005]. Strategií palestinského odboje/teroristů zůstaly bombové útoky v izraelských městech a útoky ozbrojených komand na židovské osadníky a vojáky na okupovaných územích. Pro svou snadnou dostupnost z okupovaných území byl městem nejhůře postiženým právě Jeruzalém. S pomocí jeruzalémských informátorů zabili atentáčníci ze ZBJ v letech 2000 až 2004 v městských autobusech, restauracích či na tržištích 194 obyvatel města a zranili jich více než 1 500 [MFA, 2010]. Ve snaze zabránit pronikání teroristů do města začal Izrael na konci roku 2002 v oblasti Jeruzaléma stavět „bezpečnostní bariéru“ oddělující město od palestinských území [Michael et Ramon, 2004].

Mezinárodní tlak ze strany tzv. blízkovýchodního kvartetu (OSN, USA, EU a Rusko) přinesl postupnou normalizaci styků mezi Izraelem a PNA. Ta vyvrcholila 8. února 2005, kdy palestinský premiér Mahmúd Abbás a izraelský premiér Ariel Šaron podepsali v egyptském Šarm aš-Šajchu dohodu o příměří [Čejka, 2005]. Uzavření příměří umožnilo znovurozmístění ozbrojených sil PNA v palestinských městech na Západním břehu. Následné potírání teroristických skupin (dominovaných islamisty v čele s hnutím Hamas) palestinskou samosprávou přineslo na jedné straně zlepšení bezpečnostní situace na ZBJ,

---

³² Je sporné jestli chtěl A. Šaron tímto krokem pouze získat přízeň radikálů, nebo jestli zamýšlel vyprovokovat násilnosti, které by vedly k diskreditaci levicové vlády Ehuda Baraka a předčasným volbám. Ty by pak jeho strana Likud, upřednostňována voliči v době bezpečnostních krizí, vyhrála.

³³ Pojmenovaná také jako „intifáda Al-Aqsá“, podle jedné z mešit na Chrámové hoře.

ale na druhé vyústilo násilným převzetím pásma Gazy hnutím Hamas v červnu 2007, odkud tak mohou palestinští extrémisté pokračovat v útocích proti židovskému státu. Obnovení jednání o „permanentním statusu“ přinesla až konference v Annapolis, USA, v listopadu 2007. Za účasti představitelů „kvartetu“ a většiny arabských zemí přečetl americký prezident Bush společnou izraelsko-palestinskou deklaraci, ve které se obě strany zavázaly dosáhnout míru vyhlášením nezávislého palestinského státu [Ravid et col., 2007]. Nicméně ve světle rozkolu mezi Palestinci (pásma Gazy ovládané radikálním hnutím Hamás, které odmítá existenci Izraele) a vítězství pravice³⁴ v izraelských parlamentních volbách v únoru r. 2009 lze v dohledné době stěží očekávat výrazný pokrok.

5. 2. Náboženství, nacionalismus a pragmatismus ve sporu o Jeruzalém

Co činí Jeruzalém svatým, nejsou svatá místa sama o sobě. Je to způsob jakým lidé v minulosti i současnosti spojovali náboženské příběhy s konkrétními místy tak, aby to odpovídalo jejich okamžitým potřebám. Židé nepřišli do Jeruzaléma kvůli jeho svátosti, ale učinili jej svatým až poté, co město osídlili a přeměnili jej na politické a náboženské centrum svého království [Peters, 2008; Levine, 2008]. To je stejně tak pravdivé pro dvě další náboženství ve městě, křesťanství a islám.

Obdobně klíčové postavení Jeruzaléma v izraelsko-palestinském konfliktu není výsledkem ryze nacionalistických pohnutek. Existují pragmatické důvody, proč si obě strany (Východní) Jeruzalém nárokují.

5. 2. 1 Náboženský význam Jeruzaléma

Judaismus, křesťanství i islám se odvozují od společné abrahámovské tradice. Boží zaslíbení daná Abrahámovi, praotci Židů, přecházejí dle křesťanské tradice v osobě Mesiáše, Ježíše, na všechny jeho následovníky. Islám později přejímá Abraháma jako Ibrahíma za praotce Arabů, potažmo všech muslimů, a židovské i křesťanské proroky a svaté považuje za součást Alláhova zjevení. Nepřekvapí tedy, že Jeruzalém, nejsvětější místo judaismu, sehrálo významnou roli jak v křesťanství, tak i islámu.

---

³⁴ V podmínkách Izraele referuje rozmezí pravice-levice spíše k odlišnému postoji k mírovému procesu, než ekonomickým otázkám. Levice tradičně podporuje vznik palestinského státu, zatímco pravicové strany jej buď přímo odmítají, nebo souhlasí s jeho vytvořením ve vzdálenější budoucnosti.

Judaismus

Ústředním bodem židovského spojení s Jeruzalém je hora Moria. Dle tradice tvoří skála na jejím vrcholu základní kámen světa. Na tomto kameni měl později Abrahám obětovat svého prvorozeného syna Izáka jako důkaz své oddanosti Bohu.³⁵ Židovský král David jižně od Morie (na místě Jebúsu) založil hlavní město izraelského království. Jeho syn Šalomoun pak nechal na hoře Moria postavit židovský Chrám (odtud pochází dnes běžnější název Chrámová hora, heb. Har Ha-Bajt), kam archu umístil, a o kterém Hospodin prohlásil: *Vyslyšel jsem tvou modlitbu a tvou prosbu, kterou jsi mi předložil. Posvětil jsem tento chrám, který jsi vystavěl, aby tam navěky zůstávalo mé jméno. Mé oči i mé srdce tam zůstanou navždy* [1 Kr 9: 3, Bible, překlad 21. století].

Zajímavé je, že Jeruzalém začal být spojován s židovskými patriarchy až poté, co se stal centrem izraelského království. Retroaktivně tak mohlo být město Šálem krále Malkisedeka, který požehnal Abrahámovi při jeho putování, ztotožněno s Jeruzalémem. Místo obětování Izáka bylo spojeno s místem výstavby „prvního chrámu“ až poté, co tam byl chrám postaven [Peters, 2008]. Jeruzalémský Chrám se stal centrem židovské bohoslužby, zatímco jiné svatyně byly delegitimizovány jako místa modloslužby, což byl chytrý tah jak zachovat vládu davidovské dynastie a jejího hlavního města nad židovskými kmeny [Eliav, 2008].

V Chrámě probíhalo obětování Bohu (oběť pokojná, za hřích, smíření...), ústřední prvek židovské víry, a udržovala se zde znalost posvátných spisů a židovské historie. Třikrát ročně se do Jeruzaléma scházely zástupy Židů z celého Judska i diaspory, aby oslavili „pesach“ (svátky nekvašeného chleba připomínající vyjití z Egypta), „sukot“ (svátky stánků připomínající putování Izraelců Sinajskou pouští) a „šavuot“ (svátky týdnů jako poděkování za sklizeň) [Levine, 2008].

Se zničením Chrámu Římany židovská bohoslužba na Chrámové hoře skončila. Roli oběti nahradilo studium posvátných textů (především Tanachu a Talmudu)³⁶ a k svatým místům se přidala místa zasedání „sanhedrinu“, nejvyššího náboženského soudu, v Javne/Joppe a Tiberias a hroby významných rabínů, učitelů Zákona. Judaismus se tak oprostil od

---

³⁵ Dle muslimské tradice zamýšlel Ibrahím obětovat nikoli Izáka, ale jeho bratra Izmaele, ze kterého vzešli Arabové.

³⁶ Tanach (akronym pro Tóra, Neviim a Ketuvim – pět knih Mojžíšových, Proroci a Spisy) je židovskou biblí, co do obsahu ekvivalent křesťanského Starého zákona.

svázanosti s jedním konkrétním místem, což umožnilo jeho přežití v dlouhém období diaspory [Russell, 1972].

I přesto však Jeruzalém neztratil na své prominenci, ba spíše naopak. Ztráta města zvýšila jeho emocionální hodnotu. Truchlení nad osudem města a tužba po návratu se stala pevnou součástí židovských rituálů. Svátek „tiša baav“³⁷ vzpomíná dvojí zničení Chrámu. Na závěr příležitosti tak veselé jako je svatba se rozbíjí sklo, neboť bez Jeruzaléma ani radost nemůže být úplná. Pobožní židé třikrát denně recitují modlitbu za znovuoobnovení Jeruzaléma a ceremoniály jako velikonoční hod beránka („pasover seder“) a půst na den smíření („jom kipur“) končí přáním „příští rok v Jeruzalémě“ (le-šana ha-baa be-jerušalajim) [Levine, 2008].

Jakkoli významnou hrál Jeruzalém roli v náboženském životě Židů, až do konce 19. století se jich jen velice málo odhodlalo pro návrat k Siónu.³⁸ I v době systematické perzekuce na počátku 20. století většina židovských emigrantů z východní Evropy upřednostňovala Severní Ameriku.³⁹

Nejposvátnějším místem v Jeruzalémě zůstává Chrámová hora, kam ovšem zbožní Židé pro její svátost dle rabínské tradice nesmějí vstoupit (a historicky jim v tom bránil zákaz vstupu nemuslimů k tamním mešitám) [Reiter, 2002]. Modlitba a náboženské obřady se tak koncentrují u Zdi nářků (heb. Ha-Kotel Ha-Maaravi, doslovně západní zeď), jediného pozůstatku původního Chrámu. Sporná je však doba, od kdy židé Zeď nářků uctívají. Dle některých autorů je to již od zničení Chrámu Římany (r. 70) [např. Christie, 1931], zatímco jiní ji spojují až s 16. stoletím, kdy turecký sultán Sulejman I. okolo r. 1530 oficiálně umožnil Židům se zde modlit [např. Armstrong, 1998]. Sporná je rovněž autentičnost samotné zdi. Především arabští autoři datují její vznik až do období výstavby Omarovy mešity na Chrámové hoře.

---

³⁷ Doslovně „devátý den měsíce av“ - dle tradice se obojí zničení Chrámu událo ve stejný kalendářní den.

³⁸ Sión je v židovských textech jedno z mnoha jmen používaných k označení Jeruzaléma.

³⁹ Emigrace Židů z Evropy do USA se odhaduje v letech 1882 – 1924 na 2,4 miliony [Marshall, 1982], zatímco imigrace Židů do Palestiny ve stejném období čítala přibližně 100 tisíc [Čejka, 2005, 26-27]. Změna nastala až se zavedením přísných norem na imigraci z Východní Evropy do Spojených Států v r. 1924 [Marshall, 1982].

Křesťanství

Z pohledu křesťanství má význam Jeruzaléma dva rozměry. Zaprvé křesťanství přejímá tradici židovskou, zakotvenou ve Starém zákoně (židovský Tanach), a reinterpretuje ji jako spasitelský záměr Boha pro lidstvo. Od Abraháma, přes Davida a proroky se dostáváme k Ježíši Kristu, jehož ukřižování představuje vyvrcholení starozákonních předpovědí o příchodu Mesiáše. Ten svou smrtí totiž přináší oběť smíření za hříchy světa. Samotné působení Ježíše Krista představuje druhý rozměr, neboť většina jeho učení a smrt na kříži se odehrála v Jeruzalémě, tak jak to popisuje Nový zákon.

Ačkoli skupinky křesťanů navštěvovaly Jeruzalém po celá první tři století, byl to až císař Konstantin, jeho matka Helena a jejich následovníci, kdo z Jeruzaléma učinili svaté město křesťanství. Kostel Boží hrobu, četné kláštery a dalších téměř 50 křesťanských svatostánků postavených za byzantské vlády (r. 324 až 614) proměnilo Jeruzalém v nejvýznamnější poutní místo tehdejšího křesťanského světa [Yarbrouh, 2008].

Největší pozornost křesťanů se upírá zejména ke Křížové cestě („Via Dolorosa“), která symbolizuje jednotlivá zastavení na cestě, kterou Ježíš absolvoval před svou smrtí. Poslední zastavení Křížové cesty se nacházejí právě v bazilice Božího hrobu, na místě, kde byl dle tradice Ježíš ukřižován, pohřben a vstal z mrtvých. Mezi další významná místa křesťanství ve městě patří např. Olivetská hora.

S pronikáním západních mocností, zejména Velké Británie a Pruska, do Svaté země v 19. století došlo k zpochybnění lokalizace nejposvátnějších míst. Protestantské církve těžce nesly, že nemají přístup k Božímu hrobu, apod. Byl tedy iniciován rozsáhlý archeologický výzkum, jehož cílem bylo zpochybnit umístění katolických a ortodoxních svatyní a najít ta „opravdová“ místa [Ben-Arieh, 1975]. Výsledkem je tak např. existence dvou Golgat (ta v Kostele Božího hrobu a „novější“ v Královských zahradách na sever od městských hradeb). Podobná je situace v Betlémě a jiných místech Svaté země. Archeologie ve spojení s náboženským přesvědčením se stala nástrojem kolonizace [Peters, 2008].

Pro dnešní křesťany žijící v městě je charakteristický jejich malý počet (z cca 156 tis. Arabů, kteří žili v Jeruzalémě v r. 1995, křesťané čítali pouze 11 tis. osob, tedy 7 %⁴⁰ [Reiter, 1995]) a jejich velká roztříštěnost (samotný Boží hrob je pod společnou správou

---

⁴⁰ Pro srovnání v roce 1944 žilo v Jeruzalémě 29 350 křesťanů, tedy 49 % tehdejší arabské populace [Gilbert, 1978].

šesti církví a jejich soužití na tomto svatém místě provází značné napětí). Místní křesťané tak proto nemohou dnes již hrát v konfliktu o Jeruzalém významnou roli. Daleko vlivnější jsou naopak různé zahraniční církve.

Islám

Pro muslimy představuje Jeruzalém třetí nejposvátnější město hned po Mekce a Medíně. Jak již bylo řečeno, vychází islám částečně z židovského a křesťanského monoteismu a přejímá příběhy Tanachu i Nového zákona. O vyznavačích obou náboženství referuje Korán jako o „lidu knihy“ a v muslimských státech jim byl přiznáván chráněný status. Zejména z těchto důvodů se muslimové v raných počátcích islámu modlili k Jeruzalému a až později zvolil za směr modliteb Kabu v arabské Mekce [Mourad, 2008].

Daleko významněji se však Jeruzalém zapsal jako zastávka na Mohamedově „noční cestě.“ Ta měla dvě části, tzv. izra a miráž. „Izra“ představuje Mohamedův let na okřídleném koni s lidskou hlavou „burakovi“ z Mekky do Jeruzaléma, kde se potkal s Alláhovými proroky Abrahámem, Mojžíšem a Ježíšem. Ve městě uvázal Mohamed „buraka“ dle tradice u Zdi nářků (odtud arabský název zdi Al-Burak). „Miráž“ směřovala z hory Moria na nebe, kde Mohameda přijal Bůh [Nuseibeh, 1995]. Nad kamenem, ze kterého se vznesl (bývá rovněž ztotožňován s kamenem na němž chtěl Abrahám obětovat syna), byl po dobytí Jeruzaléma arabskými chalífy postaven Skalní dóm (arab. Qubat as-Sachra; jinak též Omarova mešita).

„Noční cestu“ doprovázejí jisté kontroverze. Při své cestě měl Mohamed navštívit mešitu Al-Aqsá (arab. vzdálená mešita) a tu jmenuje Korán jako třetí nejposvátnější místo pro muslimy. O samotném Jeruzalému není v knize ani jedna zmínka. Svatý text rovněž mlčí o přesném umístění mešity. Dle některých výkladů je Al-Aqsá shodná s místem dnešní mešity toho jména na Chrámové hoře (arab. Al-Harám Aš-Šaríf, doslova svatý okrsek), ale dle jiných se nachází v nebi a Mohamed absolvoval „noční cestu“ pouze duševně [Mourad, 2008], což zpochybňuje význam města jako jednoho z nejposvátnějších míst islámu.

Nicméně prostor vzniklý nedostatečnou jednoznačností svatého textu byl v průběhu dějin zaplněn, kdykoli vyvstala potřeba. Dobou takové potřeby bylo například soupeření syrských Umajjovců s vládcem Mekky Ibn Al-Zubajrem. Umajjovci usilující o zisk nadvlády nad arabským světem potřebovali místo, které by co do náboženského významu

mohlo soupeřit s mešitami v Mekce a Medíně. Právě v této době byl postaven Skalní dóm a Al-Aqsá [El-Khatib, 2001]. O 400 let později dobyli křižáci Jeruzalém. V muslimském světě následně vznikalo množství náboženských děl vyzdvihujících Jeruzalém jako svaté místo islámu, dávající náboženský podklad pro svatou válku a znovudobytí města Saladinem [Peters, 2002]. Mimo tyto doby však byl Jeruzalém jen o něco málo více než provinční středisko s několika tisíci obyvateli [Pipes, 2001].

V moderní době pak okupace města Izraelem v roce 1967 vyvolala v muslimském světě novou vlnu zvýšeného zájmu o Jeruzalém, a Chrámovou horu především. Na podporu Palestinců v Jeruzalémě se konají masové demonstrace v metropolích muslimských zemí, pořádají se sbírky na rekonstrukci svatých míst a popové hvězdy zpívají písně oslavující „svaté město“ a mešitu Al-Aqsa.

Ať už je postavení Jeruzaléma v islámu autentické, či je výsledkem pozdější politické potřeby, z dnešního pohledu na tom nezáleží. Pro dnešní muslimy a muslimské vlády (Palestince především) je Jeruzalém nábožensky natolik významný, aby snili a usilovali o jeho „osvobození“.

Ačkoli tři náboženství ve městě sdílela shodný prostor a každé z nich interpretuje společnou tradici odlišným způsobem, ve městě nevznikaly po celou dobu osmanské nadvlády významné střety. Obyvatelé Jeruzaléma, potažmo celého Předjordánska, sdíleli společný jazyk, tedy arabštinu, i zvyky [Čejka, 2005].

5. 2. 2 Růst nacionalismu

Počátek současných problémů lze hledat především v moderní době s růstem nacionalismu, jehož představitelé neváhali využít náboženský rozdílů ve svůj prospěch. Situaci do značné míry zkomplikoval příchod velkého množství přistěhovalců z Evropy, kteří vyznávali osvícenecké hodnoty své doby, včetně ateismu, a místními obyvateli opovrhovali, popřípadě je považovali za barbary, jimž je třeba ukázat cestu pokroku. Na situaci reagoval jen velice pomalu místní arabský nacionalismus (v počátcích tvořený především místními křesťany), který za hlavního nepřítele považoval tureckou nadvládu. Protichůdných zájmů obou skupin využila při ustanovování své koloniální moci Velká Británie a tím výrazně urychlila střet nacionalismu židovského a arabského.

Sionismus

Sionismus vznikl převážně jako odpověď na rozmach nacionalismu a antisemitismu v Evropě v 2. polovině 19. století. Jeho cílem se stalo vytvoření židovského státu v Palestině,⁴¹ historické domovině Židů. Tehdejší sionisté vyznávali především socialistické hodnoty, vč. sekularismu, proto se jejich hnutí, reprezentované Světovou sionistickou organizací (zal. 1897), také označuje jako politický, nebo pracovní sionismus (na rozdíl od později vzniklého sionismu náboženského, viz níže) [Čejka, 2005].

Ačkoli sionismus získal název podle Jeruzaléma, který bývá tradičně ztotožňován s horou Sión, samotní sionisté projevovali o město a jeho svatá místa malý zájem. Oddělení od Jeruzaléma bylo významným znamením odluky sionismu od náboženství. Křivolaké uličky Starého Města plné zápachu a zubožených lidí připomínaly židovským imigrantům až příliš obrázek východoevropského ghetta, od kterého se chtěli osvobodit. Moderní Žid nečekal na spasení, které přijde z rukou Božích, ale viděl jej ve vlastní tvrdé práci, především kultivaci půdy. Zemědělská družstva byla od založení první sionistické osady Petach Tikva v r. 1878 základem nového židovského osídlení Palestiny [Abu Zaida, 2007]. Samotný Theodor Herzl, zakladatel sionismu, píše: *Jeruzalém, kdysi královské město, nemohl klesnout hlouběji. Jediným světlem naděje byly sionistické kolonie, které se vyjímaly jako oázy ve zpustošené krajině* [citováno v Prior, 2005, 28]. Náboženské symboliky, především abrahámovské tradice o „zemi zaslíbené“ používali sionisté především proto, aby pro svůj záměr získali pozornost co největší části diaspory.

Přestože organizovaná sionistická kolonizace se soustřeďovala v pobřežních oblastech a v Galileji, jeruzalémská židovská populace rostla. Hlavním podnětem se stalo především zřízení Jeruzaléma jako hlavního města palestinského mandátu - britské úřady a mezinárodní společnosti přitahovaly do města vzdělanou pracovní sílu. Navíc pokračoval příliv pobožných Židů do města, kteří nevyznávali sionistické hodnoty (viz. kap. 4).

Nakonec to byla zejména rostoucí populace Židů a jejich ochrana, která sionisty motivovala angažovat se ve městě. Židovská agentura v návrzích na vyřešení židovsko-arabského konfliktu v Palestině (zejména při přípravě návrhu Peelovy komise či při

---

⁴¹ V raných počátcích sionismu se také jako o budoucí domovině Židů uvažovalo o Argentině, Kypru, Kongu a Ugandě. Na Prvním sionistickém kongresu (1897) však byla oficiálně přijata Palestina [Čejka, 2005].

přípravě rezoluce VS OSN č. 181) požadovala zahrnout do budoucí židovského státu pouze nové židovské čtvrtě Jeruzaléma, Hebrejskou univerzitu a nemocnici Chadasa na Hoře Skopus, jako symboly sionistického modernismu a centra židovského osídlení, a nikoli historická a náboženská místa jako Staré Město. Ta byli sionisté ochotni obětovat jako cenu za vlastní stát [Mayer, 2008]. Obdobně i v době bojů o Jeruzalém na jaře roku 1948 se Hagana, židovská armáda, spokojila se zajištěním míst spojovaných se sionismem. Po jejich dobytí pak do podepsání příměří v dubnu 1949 ve městě probíhaly jen sporadické střety [Klein, 2001].

I v poválečných jednáních, kdy mezinárodní společenství tlačilo Izrael a Jordánsko k internacionalizaci města, která by mimo jiné Židům zajistila přístup ke svatým místům, obě strany upřednostnily existující stav, tedy plnou suverenitu alespoň v části města [Hirsch et col., 1995]. Jeruzalémské Staré Město bylo natolik vzdáleno realitě izraelské politiky, že před vypuknutím „šestidenní“ války Izrael ani neměl plány na jeho obsazení [Mayer, 2008].

Jakmile se však východní část města dostala pod izraelskou kontrolu, stalo se národním zájmem ji tam zachovat. Tomuto účelu měly posloužit nejen administrativní a stavební změny, ale také zahrnutí Jeruzaléma do izraelského „civilního náboženství“. Svatým místům začal být připisován nový nacionální význam. Příkladem může být Zed' nářků, jejíž „osvobození“ izraelskými parašutisty se stalo novým symbolem úspěchů sionismu a Státu Izrael. Konání státních ceremoniálů (oslavy státních svátků, přísahy vojáků, apod.) se přesunulo s Herzlovy hory v Západním Jeruzalémě na nově vytvořené náměstí u Zdi nářků (angl. Western Wall Plaza) [Webber, 1981]. Z praktické potřeby legitimizovat anexi Východního Jeruzaléma a okupaci Západního břehu se Jeruzalém (a zejména jeho východní část), dříve opomíjený či dokonce opovrhovaný, stal jedním z ústředních zájmů sionismu, potažmo izraelské politiky. Myšlenka „sjednoceného Jeruzaléma“ (heb. Jerušalajim Ha-Šelema) jako „nedělitelného a věčného“ hlavního města Izraele se stala natolik akceptovanou, že velká část izraelské veřejnosti a politiků není ochotna připustit byť jen vyjednávání o předání částí města pod palestinskou správu [Lustick, 2008].

Palestinský nacionalismus

Druhá polovina 19. století probíhala v oblasti tehdy osmanské Velké Sýrie (jejíž součástí byla i Palestina) ve znamení rozsáhlých společenských změn. Nově navázané obchodní styky s evropskými mocnostmi a vliv západní kultury daly vzniknout novým společenským elitám, které usilovaly o vymanění se z vlivu skomírající osmanské říše [Joffé, 1983]. Turecké panství na Blízkém východě sice skončilo v r. 1917, ale oblast si rozdělila Francie a Velká Británie. Podle nových administrativních hranic se rovněž diferencovalo dříve relativně jednotné arabské národně-osvobozené hnutí [Ayyad, 1999].

V té době začalo získávat na specifičnosti dění v Palestině – překážkou v získání nezávislosti nebyla jen mandátní (v očích nacionalistů veskrze koloniální) správa jako jinde v oblasti, ale rovněž příliv židovských imigrantů. Británie navíc jejich úsilí o vytvoření židovské domoviny oficiálně uznala v Balfourově deklaraci, ačkoli o dva roky dříve slíbila nezávislost Arabům [Čejka, 2005]. Zájmy arabského a židovského nacionalismu se tak nevyhnutelně dostaly do střetu o to, kdo získá suverenitu nad územím, kterému jedni říkali Erec Jisrael a druzí Filastín. Konfrontace se sionismem a později i židovským státem se stala hlavním faktorem ve vývoji palestinského nacionalismu, jak jej známe dnes.

Palestinský nacionalismus (národně-osvobozené hnutí) se tedy vyvinul především ze spontánního (až do „arabského povstání“ nepříliš organizovaného) odporu vůči židovské imigraci. Té odporovali především nájemní rolníci (feláhové), kteří přišli o půdu při jejím prodeji židovským osadníkům, a městští obchodníci a řemeslníci, kteří trpěli zvýšenou konkurencí od svých židovských protějšků [Ayyad, 1999]. Ovšem transformace palestinských Arabů rozdělených feudálními spory soupeřících klanů v opravdový svébytný národ si vyžádala celospolečenskou tragédii. Tou byla „An-Naqba“, doslovně katastrofa, během níž se během války se sionisty v letech 1948 – 1949 dvě třetiny národa staly uprchlíky, a „An-Naqsa“,⁴² kdy byl v r. 1967 sionisty dobyt zbytek historické Palestiny a zbývající Palestinci byli učiněni „cizinci ve vlastní zemi“ [Joffé, 1983]. Zrodil se tak palestinský národ s jednolitým kolektivním vědomím založeném na sdíleném utrpení, touze po návratu do ztracené vlasti, zbavení se izraelského jha a vytvoření

---

⁴² Do češtiny jen těžce přeložitelný výraz znamenající opakovaný neúspěch, zmar.

nezávislého státu. Později palestinský národ získal i národní vedení a mezinárodní reprezentaci v podobě Organizace pro osvobození Palestiny (PLO).

Obdobně jako „právo návratu“ (angl. Right of Return) spojuje diasporu z velké části stále žijící v uprchlických táborech v zemích sousedících s historickou Palestinou, tak snaha učinit z Jeruzaléma hlavní město budoucího palestinského státu spojuje část národa obývající okupovaná území. Okupace města, soustavný útisk (ať už skutečný, či jen vnímaný) jeho arabských obyvatel a dlouholetý zákaz město být jen navštívit pro většinu Palestinců žijících na Západním břehu, v pásnu Gazy či diaspoře, činí z Jeruzaléma významný symbol palestinské národní tragédie. Její neustálé připomínání udržuje při životě kolektivní vědomí národa rozděleného politicky i geograficky. Pro svůj význam v palestinském národním étosu pak Jeruzalém představuje jednu z nejsložitějších otázek při vyjednávání o permanentním statusu, neboť jakékoli ústupky mají značný potenciál ohrozit veřejnou podporu palestinského vedení i mírových rozhovorů obecně.

5. 2. 3 Náboženský fundamentalismus

Zatímco politický sionismus a arabský nacionalismus využily náboženských argumentů jako nástrojů k dosažení svých převážně sekulárních cílů (právo na sebeurčení), nový národně-náboženský proud spojil tradiční prvky víry (osidlování země zaslíbené, džihád apod.) s aktuálními problémy nacionalistického charakteru (boj o prostor a politický vliv). Pro náboženské sionisty (a jejich příznivce z řad křesťanských sionistů) a islamisty představuje boj o dosažení absolutní nadvlády ve „svaté zemi“ plnění Boží vůle. Tu nalézají zapsanou především v Tóře, Koránu, Bibli jakož i jiných náboženských textech, přičemž historické události jim poskytují potvrzení jejich interpretací těchto textů. S růstem fundamentalismu na obou stranách se tak náboženství stalo aktivní součástí původně sekulárního izraelsko-palestinského konfliktu, vč. sporu o Jeruzalém.

Náboženský sionismus

Náboženský sionismus (heb. cjonut datit, angl. religious zionism), jinak také národně-náboženský proud (heb. datijim leumijim) vznikl na přelomu 19. a 20. století jako snaha napravit rozkol mezi sionismem a tradičním náboženstvím. Ortodoxní Židé totiž odmítali organizovaný návrat do „Erec Jisraele“ a vznik židovského státu, neboť obojí mohlo dle jejich přesvědčení nastat až po příchodu mesiáše, nikoli jako výsledek lidské činnosti

[Čejka, 2005]. Naproti tomu rabi Avraham Jicchak Ha-Kohen Kook (1865 – 1935), zakladatel náboženského sionismu, ve svých textech tvrdí, že shromáždění „vyvoleného národa“ v „zemi zaslíbené“ a znovuoobnovení židovské suverenity nad ní je nezbytným předpokladem příchodu Mesiáše. Ten pak skrze osvícenou vládu židovského národa přinese spásu celému světu [Fishman et Samson, 5757/1997]. Příchodu mesiáše je tedy třeba docílit prostřednictvím lidských skutků, které se zakládají především na povinnosti osídlit „zemi zaslíbenou“ (*Podrobně si tu zem a osídlete ji, neboť jsem vám ji dal – obsadte ji!* Nu 33: 53, Bible, překlad 21. století) a její obraně proti ohrožení ze strany pohanů (*Pracovali jednou rukou na díle a v druhé drželi zbraň.* Nh 4: 11, Bible, ekumenický překlad).⁴³ Rovněž političtí sionisté dle Kooka plní Boží vůli, pouze si toho však nejsou vědomi.

Milníkem ve vývoji národně-náboženského směru se stala šestidenní válka v roce 1967. „Zázračné vítězství“ Izraele nad arabskými armádami a okupace rozsáhlých území potvrdily víru náboženských sionistů v nadřazenost židovského národa a podporu Boha v jejich snažení. Fundamentalistům se otevřely historické oblasti izraelského království, Judsko a Samařsko, vč. východní části Jeruzaléma, kde tak mohli začít naplňovat Boží vůli prostřednictvím výstavby osad [Čejka, 2005]. S nástupem pravice k moci v r. 1977 izraelská vláda fakticky přejala ideologii náboženských sionistů ve vztahu k okupovaným palestinským územím a započala politiku masového osídlování Judska a Samařska za účelem ponechání těchto území pod trvalou izraelskou kontrolou [Lein, 2002].

Ve svých aktivitách na okupovaných (z jejich pohledu osvobozených) územích se osadníci nevyhnutelně dostali do konfrontace s místním arabským obyvatelstvem. Názor na ně se však mezi náboženskými sionisty různí. Nejsmířlivější část Palestince toleruje, pakliže nebrání osídlování. Pro radikály jsou však arabští obyvatelé Izraele, Judeji a Samařska nejen znesvěcením „země zaslíbené“, ale také hrozbou židovské vládě [Paine, 1995].⁴⁴ Z pohledu biblického se mnoho náboženských fundamentalistů řídí nařízením vyhnat pohanské obyvatelstvo ze „země zaslíbené“:

---

⁴³ V Izraeli bývají často pejorativně označováni, jako „ti co drží v jedné ruce Tóru a v druhé samopal“.

⁴⁴ „Umírnění“ osadníci reprezentovaní hnutím Guš Emunim (heb. „koalice věrných“) jsou optimističtější v pokračování židovské imigrace a neohrožitelnosti vojenské moci Izraele. Radikálové zastoupení v Izraeli ilegální stranou Kach („jedině takto“) se však zabývají především otázkou demografické převahy (v Izraeli i na okupovaných územích) a hrozbou vyhlazení židů, což tzv. kahanisty motivuje k aktům terorismu vůči palestinskému obyvatelstvu [ibid].

Na moábských pláních, při Jordánu naproti Jerichu, promluvil Hospodin k Mojžíšovi: „Řekni synům Izraele: Až přejdete Jordán a vstoupíte do kanaánské země, vyžeňte všechny obyvatele země. Zničte všechny jejich tvarované kameny, zničte všechny jejich lité sochy a zrušte jejich obětní výšiny. Podrobte si tu zem a osídlete ji, neboť jsem vám ji dal – obsadte ji! ... Pokud obyvatele té země nevyženete, pak se vám ti, které tam ponecháte, stanou trním v očích a ostny v bocích. Budou vás trýznit v zemi, v níž budete bydlet. To, co jsem zamýšlel učinit jim, pak nakonec učiním vám“ [Nu 33: 50 – 56, Bible, překlad 21. století].

Uvážíme-li mesianistický charakter náboženského sionismu, pak nepřekvapí, že hnutí zaměřuje své úsilí rovněž na Jeruzalém, nejsvětější místo judaismu, a zejména Chrámovou horu, kde má být v době příchodu mesiáše postaven třetí židovský chrám.

Islámský fundamentalismus

Pronikání evropských koloniálních mocností na Blízký východ v 19. století a zjevná (přínejmenším technologická) nadřazenost Evropy vyvolaly dvě reakce v postižených oblastech. Jednou byla snaha o napodobení uspořádání evropské společnosti do národních států se společným kolektivním vědomím – historií, jazykem, náboženstvím, apod. Vznikl tedy arabský nacionalismus. Druhou reakcí pak byl rostoucí tradicionalismus a náboženský fundamentalismus. Tradicionalisté viděli příčinu zaostalosti arabského světa ne v neschopnosti napodobit západní svět, ale v odpadnutí od tradičních arabských a islámských hodnot [Joffé, 1983]. Zjevným způsobem jak se bránit rostoucí kulturní a politické nadvládě západního světa se tedy stalo v první řadě odmítnutí západních hodnot, přísné následování islámu a snaha o obnovení jednoty muslimské obce (tzv. ummy). Následovalo by vytvoření pan-islámského kalifátu, který by porazil západní svět a podřídil jej nadvládě islámu [Read, 2009].

Na palestinských územích je islámský fundamentalismus zastoupen především v podobě hnutí Hamas (Harakat al-Muqawamat al-Islamija, dosl. Hnutí islámského odporu). Počátek hnutí lze hledat v palestinské odnoži Muslimského bratrstva, jehož hlavním cílem byla islamizace palestinské společnosti [Čejka, 2005]. S úspěchem islamistů v Iránu a Libanonu na počátku 80. let 20. století však hnutí začalo získávat politický charakter. V roce 1988 tak vznikl Hamas, jehož cílem se stal vedle nastolení islámské společnosti rovněž aktivní odpor vůči izraelské okupaci [Aburaiya, 2009]. Hamas je tedy výsledkem kombinace

ideologie islámského fundamentalismu a palestinského nacionalismu, obdobně jako náboženský sionismus je kombinací ortodoxního judaismu a politického sionismu.

Ideologie Hamasu je zakotvena v tzv. chartě Hamasu, dle které je *Palestina islámským dědictvím zasvěceným budoucím generacím muslimů až do soudného dne* a žádá palestinská či arabská organizace nebo vláda nemá právo vzdát se její části ve prospěch bezvěrců (čl. 11).⁴⁵ Mírové rozhovory založené na principu rozdělení Palestiny jsou tedy proti islámu a zároveň jsou mrháním času. Jedinou cestou k vyřešení palestinské otázky je džihád (čl. 13) [Avalon, d].

Vzhledem k dříve zmiňované prominenci Jeruzaléma v islámu hraje Jeruzalém rovněž ústřední roli v ideologii a propagandě islámských fundamentalistů. Přítomnost islámských svatyní ve městě, Mohamedova noční cesta a modlení se směrem k městu v počátcích islámu pak Hamas používá jako důvod, proč by všichni muslimové měli bojovat za osvobození Palestiny (Charta Hamasu, čl. 14) [ibid].

Výše popsaná náboženská přesvědčení islámských fundamentalistů stejně jako náboženských sionistů učinila z Jeruzaléma jedno z předních míst jejich zájmu. V jakýchkoli vyjednáváních o statusu města proto nelze přítomnost a vliv náboženských radikálů opomenout, neboť jejich aktivity (ať už se jedná o teroristické útoky, či budování osad) významně ovlivnily město jak po stránce socioekonomické tak i politické.

5. 4. Východní Jeruzalém a jeho praktický význam

Svatost města a role, kterou sehrálo při vzniku národněosvobozenického hnutí Židů a Arabů samy o sobě nevysvětlí, proč je Jeruzalém jednou z nejsložitějších otázek izraelsko-palestinského konfliktu. Musí existovat jiné pragmatické důvody, proč realisticky uvažující a převážně sekulární politici preferují pokračování konfliktu, před dosažením kompromisu o statusu města. Můžeme se tedy zeptat, proč Izrael potřebuje celý Jeruzalém jako své „věčné a nedělitelné“ hlavní město, tedy včetně arabských čtvrtí, bývalých zemědělských osad, které mají jen malou spojitost s historickým Jeruzalémem, náboženským a politickým centrem židovského lidu. Obdobná otázka je, proč se palestinská reprezentace

---

⁴⁵ Waqf je forma vlastnictví, kdy pozemky, budovy, apod. jsou předány do náboženské správy ve prospěch muslimské komunity. Jako takové patří tedy Bohu a není je možné navrátit do soukromého vlastnictví [Encyclopedia of the Middle East]. Označení celé země jako waqf je však v islámu bezprecedentní a Hamasu slouží především k získání masové podpory pro svůj program a také k diskreditaci PLO, která se v rámci mírových rozhovorů části Palestiny vzdala [Aburiya, 2009].

odmítá vzdát Východního Jeruzaléma jako hlavního města budoucího palestinského státu, když bez zahrnutí Jeruzaléma do rozhovorů o konečném izraelsko-palestinském vyrovnání by takový stát vznikl pravděpodobně mnohem dříve.

Zcela určitě důvodem není hospodářský význam města, neboť v izraelské i palestinské ekonomice má Východní Jeruzalém jen marginální postavení, což bylo vysvětleno již dříve v textu. Rovněž důvodem nebude čtvrtmilionová palestinská populace ve městě. Ta představuje pro Izrael usilující o udržení židovské většiny ve městě i státě součást tzv. demografické hrozby.⁴⁶

Pro palestinské politické vedení (Fatah a Hamas) jsou pak jeruzalémští Arabové až příliš odcizeni od politického dění v pásmu Gazy a na ZBJ, aby pro ně představovali politický zisk. To dle Kleina dokazují například volby do Palestinské legislativní rady. V roce 1996 činila volební účast Palestinců v Jeruzalémě pouze 30 %, zatímco průměr pro ZBJ a Gazu činil 75,3 %, a navíc ve městě dominovali nezávislí kandidáti oproti kandidátům hnutí Fatah či Hamas [2001]. Během voleb v roce 2006 pak vzhledem k izraelským omezením mohlo na území města volit pouze šest tisíc z přibližně 120 tisíc registrovaných voličů. Jen velice málo voličů pak využilo příležitosti volit ve speciálních volebních místnostech v arabských předměstích Jeruzaléma [NDI, 2006].

5. 4. 1 Izraelský zájem

Ačkoli pro převážně sekulární izraelskou společnost má Jeruzalém jako náboženské centrum judaismu spíše jen symbolickou hodnotu, kontrola nejsvětějšího židovského města má pro Izrael jeden velice praktický aspekt. Je to právě role přisuzovaná Jeruzalému v judaismu, která pomáhá Izraeli soupeřit s USA o pozici centra světového židovstva. Svatá místa ve Starém Městě umožňují převážně sekulárnímu státu přilákat pozornost pobožných židů a motivovat je k přistěhování do země za situací, kdy od konce 90. let minulého století imigrace do Izraele dramaticky klesla.⁴⁷

---

⁴⁶ Podíl Arabů na obyvatelstvu Izraele vzhledem k vyšší natalitě menšiny dlouhodobě roste. Mezi izraelskými představiteli tedy panuje obava, že dosáhne-li podíl Arabů na obyvatelstvu státu určité hodnoty, nebude možné zachovat židovský a zároveň demokratický charakter státu. Fenomén se často označuje právě jako „demografická hrozba“ [viz např. Oren, 2009]. Tu lze považovat i za jednu z hlavních příčin, proč Izrael odmítl udělit občanství Palestincům žijícím na Západním břehu a v pásmu Gazy, poté co tato území obsadil, zatímco v roce 1949 udělil občanství všem Arabům, kteří v té době pobývali na území státu.

⁴⁷ Mezi lety 1999 až 2008 roční imigrace do Izraele klesla z přibližně 77 tisíc na 14 tisíc, tedy o 80 % [ICBS, 2009b]. Počet Izraelců žijících v zahraničí se pak odhaduje na 700 tisíc [Gur, 2008].

Výše zmíněné může vysvětlit neochotu Izraele opustit Staré Město a jeho okolí. Ovšem pro zachování Východního Jeruzaléma jako celku je třeba jiného vysvětlení. Je to zejména bezpečnost. Ta byla rozhodující již při tvorbě nové východní hranice města v roce 1967, kdy byly anektovány strategické výšiny v okolí města. V případě, že by někdy došlo ke stažení ze Západního břehu, měla území připojená k městu chránit židovské čtvrtě na západ od bývalé „linie příměří“ před ostřelováním [Klein, 2001]. Postupně došlo k další expanzi bezpečnostní zóny výstavbou osad nejen v okolí města, ale podél celé zelené linie a v údolí řeky Jordán [Lein, 2002]. Kontrola Východního Jeruzaléma a přilehlých osad na ZBJ má tedy pro Izrael strategický význam. Velký počet Izraelců žijících ve Východním Jeruzalémě a přilehlých osadách na ZBJ, včetně policejních a vojenských sil nutných k zajištění bezpečnosti tohoto obyvatelstva, efektivně zajišťuje Izraeli přístup k strategicky významnému Mrtvému moři a údolí Jordánu. Téměř 400 tisíc Izraelců žijících v nejužší části Západního břehu [OCHA, 2007a], která je široká pouze 15 – 20 km, tedy hraje pro Izrael ústřední roli v zabránění vzniku územně celistvého palestinského státu na ZBJ a v zajištění obranyschopných hranic židovského státu.⁴⁸

5. 4. 2 Palestinský zájem

Obdobně jako pro Izrael má i pro Palestince vlastnictví svatých míst v Jeruzalémě (nebo alespoň usilování o jejich získání) praktické opodstatnění v zahraniční politice. Boj o osvobození třetího nejposvátnějšího muslimského místa zpod nadvlády „nevěřících“ do značné míry symbolizuje snahu Palestinců o osvobození jejich vlasti od sionistické kolonizace a zaručuje jim sympatie muslimů i praktickou pomoc ze strany muslimských vlád. Jedním z nedávných příkladů takovéto solidarity je konference Ligy arabských států konaná v Libyi v březnu roku 2010, jejímž hlavním tématem byla ochrana palestinských zájmů v Jeruzalémě. Při této příležitosti arabští představitelé přislíbili palestinské samosprávě 500 milionu dolarů na podporu palestinských organizací ve městě [Maannews, 2010a].

Nejvýznamnějším zájmem Palestinců ohledně Jeruzaléma je ovšem zajištění teritoriální kontinuity jejich budoucího státu, tzn., že palestinský stát na ZBJ by pokrýval souvislý

---

⁴⁸ 70 % izraelské populace žije v pobřežní nížině, přiléhající k ZBJ, která je místy široká jen 12 km. Izrael se obává, že měli-li by Palestinci pod kontrolou celý ZBJ včetně jeho hranice s Jordánskem, bylo by pro teroristy jednoduché pašovat na území palestinského státu rakety a ty pak použít k ostřelování velkých izraelských měst [Gold, 2003].

prostor, a Palestinci by se tak mohli volně pohybovat mezi jednotlivými částmi státu bez nutnosti vstoupit na území pod izraelskou kontrolou. Význam teritoriální kontinuity pro palestinský stát vynikne zejména při pohledu na současnou situaci na ZBJ. Území pod palestinskou samosprávou představují téměř 200 enkláv oddělených 250 izraelskými osadami a outposty, téměř 500 kontrolními stanovišti a silničními bariérami izraelské armády, jakož i jinou izraelskou infrastrukturou [OCHA, 2007a]. Za takovéto situace je svoboda pohybu pro Palestince výrazně omezena. Tyto vnitřní překážky pohybu osob a zboží spolu s omezeními dovozu a vývozu uplatňovanými izraelskými úřady představují rovněž hlavní příčinu vleklé krize palestinského hospodářství [World Bank, 2009]. Rozdrobenost území pod kontrolou PNA má také dopad na tamní bezpečnostní situaci, neboť rozmístění a přesun jednotek palestinské policie je možný pouze se souhlasem Izraele [Associated Press, 2009].

Problém teritoriální kontinuity je nejvíce patrný v oblasti Jeruzaléma, kde šířka ZBJ nepřesahuje 20 km a kde je velká koncentrace izraelských osad. Jednou možností jak zajistit volný pohyb Palestinců tedy je zahrnout Východní Jeruzalém a jeho palestinská předměstí do palestinského státu. Za této situace by ovšem musela být většina izraelských osad buď evakuována, nebo by se staly enklávami na palestinském území. Druhou možností je zachovat oblast pod kontrolou Izraele a rozdělit tak Západní břeh na dvě části. Jejich spojení by mohl zajistit buď úzký koridor se silnicí vyhrazenou pro palestinskou dopravu, nebo by Palestinci měli přístup k izraelské infrastruktuře. První možnost ovšem odporuje okamžitým politickým a bezpečnostním zájmům Izraele a ten se tedy snaží pomocí pokračující výstavby její realizaci zvrátit. Druhá varianta pak je nepřijatelná pro Palestince, neboť nezaručuje teritoriální kontinuitu ani volnost pohybu a velice se podobá současnému stavu, kdy pohyb Palestinců (nejen) ze severu na jih ZBJ je pod kontrolou Izraele. Příkladem, proč palestinské vedení nedůvěřuje takovému uspořádání, je tzv. bezpečný průchod (angl. Safe Passage) mezi pásmem Gazy a Západním břehem. Ačkoli byl zaručen v „dohodách z Oslo“, fakticky existoval jen mezi lety 1998 až 2000 a i tehdy jen s izraelským povolením (které bylo odmítnuto polovině žadatelů) [Levy, 2005].

6 Postoje Izraele, Palestinců a mezinárodního společenství a jejich důsledky

Během více než osmi dekad sporů o Jeruzalém Izraelci, Palestinci, jakož i jiní aktéři v konfliktu demonstrovali řadu postojů vůči městu. Postoje jednotlivých stran se neomezují pouze na politické deklarace během předvolebních kampaní či vyjednávání. Naopak, mají zcela reálný dopad v podobě politik usilujících o změnu prostoru. Fyzická a demografická podoba Jeruzaléma, a nutně tedy i životy jeho obyvatel, jsou zcela úmyslně přetvářeny, aby znesvářené strany podpořily své nároky na město. Záměrem této kapitoly tedy je popsat oficiální postoje zainteresovaných stran, jejich zakotvení v zákonných normách a jiných významných dokumentech, jak se tyto postoje projevují v socioekonomickém prostoru Jeruzaléma, a jaký dopad měly na minulé i současné mírové rozhovory.

6. 1. Jeruzalém a mírové rozhovory

Oblastí, kde jsou postoje jednotlivých stran konfliktu nejjasněji formulované, jsou mírové rozhovory. Mírová jednání a stanoviska prezentovaná v jejich rámci jsou přímým důsledkem postojů zaujímaných jednotlivými stranami, včetně jejich praktických politik, které usilují o změnu skutečností tak, aby ta či ona strana měla v rámci rozhovorů lepší vyjednávací pozici. Mírové rozhovory demonstrují, jak si jednotlivé strany představují ideální uspořádání permanentního statusu a na kolik jsou politické reprezentace ochotny ustoupit z této své představy, aby mohl být dosažen kompromis, a tedy i mír.

6. 1. 1 Jednání do roku 1948

V jednáních probíhajících před rokem 1948 bylo věnováno mnoho prostoru otázce Jeruzaléma pro jeho náboženský význam, jak pro mezinárodní společenství dominované v dané době především křesťanskými koloniálními mocnostmi, tak i pro palestinské Araby a Židy. Ovšem válečné události před a po vyhlášení nezávislosti Státu Izrael změnilly situaci natolik, že pro potřeby práce postačí zmínit několik konceptů z dané doby.

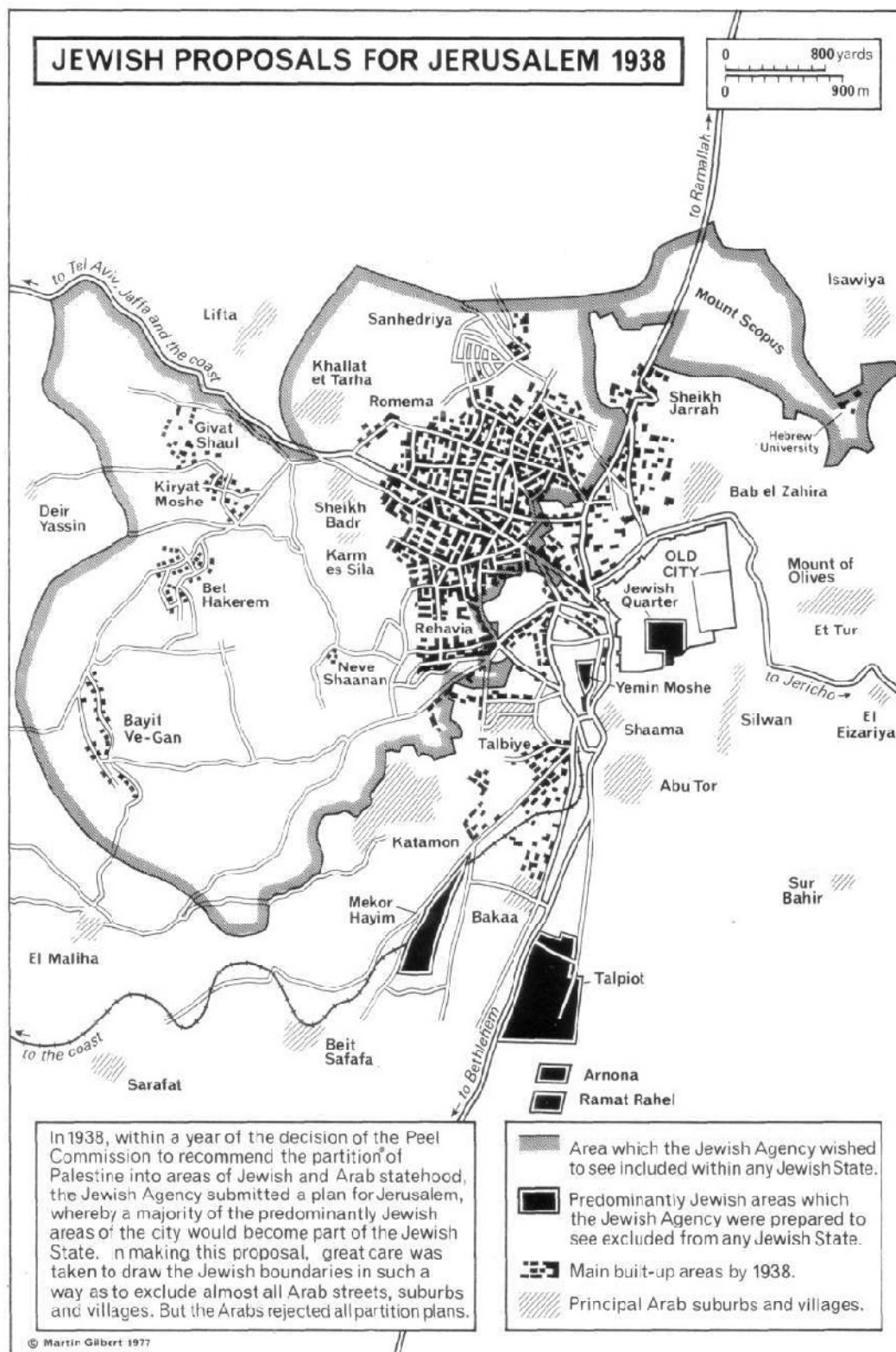
Návrh Peelovy komise

Ve 30. letech se situace v Palestině vyhrcovala natolik, že v roce 1936 vypuklo „arabské povstání“. V následujícím roce Britové, vědomi si nutnosti řešit budoucnost soužití Židů a Arabů na mandátním území, ustavují tzv. Peelovu komisi [Čejka, 2005]. Ta neshledává budoucí soužití Arabů a Židů v jednom státě za reálné a navrhuje rozdělit mandát na arabský a židovský stát. Jeruzalém s přílehlou oblastí (vč. Betléma), včetně úzkého koridoru zahrnujícího silnici a železnici do středomořského přístavu Jaffa, měl zůstat pod britským mandátem (viz mapa 5) [Mayer, 2002]. Plán nebyl přijat pro odpor palestinských Arabů, neboť židovský stát by zahrnoval nejúrodnější oblasti mandátního území a žil by v něm stejný počet Arabů jako Židů, tedy cca 250 tisíc [Čejka, 2005].

Alternativou k internacionalizaci města bylo jeho rozdělení. S plánem přišlo vedení sionistů již za působení Peelovy komise a v roce 1938 předložila Židovská agentura detailní plán (viz mapa 6) [Gilbert, 1978]. Plán svědčí o smýšlení tehdejších sionistů, pro které bylo získání kontroly nad židovskou populací v Novém Městě a nad Horou Skopus s její sionistickou symbolikou důležitější než svatá místa Starého Města a Chrámové hory symbolizující židovskou minulost [Klein, 2001].

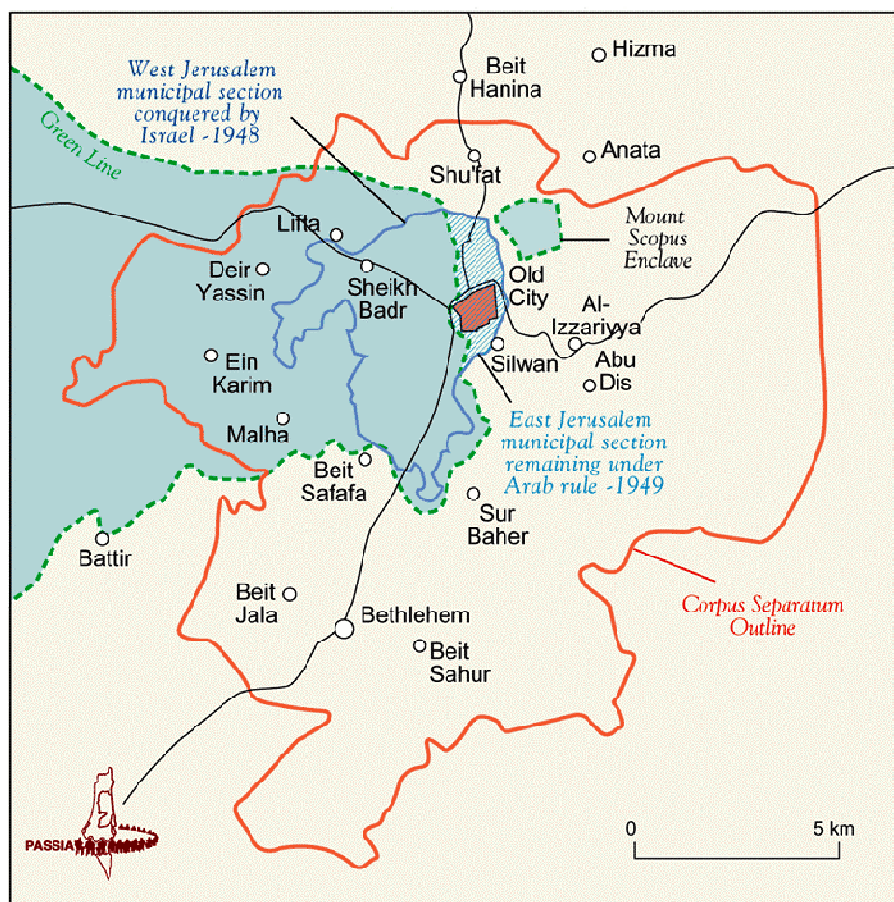
Mapa 5 Návrh Peelovy komise
(převzato z www.passia.org)

Mapa 6 Návrh Židovské agentury (převzato s Gilbert, 1978)

Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 181

Jednání i vzájemné střety přerušila 2. světová válka, po jejímž skončení Velká Británie vyjádřila úmysl nepokračovat ve správě Palestiny, načež se vyřešení soužití Arabů a Židů dostalo na půdu OSN. Ad hoc ustavená Zvláštní komise OSN pro Palestinu (UNSCOP) předložila plán na rozdělení mandátu na dva státy a mezinárodní území, který byl přijat Valným shromážděním jako rezoluce č. 181 (22. 11. 1949) [Čejka, 2005]. Vzhledem k významu Jeruzaléma pro tři světová náboženství a jeho složité demografické situaci rezoluce volala po „internacionalizaci“ města a přilehlé oblasti (vč. Betléma). Tato zvláštní oblast, „corpus separatum“ s 205 tis. obyvateli (z toho polovina Arabů a polovina Židů; ve městě samotném byl tento poměr 2:1 ve prospěch Židů), by se stala mezinárodním územím pod správou Poručenské rady OSN (viz mapa 7) [Gilbert, 1978].

Mapa 7 Corpus separatum (převzato z www.passia.org)

Hirsch shrnuje základní atributy této zvláštní oblasti. Jednalo by se o demilitarizovanou a neutrální zónu ve společné ekonomické unii s nově vzniklým arabským a židovským státem. Obyvatelé oblasti by ipso facto získali „jeruzalémské občanství“, přičemž občanům dvou států v Palestině by byl garantován volný vstup do města. Z administrativního hlediska by oblast podléhala guvernérovi jmenovanému Poručenskou radou, který by řídil místní policejní sbor skládající se z mužstva rekrutovaného mimo Palestinu. Existující města a vesnice na území zvláštní oblasti, stejně jako arabské a židovské čtvrtě Jeruzaléma, by disponovaly širokou autonomií. Z náboženského hlediska by byl zachován status quo (ten je podrobně rozepsán v podkapitole 7. 1. 2.) [1995]. Trvání zvláštního režimu nemělo být časově omezeno, ale změna statusu měla být umožněna po případném plebiscitu mezi obyvateli této zvláštní oblasti. První plebiscit byl plánován po deseti letech trvání mezinárodní správy [Klein, 2001].

Návrh si získal přinejmenším rezervovanou podporu židovské menšiny v Palestině a většiny zemí světa – 33 z 47 členských zemí OSN rezoluci podpořilo.⁴⁹ Palestínští Arabové ovšem rezoluci odmítli stejně jako arabské země, neboť odporovala palestinskému zájmu na vytvoření jednotného arabského státu na celém území mandátu [Čejka, 2005].

6. 1. 2 Vyjednávání v letech 1948 – 1967

S rozpoutáním studené války se Blízký východ stal jedním z jejích „horkých“ konfliktů. Mírová jednání se omezila na zachování existujícího stavu, tedy rozdělení Jeruzaléma mezi Izrael a Jordánsko. Nejvíce se v dané době angažovaly Spojené národy.

Okamžitě po vypuknutí bojů v roce 1948 se Jeruzalém stejně jako celá Palestina objevoval častokrát na agendě OSN a jejích institucí, kdy OSN usilovala především o vytvoření mezinárodního režimu ve městě. Politikou mezinárodního společenství je neuznat suverenitu ani jedné ze stran angažujících se ve městě. Hirsch popisuje 5 rezolucí, které VS OSN přijalo v letech 1948 – 49. Rezoluce 185 pověřila Poručenskou radu (Trustship Council) nalezením řešení pro ochranu města. Rezoluce 187 vytvořila funkci Zvláštního městského komisaře (Special Municipal Commissioner) a rezoluce 194 a 303 volaly po podřízení města pod kontrolu Poručenské rady [1995].

---

⁴⁹ Velká Británie se zdržela, pro hlasovaly USA, Mexiko, Kanada, všechny evropské země s výjimkou Řecka, Sovětský svaz, a proti byla vedle arabských a muslimských zemí Kuba a Indie [ibid].

Ještě před uzavření příměří v r. 1949 začaly mezi Izraelem a Jordánskem rozhovory o oficiálním rozdělení města, jež měly zabránit internacionalizaci města požadované OSN bez vyvolání mezinárodní kritiky, které by obě strany čelily při jednostranném vyhlášení suverenity ve městě [Klein, 2001].⁵⁰ Ačkoli obě strany prezentovaly řadu návrhů zahrnujících výměnu teritorií (např. izraelský koridor na Horu Skopus a k židovským hřbitovům na Olivetské hoře výměnou za předání vysídlených arabských čtvrtí v západní části města Jordánsku), či volný přístup k svatým místům ve městě pro všechny vyznavače daných náboženství, vyjednávání o Jeruzalémě selhala pro neschopnost obou stran dohodnout se na jiných otázkách, především na kontrole Negevské pouště, či na osudu palestinských uprchlíků [ibid]. Dohoda selhala i přesto, že rozdělení města (bez uznání suverenity ve městě) v té době upřednostňovaly i Spojené státy [Klein, 2002]. Neschopnost dohodnout se pak nutně vedla obě strany k jednostranné a mezinárodně neuznané anexi města [Klein, 2001].

Jedním z projevů mezinárodního nesouhlasu s akcí bylo neuznání nového hlavního města Izraele a odmítnutí většiny států světa přestěhovat do něj svou ambasádu [Čejka, 2005]. Později nicméně na internacionalizaci města rezignovalo i mezinárodní společenství, když v roce 1952 pověřilo Izrael a Jordánsko vyřešením definitivního statusu města [Klein, 2001]. Rozdělení města tedy bylo de facto, když ne de iure, akceptováno Izraelem, Jordánskem a mezinárodním společenstvím. Mezi lety 1953 až 1967 se otázka řešení Jeruzaléma na jednáních OSN již neobjevila [Hirsch et col., 1995]. Stejně tak i vymizelo volání po internacionalizaci města.

6. 1. 3 Vyjednávání mezi lety 1967 – 1987

Získáním rozsáhlých území s početnou arabskou populací (jež Izrael v předvečer šestidenní války pravděpodobně ani nezamýšlel obsadit [viz např. Klein, 2001]) vznikl po roce 1967 alespoň teoreticky prostor pro vyjednávání, kdy Izrael mohl vyměnit nově obsazená teritoria za mír s arabskými zeměmi. Počátek okupace Západního břehu, pásma Gazy a Sinajského poloostrova tak lze spojit se vznikem principu „země za mír“ (angl. „Land for Peace“), který byl reflektován prakticky ve všech pozdějších vyjednáváních. Dle

---

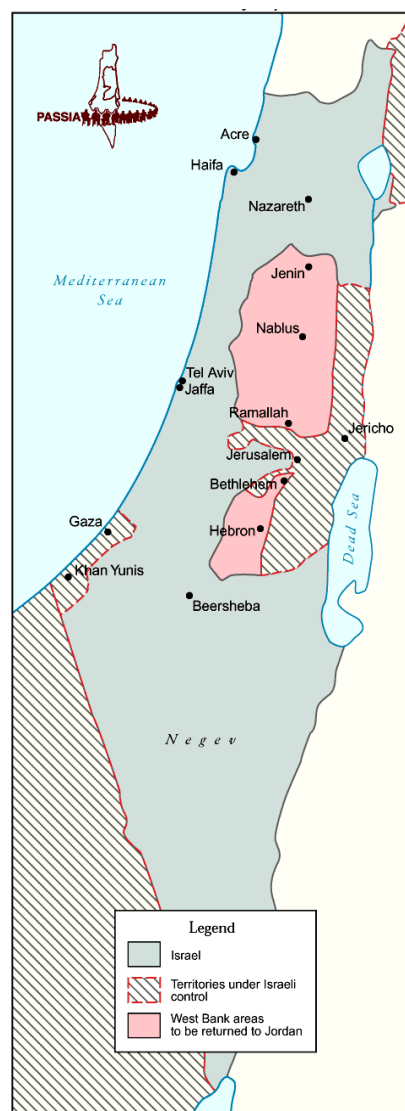
⁵⁰ Tato jednání byla v souladu s porozuměním o rozdělení palestinského mandátu na úkor vzniku palestinského státu, jehož židovské a zajordánské vedení dosáhlo v předvečer vyhlášení izraelské nezávislosti v roce 1948 [Klein, 2002, 138].

základní myšlenky tohoto principu by se Izrael stáhnul z části okupovaných území a předal je pod arabskou kontrolu. Výměnou by arabské země uznaly suverenitu Izraele a ukončily by podporu palestinským teroristickým organizacím. Příkladem je mírová smlouva mezi Egyptem a Izrael z roku 1979, kdy se výměnou za uzavření míru a navázání diplomatických styků stáhl Izrael ze Sinajského poloostrova.

„Země za mír“ a rozhovory s Jordánskem

Okamžitě po skončení „šestidenní“ války Izrael rozšířil svou suverenitu na jordánskou část města a přilehlé oblasti, kterých se nemínil vzdát za jakéhokoli mírového uspořádání. Dle Kleina to například demonstroval spíše epizodní a neoficiální návrh Jordánsku v roce 1968, kdy se Izrael zamýšlel vzdát se částí ZBJ ve prospěch Jordánska výměnou za uzavření míru s arabskými zeměmi. Jelikož se Izrael nehodlal vzdát suverenity ve Východním Jeruzalémě, Jordánsko plán nepřijalo a Izrael návrh stáhl krátce poté [Klein, 2002].

Další zamýšlenou izraelskou iniciativou byl Allonův plán v roce 1974 (pojmenovaný podle izraelského ministra práce Jigala Allona). Dle tohoto návrhu by si Izrael ponechal území, podle tehdejší představy nezbytná pro izraelskou bezpečnost a národní zájmy, podél západních a východních hranic ZBJ, vč. celého Jeruzaléma (celkem 25 – 40 % ZBJ) [Efrat, 2005], přičemž Jordánsko by výměnou za mírovou smlouvu s Izraelem získalo kontrolu nad vnitrozemím ZBJ, včetně úzkého koridoru v oblasti Jericha (viz mapa 8).

Mapa 8 Allonův plán
(převzato z www.passia.org)

Plán nebyl přijat, neboť Jordánsko v tomto případě požadovalo návrat celého Západního břehu Jordánu [Klein, 2001].⁵¹

Po nástupu izraelské pravice, ideologicky blízké osadnickým hnutím, k moci, byl Allonův plán opuštěn ve prospěch ambicióznějšího Droblesova plánu, což byla strategie zaměřená na trvalé ponechání celého ZBJ pod izraelskou správou. Toho mělo být docíleno masivní výstavbou osad a jiné infrastruktury na celém území okupovaného ZBJ, vč. Východního Jeruzaléma [Haklai, 2007]. Taková politika pak vylučovala jakékoli mírové uspořádání, které by zahrnovalo vzdání se části okupovaných teritorií.

Kritika okupace mezinárodním společenstvím

Okupace rozsáhlých území Izraelem a především anexe Východního Jeruzaléma vyvolaly ostrou kritiku Izraele ze strany mezinárodního společenství. Okamžitě po skončení „šestidenní“ války VS OSN přijalo rezoluci č. 2253 (ES-V; 4. 7. 1967) a rezoluci č. 2254 (ES-V), dle kterých je jakákoli izraelská úprava právního statusu Jeruzaléma neplatná [Hirsch et col., 1995]. V prosinci 1967 pak RB OSN přijala rezoluci č. 242, která zdůrazňuje *nepřijatelnost získávání území prostřednictvím války* a jako jeden ze základních předpokladů míru na Blízkém východě požaduje *stažení ozbrojených sil Izraele z území v průběhu nedávném konfliktu* [Gold, 2001, 26]. Tato rezoluce sice Jeruzalém nezmiňovala, ale další rezoluce Rady bezpečnosti (č. 252 z května 1968 a 267 z července 1969) spojují výše zmiňované rezoluce se situací ve Východním Jeruzalémě a odsuzují Izrael za jejich neplnění [Hirsch et col., 1995].

Rezolutní reakci vyvolala okupace ZBJ, pásma Gazy, Sinajského poloostrova a Golanských výšin u arabských států, které se již v srpnu 1967 na narychlo svolané konferenci v Chartúmu zavázaly použít všech diplomatických prostředků k přinucení Izraele stáhnout svá okupační vojska z arabských území v rámci tzv. *tří ne: ne míru s Izraelem, ne vyjednávání s Izraelem a ne uznání Izraele* [Tigay, 1980, 34]. Ovšem deklaraci záhy porušilo Jordánsko, když vstoupilo do výše zmiňovaných utajených rozhovorů o navrácení části ZBJ a o správě muslimských náboženských institucí ve Východním Jeruzalémě a na ZBJ.

---

⁵¹ Thomas Friedman, bývalý jeruzalémský korespondent New York Times v Jeruzalémě, při rozhovorech s osadníky blízkými Allonovi zjistil, že podmínky „mírové iniciativy byly Allonem úmyslně nastaveny tak, aby byly pro arabské státy nepřijatelné [1990].

Mírová smlouva s Egyptem a Jeruzalém

Po „jomkippurské“ válce v roce 1973, kdy koalice arabských států byla schopna způsobit Izraeli významné škody (ovšem bez získání jakýchkoli teritoriálních úspěchů), byly jak Izrael, tak Egypt více nakloněni mírovému řešení izraelsko-arabského konfliktu. 17. září 1978 tak mohla být podepsána průlomová dohoda v americkém Camp Davidu o stažení Izraele ze Sinajského poloostrova a normalizaci vztahů mezi oběma zeměmi. 26. března 1979 pak byla podepsána mírová smlouva mezi oběma zeměmi [Čejka, 2005].

Jakkoli byly obě dohody průlomové z pohledu Izraele a Egypta, z pohledu Palestinců byl jejich přínos minimální. Dohoda z Camp Davidu Jeruzalém nezmiňovala, pouze v korespondenci předcházející podepsání dohody zainteresované strany vyjasnily své pozice. Egyptský prezident Anwar Sadat zastával postoj, že arabský Jeruzalém je integrální součástí Západního břehu a jeho arabští obyvatelé jsou součástí palestinského národa na ZBJ v jehož rámci mají zaručeno právo na sebeurčení [Hirsch et col., 1995]. Dle premiéra Izraele Menachema Begina byl Jeruzalém v souladu s platnou izraelskou legislativou *jednotným a nerozdělitelným hlavním městem Izraele* [Lapidoth, 2002, 69]. Spojené státy pak jen projevíly setrvání na svém postoji vyjádřeném v hlasováních RB OSN, tedy že všechny kroky podniknuté Izraelem za účelem změny právního postavení Východního Jeruzaléma jsou neplatné. Východní Jeruzalém je tedy z pohledu USA okupovaným územím [Klein, 2001].

Mírová smlouva mezi Egyptem a Izraelem rovněž zahrnovala zmínku o zajištění autonomie Palestincům v pásnu Gazy a na ZBJ, které mělo být dosaženo v rozhovorech následujících po uzavření mírové smlouvy. Tato jednání mezi Egyptem a Izraelem probíhající v letech 1979 – 82 však selhala, mimo jiné proto, že Egypt trval na zahrnutí Východního Jeruzaléma pod uvažovanou palestinskou autonomii, což Izrael odmítal přijmout [Hirsch, 1995; Klein, 2001].

Poté, co Izrael přijal v roce 1980 ústavní zákon „Základní zákon: Jeruzalém, hlavní město Izraele“, mezinárodní společenství opětovně vyjádřilo svůj názor o ilegalitě izraelských změn právního postavení Východního Jeruzaléma, když RB OSN přijala rezoluci č. 478, dle které odporuje nová izraelská právní norma mezinárodnímu právu [Klein, 2001]. Rezoluce rovněž vyzvala 14 zemí, které měly ve městě ambasády, k jejich přesunutí.

Všechny země uposlechly, ovšem některé posléze svá nejvyšší zastupitelství do města opětovně vrátili [Lapidoth, 2002].

6. 1. 4 Vývoj jednání po roce 1987

Až do vypuknutí první „intifády“ (arab. povstání) před rokem 1987 byli Palestinci z okupovaných území spíše pasivními účastníky dějinných událostí, kteří spoléhali na vyřešení své situace za pomoci jiných arabských států či akcemi PLO [Friedman, 1990]. Skutečnost se rovněž odrážela v případných mírových rozhovorech, které probíhaly pouze mezi suverénními státy, neboť Izrael odmítal uznat Palestince jako separátní stranu konfliktu.

Situace se změnila až s vypuknutím první intifády, kdy se Palestinci znechuceni neschopností arabských států a PLO efektivně změnit jejich situaci vzepřeli izraelské správě. Chaos a násilí, do kterého povstání uvrhlo jak palestinská území, tak vlastní Izrael, přiměla izraelskou vládu uznat, že bez přímého zapojení Palestinců do vyjednávání nelze míru dosáhnout [Čejka, 2005].

Jelikož se Palestinci stali nezávislou stranou v jednáních, bylo možné rozdělit mírový proces mezi Izraelem, arabskými zeměmi a Palestinci. Mír s okolními arabskými zeměmi tak není podmínkou dosažení míru s Palestinci a naopak. To se odrazilo v mírových jednáních, kdy od 90. let minulého století rozhodují o budoucnosti palestinských území, vč. Východního Jeruzaléma, přímá jednání mezi Izraelem a Palestinci.

Dohody z Oslo

Přímá vyjednávání mezi Izraelci a Palestinci na počátku 90. let minulého století přinesla v roce 1993 ovoce v podobě tzv. dohod z Oslo. V jejich rámci došlo k vzájemnému uznání Izraele a PLO a shodě na stažení izraelských vojsk z části ZBJ a pásma Gazy a na vytvoření dočasné palestinské samosprávy [Čejka, 2005].

Před začátkem rozhovorů Izrael požadoval vyloučení Jeruzaléma z jednání. Naopak palestinská delegace požadovala stažení izraelských sil z Východního Jeruzaléma a zahrnutí arabských čtvrtí města pod budoucí palestinskou samosprávu, jak k tomu mělo dojít u jiných palestinských měst [Hirsch et col., 1995]. Ačkoli „dohody z Oslo“ nepřinesly pro neslučitelné postoje obou delegací žádnou změnu ve statusu města, znamenaly několik významných precedentů. Zaprvé Izrael svolil se zahrnutím Východního Jeruzaléma do

budoucích jednání o permanentním statusu, čímž izraelská delegace vyjádřila ochotu vzdát se v budoucnosti suverenity nad částmi města [Klein, 2004]. Za druhé Izrael souhlasil s účastí zástupců jeruzalémských Arabů v palestinské delegaci v mírových jednáních a souhlasil také s účastí arabských obyvatel Východního Jeruzaléma ve volbách do palestinského parlamentu [Hirsch et col., 1995]. Izrael tak de facto uznal, že Arabové žijící ve Východním Jeruzalémě jsou součástí palestinského národa na Západním břehu a mají tak právo na přímé zastoupení v institucích palestinské samosprávy i v mírových jednáních. Zatřetí pak dohody znamenaly ustavení palestinské samosprávy ve většině arabských předměstí Jeruzaléma, čímž vznikla protiváha exkluzivní izraelské kontrole jeruzalémské metropolitní oblasti.

Co se týká konečného statusu, dohoda ustavila pětileté přechodné období (1994 – 1999) v jehož rámci měly být vyřešeny nejsložitější otázky izraelsko-palestinského konfliktu, tedy i Jeruzaléma [Klein, 2002].

Mírová smlouva s Jordánskem

Dohody z Oslo otevřely cestu uzavření mírové smlouvy mezi Jordánskem a Izraelem v roce 1994. Vedle uznání hranic a normalizace diplomatických styků se smlouva věnovala otázce Východního Jeruzaléma. Izrael uznal zvláštní roli Jordánska při výkonu správy svatých míst v Jeruzalémě prostřednictvím islámského fondu „Al-Waqf“ [Reiter, 2002].⁵² Záměrem obou stran bylo obejít palestinskou samosprávu, kterou jak Izrael, tak i Jordánsko považovali za hrozbu svým zájmům v Jeruzalémě. Nicméně tento záměr nevyšel, neboť palestinskému vedení se podařilo nahradit jeruzalémského velkého muftího, nejvyšší islámského představitele města dosazeného Jordánskem, a dále pak na nátlak Palestinců Organizace islámských států odmítla uznat jordánskou správu svatých míst v Jeruzalémě [Merhav a Giladi, 2002]. Po těchto střetech pak jordánská vláda uzavřela s Palestinci kompromisní dohodu, podle níž zaměstnanci fondu Al-Waqf budou podřízeni jak jordánským, tak i palestinským úřadům, přičemž palestinská samospráva může jmenovat i některé jeho představitele. Správa fondu na Západním břehu pak přešla

---

⁵² Pod Al-Waqf spadají veškeré islámské instituce na Západním Břehu a ve Východním Jeruzalémě. Jordánsko dle tiché dohody s Izraelem pokračovalo ve správě a financování fondu i po obsazení území Izraelem v roce 1967. Mezi lety 1967 – 1989 Jordánsko prostřednictvím fondu investovalo na ZBJ a v Jeruzalémě přes 250 milionů dolarů [Klein, 2002]. Mírová smlouva pak zvláštní postavení Jordánska ve Východním Jeruzalémě jen oficiálně uznala.

pod kontrolu Palestinské národní správy zcela [Klein, 2002]. Dohodám z Oslo a izraelsko-jordánské mírové smlouvě navzdory se tak Palestincům podařilo získat alespoň neoficiální kontrolu nad islámskými institucemi v Jeruzalémě, včetně mešit na Chrámové hoře.

Rozhovory o konečném statusu v Camp Davidu

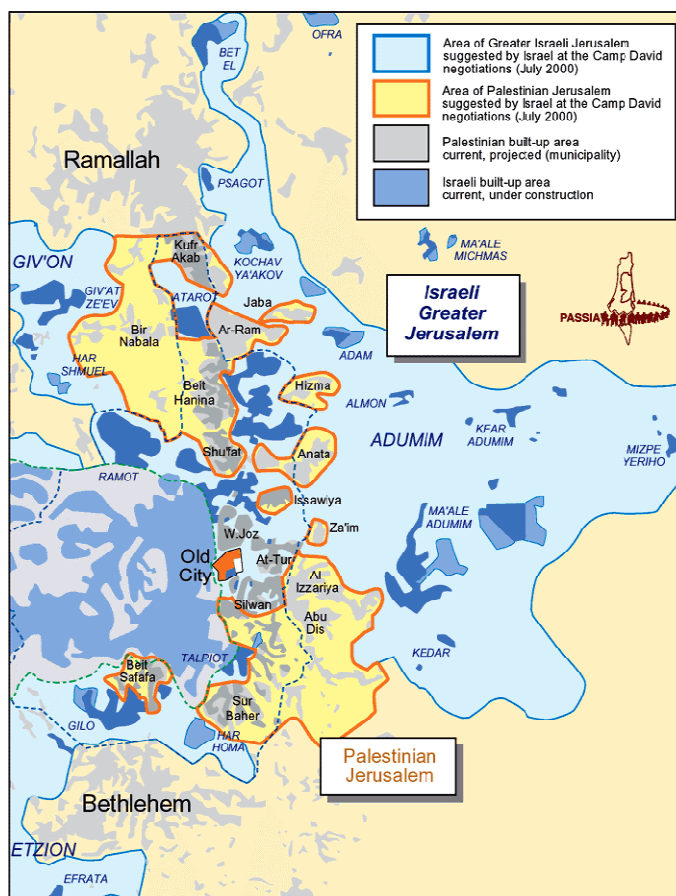
Ačkoli „dohody z Oslo“ počítaly s uzavřením dohody o permanentním statusu okupovaných palestinských území, vč. Východního Jeruzaléma, do roku 1999, rozhovory začaly právě až v roce 1999 [Lapidoth, 2002]. 11. – 24. července 2000 se pak izraelští a palestínští nejvyšší představitelé (izraelský premiér Ehud Barak, a prezident/předseda palestinské samosprávy Jásir Arafat) a vyjednavací sešli v americkém Camp Davidu, kde mělo dojít uzavření konečné dohody [Klein, 2001].

Menachem Klein, přední výzkumník Jeruzalémského institutu pro izraelská studia, popisuje hlavní principy, na kterých se obě strany slovně, když ne písemně, dohodly. Zaprvé došlo ke shodě, že návrat k hranici podél linie příměří z roku 1948 („zelená linie“) není možný. Zadruhé se izraelská a palestinská předměstí na Západním břehu stanou součástí Jeruzaléma. Zatřetí takto rozšířený Jeruzalém bude považován jako jedna vzájemně propojená metropolitní oblast, a Jeruzalém proto bude otevřeným městem. Začtvrté budou na místě dnešního Východního Jeruzaléma existovat dvě nezávislé městské správy, jedna izraelská a druhá palestinská. Zapáté pak dojde k výměně čtvrtí na základě etnicko-náboženského klíče, kdy arabské a muslimské čtvrtě se stanou součástí palestinského státu a židovské čtvrtě budou součástí Státu Izrael [Klein, 2001].

Jednání ovšem selhala na úrovni detailů, tedy například kudy povede hranice mezi izraelskou a palestinskou obcí na území Východního Jeruzaléma. Izrael nabídl Palestincům plnou suverenitu v okrajových čtvrtích na severu a jihu Východního Jeruzaléma, což by znamenalo vedle administrativní správy rovněž rozmístění palestinských bezpečnostních sil. Pod plnou palestinskou kontrolu by se tak dostaly populačně významné, ale geograficky periferní čtvrtě se 130 tisíci Palestinců, jmenovitě Kfar Aqab, Qalandia, Šuafat a Bét Hanína na severu a Sur Bahr a Um Tuba na jihu města [Klein, 2004]. Dále pak Izrael nabídl symbolickou suverenitu v arabských čtvrtích Starého Města a správu Chrámové hory, zatímco Izrael by si nad Horou ponechal pro její ústřední význam v judaismu suverenitu [Sher, 2008]. Izrael požadoval z bezpečnostních a náboženských důvodů

ponechání vnitřních arabských čtvrtí Východního Jeruzaléma, které přímo navazují na Staré Město a centrum Západního Jeruzaléma, jako Silwan (historické Město Davidovo), Šajch Žara (hrob Maimonida a Šimona Spravedlivého), At-Tur (Olivetská hora s významnými židovskými hřbitovy) [Klein, 2004].

Tyto čtvrtě sice nemají významnou arabskou populaci, cca 12 tisíc, zato jsou ovšem komerčním centrem arabského Jeruzaléma a sídlem řady palestinských institucí (univerzity, nemocnice, neziskové organizace,...) i zahraničních zastupitelství [Sher, 2008]. Bez těchto čtvrtí umístěných v geografickém středu Východního Jeruzaléma by pak dle Palestinců jejich část města představovala pouze několik nesouvislých enkláv na území pod kontrolou Izraele (viz mapa 9) [Gold, 2001]. Mimo praktický význam pak tyto čtvrtě rovněž hrají pro Palestince i nemalou citovou roli, neboť spolu se Starým Městem představují historický Al-Quds; na rozdíl od dalších čtvrtí, které byly před jejich anexi Izraelem v roce 1967 pouhými zemědělskými osadami [Klein, 2004].

Mapa 9 Interpretace izraelského návrhu v Camp Davidu
(převzato z www.passia.org)

Palestinci pak byli ochotni uznat izraelská sídliště ve Východním Jeruzalémě a přenechat Izraeli největší osady na ZBJ jako Givat Zeev, Maale Edumim a Guš Ecijon [Klein, 2001]. Naopak požadovali stažení ze všech další menších osad v Jeruzalémské metropolitní oblasti.

Gilead Sher, jeden z izraelských vyjednávačů v Camp Davidu, pak popisuje neshodu v Jeruzalémě jako hlavní příčinu selhání mírových rozhovorů. Palestinské vedení v čele s Jásirem Arafatem se nehodlalo spokojit s kontrolou nad 80 – 90 % okupovaných území za situace, kdy ani jeden ze dvou nejdůležitějších palestinských požadavků, tj. návrat alespoň části uprchlíků a suverenita v centru Jeruzaléma a na Chrámové hoře, nebyl vyřešen [Sher, 2008].

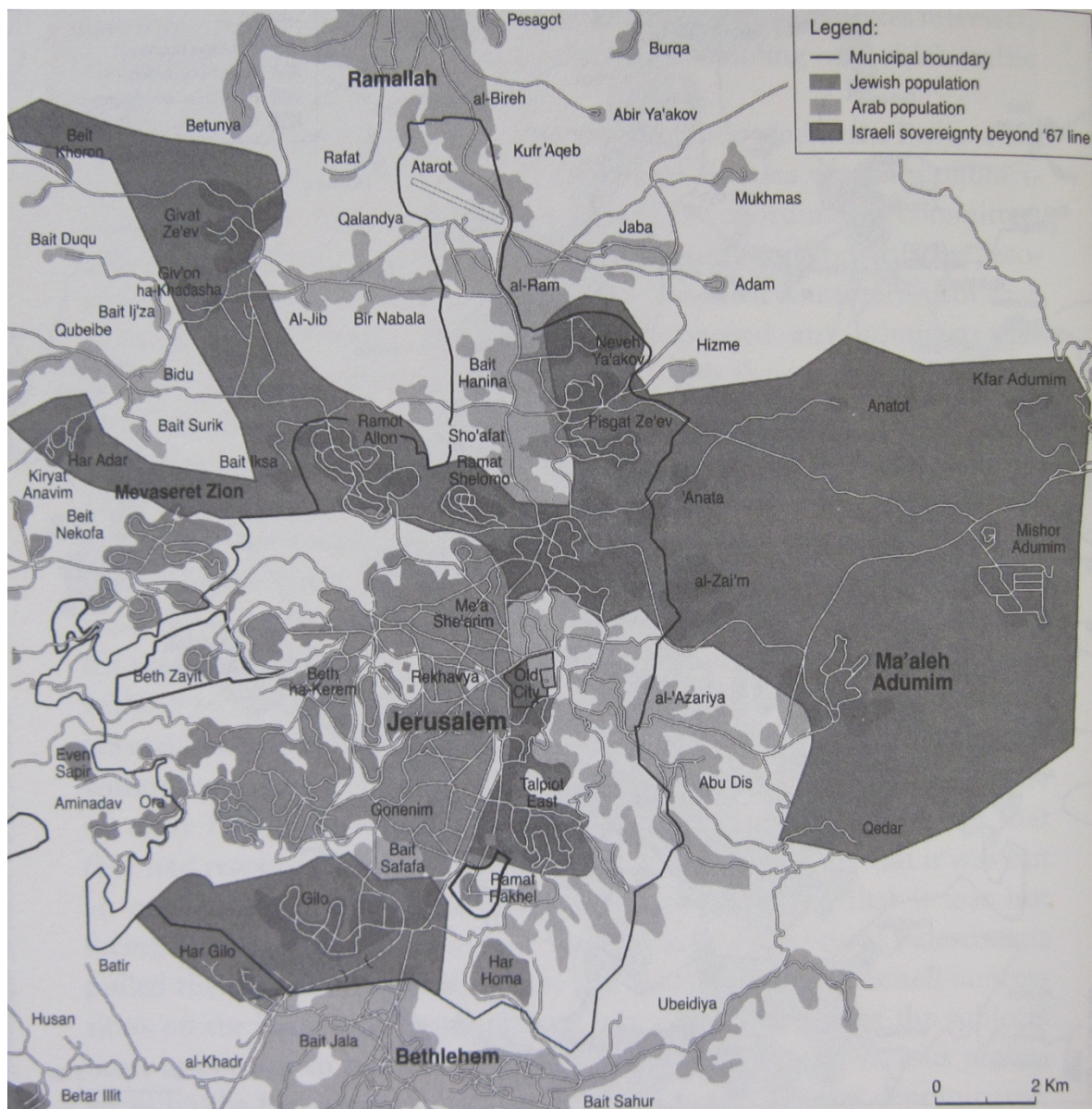
Ačkoli se postoje obou stran výrazně přiblížily v otázce uspořádání na Západním řehu a v pásmu Gazy (hranice, izraelské osady a bezpečnost), neochota obou stran dosáhnout kompromisu v otázce Východního Jeruzaléma jednání pohřbila [Klein, 2004]. Vzájemná nedůvěra a netrpělivost s mírovým procesem rostoucí od uzavření dohod z Oslo po neúspěchu v Camp Davidu přerostla v násilné nepokoje a později ozbrojený konflikt známý jako „druhá intifáda.“

Pokračování rozhovorů o definitivním statusu v Tabě

Jako pokus o záchranu mírových rozhovorů po neúspěšném summitu v Camp Davidu se v lednu 2001 konala jednání v egyptské Tabě. I přes vzájemnou nedůvěru vyplývající z násilí, které vypuklo po selhání jednání v Camp Davidu, byly obě strany schopny dosáhnout pokroku ve sporných otázkách [Čejka 2005]. Izrael souhlasil se zahrnutím vnitřních arabských čtvrtí pod palestinskou suverenitu a Palestinci pak byli ochotni uznat izraelská sídliště ve Východním Jeruzalémě jako součást Izraele. Neshody přetrvávaly v otázce suverenity a správy svatého okrsku, zejména Chrámové hory, a v otázce hraničního režimu mezi izraelskou a arabskou částí Jeruzaléma. Zatímco Izraelci požadovali bezpečnostní kontroly v samotném městě, Palestinci usilovali o zachování Jeruzaléma jako otevřeného města s případnými kontrolami na jeho vnějších hranicích [Klein, 2004].

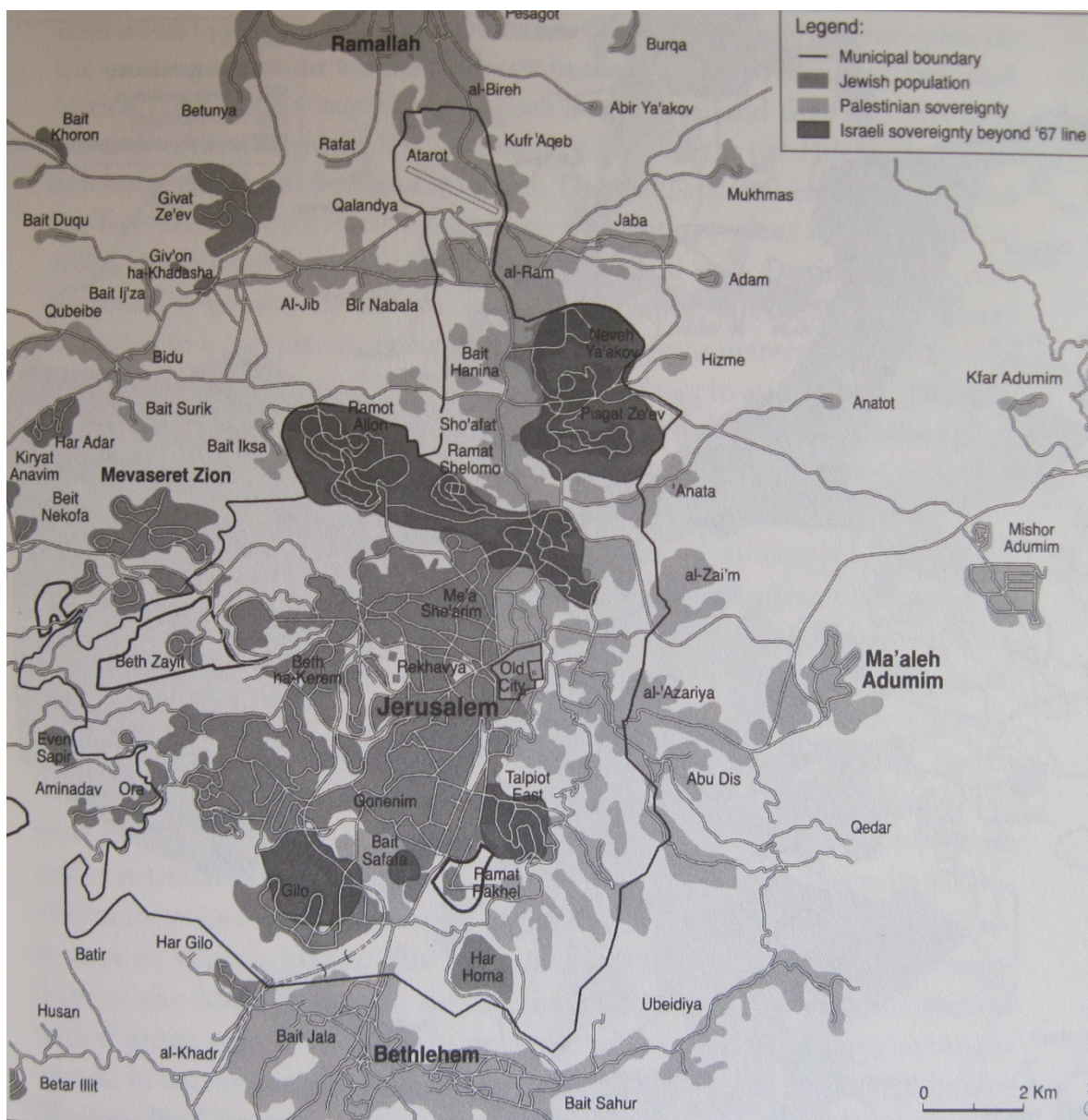
Sporná zůstala rovněž otázka izraelských osad na Západním břehu Jordánu. Izraelci požadovali anexi relativně rozsáhlého území s širokými koridory, které by tyto osady

spojovaly s izraelským územím a efektivně by tak zamezily vzniku kontinuální palestinského území v Jeruzalémě (viz mapa 10). Palestinci si představovali budoucnost těchto osad jako enkláv na palestinském území spojených se Západním Jeruzalém pomocí peážních silnic (viz mapa 11) [Klein, 2004].

Mapa 10 Izraelský návrh v Tabě (převzato z Klein, 2004)

Mapa 11 Palestinský návrh v Tabě (převzato z Klein, 2004)

K pokroku došlo i v jiných tématech přímo nesouvisejících s budoucím statusem Jeruzaléma, jako otázka práva návratu palestinských uprchlíků [Shiff, 2001; Beilin 2002]. Přesto však jednání neskončila dohodou, zejména pro neochotu izraelské delegace vedené premiérem Ehudem Barakem činit závazná rozhodnutí před parlamentními volbami, které se konaly v únoru 2001, tedy necelý měsíc po jednáních v Tabě [Klein, 2004]. Obdobně i americký prezident Bill Clinton, dlouholetý zastávce blízkovýchodního mírového procesu,

stál na konci volebního období. Následně zvolení Ariela Šarona izraelským premiérem a inaugurace George Bushe za prezidenta USA ukončily příznivé podmínky pro pokračování mírových jednání [Čejka, 2005].

Ačkoli jednání v Camp Davidu či Tabě nepřinesla kýžený úspěch v podobě uzavření dohody o permanentním statusu, zanechala za sebou významné dědictví. Izrael byl poprvé ochoten oficiálně jednat s Palestinci o předání částí města (nejvýznamněji o předání části Starého Města) pod palestinskou kontrolu [Hutman et Cheshin, 2002]. Palestinci pak byli ochotni vzdát se nároku na evakuaci izraelských sídlišť ve Východním Jeruzalémě či na evakuaci všech osad v jeruzalémské metropolitní oblasti na Západním břehu [Klein, 2004]. Princip, dle kterého mělo dojít k rozdělení suverenity ve městě, nejjasněji formuloval americký prezident Clinton: *Co je arabské, by se mělo stát Palestinským, a co je židovské, Izraelským. To by se vztahovalo rovněž na Staré Město* [Lustick, 2008, 294].

Vzhledem k výše uvedenému lze litovat, že pro násilí druhé palestinské intifády a izraelských operací na její potlačení a pro vleklou krizi na izraelské (od roku 2000 nebyla žádná z izraelských vlád schopna dokončit své funkční období v řádném termínu) a palestinské (boje mezi hnutím Fatah a Hamas) politické scéně, nedošlo k pokračování rozhovorů o definitivním statusu.

6. 2. Právní postavení Východního Jeruzaléma

Pro potřeby práce je nezbytné zmínit se o právním postavení Východního Jeruzaléma, neboť to nezbytně demonstruje výchozí pozice pro vyjednávání jak Izraelců, tak i Palestinců. Dále pak je třeba považovat současný právní status města za výchozí stav pro budoucí uspořádání města v rámci definitivního izraelsko-palestinského vyrovnání. Podkapitola se tedy věnuje postavení města v izraelské legislativě a v mezinárodním právě.

6. 2. 1 Jeruzalém v izraelském systému práva

Okamžitě po obsazení Západního břehu Jordánu Izrael podřídil dobytá území vojenské správě. Stalo se tak v souladu s mezinárodním (Haagská úmluva z roku 1907 zakazuje změnu suverenity území jinak než prostřednictvím mírových vyjednávání) i izraelským právem (dle Nařízení č. 29 o úředních pravomocích z roku 5708/1948 jsou izraelské zákony platné pouze na území oficiálně prohlášeném za součást Státu Izrael) [Lustick,

2008]. Izrael byl tedy v této fázi okupace povinen zachovat existující právní systém, tj. zákony Jordánského hášimovského království platné před započnutím okupace.

Z právního hlediska tedy čelil Izrael nelehké situaci. Jmenovitě jak uplatnit izraelskou suverenitu nad východní částí Jeruzaléma bez nutnosti oficiálně anektovat okupované území, což by jednak vyvolalo mezinárodní kritiku Izraele, s možností mezinárodních sankcí, a zadruhé by pak Izrael musel udělit občanství Jeruzalémským Arabům, obdobně jako tomu bylo například po oficiální anexi západní Galileje v r. 1949 [ibid]. Bez zmínění Východního Jeruzaléma, jeho obyvatel či pojmů jako anexe a suverenity pak izraelský parlament schválil 27. června 1967 (pouhých 22 dní po obsazení Východního Jeruzaléma) změny existující legislativy tak, že *zákony, pravomoci a státní správa [Státu Izrael] mohou být rozhodnutím vlády uplatněny na jakémkoli území Erec Jizraele* a že ministr vnitra může *dle vlastní rozvahy... rozšířit území kterékoli obce* [Hirsch et col., 1995, 6 – 7]. 28. června pak ministr vnitra v souladu s takto upravenou legislativou rozšířil území Jeruzaléma o území na východ od „zelené linie“ [Abdelrazek et Tofkaji, 2008].

De iure tak nedošlo ke změně statusu Východního Jeruzaléma jako okupovaného území, pouze na jeho území začaly platit izraelské zákony [Lapidoth, 1995]. Rovněž dle oficiálního postoje izraelské vlády prezentovaného OSN nepředstavovalo zahrnutí Východního Jeruzaléma pod civilní izraelskou správu anexi, ale pouhý administrativní krok, jehož smyslem bylo zvýšit efektivitu městské správy. Nicméně, v následujících letech Izraelský nejvyšší soud několikrát rozhodl, že dle izraelského práva je Východní Jeruzalém součástí Státu Izrael (oproti ZBJ, u kterého soud rozhodl naopak), a formálně byl tedy v roce 1967 anektován [Lapidoth, 2002].

Čelíc mezinárodnímu tlaku na úpravu statusu Jeruzaléma a pod vlivem mírových jednání s Egyptem přijal izraelský parlament 30. července 1980 „Základní zákon: Jeruzalém, hlavní město Izraele“, dle kterého *Jeruzalém, celý a sjednocený je hlavním městem Izraele... sídlem Prezidenta státu, Knessetu, Vlády a Nejvyššího soudu* [Klein, 2001, 65]. Anexe města se tak stala součástí izraelského ústavního práva [ibid]. Ovšem zákon nedefinuje hranice města, a ani nebrání případným změnám ve statusu města. Z právního hlediska tak tedy zákon nepřinesl žádnou změnu [Lapidoth, 2002]

Uvědomujíc si malý praktický význam tohoto základního zákona pravicoví politici pod vlivem vyjednávání o rozdělení města navrhli dodatek zákona. Ten definoval Jeruzalém

v souladu s hranicemi města vyhlášenými 28. června 1967 a zapověděl působení jakékoli neizraelské moci ve městě [Lustick, 2008]. Navíc dodatek podmiňuje změnu zákona, a tedy i případné předání části města pod neizraelskou suverenitu, schválením většinou všech poslanců Knessetu, tedy 61 ze 120 [Lapidoth, 2002].

Ačkoli takto pojatý ústavní zákon se může na první pohled jevit jako překážka budoucímu rozdělení města, není tomu tak úplně. Jakákoli dohoda o konečném izraelsko-palestinském vyrovnání si nepochybně vyžádá schválení většinou hlasů v izraelském parlamentu. Měla-li by být součástí dohody i změna statusu Jeruzaléma, tato změna bude pravděpodobně schválena i se zbytkem mírové smlouvy.

6. 2. 2 Srovnání statusu Východního Jeruzaléma a Západního břehu Jordánu

Ačkoli anexe Východního Jeruzaléma, jak bylo ukázáno, může být zpochybněna i v rámci izraelského práva, skutečností je, že od roku 1967 uplatňuje Izrael nad Východním Jeruzalémem svou suverenitu, tak jako by město bylo součástí Státu Izrael a úřady jednájí v souladu s touto praxí. Z tohoto pohledu se situace výrazně liší od Západního břehu Jordánu, který není z pohledu izraelského práva integrální součástí Státu Izrael [Klein, 2001]. V souladu s mezinárodním právem a rozhodnutím Nejvyššího soudu Izraele⁵³ je Západní břeh okupovaným územím.

Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu se okupace odvozuje od vojenské kontroly území za hranicemi státu a nezávisí na předchozím statusu daného území. Tímto rozhodnutím soud vyvrátil argumenty izraelské vlády, jakož i jiných izraelských institucí, dle kterých je Západní břeh Jordánu územím sporným, neboť nikdy nebyl nezávislým státem a jeho anexe Jordánskem nebyla mezinárodně uznána [Lein, 2002].

Vojenská okupace Západního břehu se řídí především „Haagskou úmluvou“ z roku 1907 a „Ženevskou úmluvou o ochraně civilních osob za války“ z roku 1949 (též známa jako „čtvrtá ženevská konvence“). Dle článku 47 prvně jmenované úmluvy je okupační mocnost povinna respektovat zákony platné na okupovaném území před započítáním okupace. Izrael je tak povinen dodržovat na Západním břehu legislativu z dob jordánské a britské mandátní správy [Lustick, 2008]. Z důvodů zajištění bezpečnosti pak Západní břeh Jordánu podléhá rovněž rozhodnutím vojenských velitelů a jejich rozkazy tak mají de facto platnost jako

---

⁵³ Vzhledem k neexistenci ústavy v izraelském právním řádu soud slouží nejen jako nejvyšší odvolací soud ale rovněž jako ústavní soud [Jewish Virtual Library, 2010].

právní normy regulující život na okupovaných územích [Lein, 2002]. Vojenskému velení je rovněž podřízená tzv. civilní správa, jež je na okupovaných územích zodpovědná za výběr daní, správu infrastruktury a sociálních služeb (tj. silniční síť, rozvodné sítě, školství, zdravotnictví) [MFA, 1994]. V roce 1994 pak začaly na územích s nově nabytou autonomií platit zákony a jiné právní normy Palestinské národní správy.

Za účelem usnadnění pohybu izraelských občanů na nově získaných územích a později i osídlování území přijala izraelská vláda a Kneset řadu opatření, dle kterých izraelští občané pobývající na okupovaných územích podléhají moci izraelských civilních soudů a zákonů, na rozdíl od občanů pobývajících mimo území státu a místních Palestinců, kteří podléhají jordánskému právu a izraelské vojenské správě [Lein, 2002]. Izrael se takto vyhnul efektivně nutnosti anektovat části ZBJ osídlené Izraelci, zároveň však jeho občané žijí pod izraelskou suverenitou stejně, jako kdyby žili na mezinárodně uznaném území Izraele.

Na rozdíl od Východního Jeruzaléma, který je pod plnou izraelskou suverenitou a podléhá výhradně izraelským zákonům a veřejné správě, nevyjasněný status Západního břehu v izraelském právu umožňuje paralelní existenci několika právních systémů. Palestinské zákony platí v zónách palestinské samosprávy A a B. Rozhodnutí izraelských armádních velitelů platí v zónách B a C. Jordánská a mandátní legislativa existující těsně před šestidenní válkou zůstala zachována v zónách C a izraelské právní normy platí v izraelských osadách a v situacích, ve kterých jsou zúčastněni izraelští občané.

6. 2. 3 Postavení Jeruzaléma v systému Palestinské samosprávy na Západním břehu

V souladu s dohodami z Oslo, jak již bylo zmíněno, nemá palestinská samospráva v Jeruzalémě žádné pravomoci a zákony přijaté Palestinskou legislativní radou tedy ve Východním Jeruzalémě nemají žádnou moc [Klein, 2001]. Toto uspořádání však nezabraňuje, aby Východní Jeruzalém nebyl součástí palestinské legislativy. V roce 2000 jako odpověď na dodatek k izraelskému jeruzalémskému zákonu a na jednání v Camp Davidu parlament palestinské samosprávy přijal pozměňovací návrh „Zákona o místních úřadech“. Tato změna stanovila Jeruzalém jako hlavní město Palestiny a sídlo palestinské vlády, parlamentu a soudnictví [Klein, 2004].

6. 2. 4 Východní Jeruzalém v mezinárodním právu

Základními kameny pohledu mezinárodního společenství na Jeruzalém jsou rezoluce Rady bezpečnosti OSN 181, 242 a 338. První jmenovaná požadovala internacionalizaci města, k čemuž vlivem izraelsko-arabské války nikdy nedošlo. Na jejím základě mezinárodní společenství neuznalo rozdělení města a jeho anexi Izraelem a Jordánskem. Jeruzalém tedy nebyl ani uznán hlavním městem Izraele a většina zastoupení zahraničních zemí se nachází v Tel Avivu [Lapidoth, 2002]. Druhá jmenovaná rezoluce pak odsuzuje izraelskou okupaci ZBJ a dalších území po „šestidenní“ válce v r. 1967. Na jejím základě je pak ZBJ včetně Východního Jeruzaléma považován mezinárodním společenstvím za okupované území [Hirsch et col., 1995]. Rezoluce 338 pak požaduje po Izraeli, aby se zdržel jakýchkoli změn statusu Jeruzaléma v souladu s čtvrtou ženevskou konvencí (viz 6. 2. 2.). Jako odpověď na izraelský ústavní zákon o Jeruzalémě pak v roce 1980 RB OSN přijala rezoluci č. 465, dle které se čtvrtá ženevská konvence vztahuje na *arabská území okupovaná Izraelem od roku 1967, včetně Východního Jeruzaléma* [Gold, 2001, 42].

Haagská úmluva z roku 1907 stanovuje dočasný charakter vojenské okupace, na jehož základě se okupační mocnost musí zdržet permanentních změn na okupovaných územích [Lein, 2002]. Dle článku 55 této úmluvy pak je okupační mocnost správcem státního majetku na okupovaných územích, ale jeho užití okupační mocností pro vlastní potřeby je limitováno [ibid]. Dle článku 49 čtvrté ženevská konvence *okupační mocnost nesmí deportovat či přesunout části svého civilního obyvatelstva na území, jež okupuje* [Gold, 2001, 41].

Z pohledu mezinárodního práva jsou tedy změny administrativního statusu (tj. anexe) Východního Jeruzaléma a jejich Izraelem deklarovaný permanentní charakter neplatné. Stejně tak je ve Východním Jeruzalémě (a na Západním břehu) ilegální vyvlastňování pozemků a výstavba izraelských sídlišť výhradě pro potřeby izraelských občanů.

6. 3. Politiky jednotlivých stran v Jeruzalémě

Za účelem podpoření svých nároků na město uplatňují obě nepřátelené strany opatření, jež jim mají zajistit fyzickou i demografickou převahu ve sporném prostoru Východního Jeruzaléma. Tato opatření zásadně přetvářejí podobu Východního Jeruzaléma a mají tedy

nezbytně dopad na budoucí uspořádání města. Z tohoto důvodu se jím věnuje následující podkapitola.

6. 3. 1 Izraelské politiky směřující k podpoření nároků na město

Vzhledem ke své vojenské, politické i finanční převaze představuje Izrael a jím zřízená a ovládaná jeruzalémská radnice hlavní moc v Jeruzalémě. Územní plánování, výstavba či politika vůči palestinským obyvatelům města a jejich institucím tak slouží především k zajištění izraelské suverenity ve Východním Jeruzalémě.

Územní plánování

Od počátku izraelské okupace města v roce 1967 se hlavním zájmem izraelské vlády stalo posilování židovské populace ve městě. Amir Cheshin, dlouholetý poradce jeruzalémského starosty pro arabské záležitosti (1984 – 1993), shrnuje politiku izraelské vlády v Jeruzalémě následovně: *Izrael chtěl, aby Židé byli většinou jak v Západním, tak i Východním Jeruzalémě, doufaje, že taková demografická podoba města zabrání znovurozdělení Jeruzaléma mezi Izraelem a arabským státem* [Cheshin, 1999, 34]. Územní plánování, vydávání stavebních povolení, výstavba bytového fondu a infrastruktury pak slouží tomuto cíli ve snaze přilákat co nejvíce Židů do Východního Jeruzaléma a přimět co nejvíce Arabů k opuštění města [Klein, 2001; Hodgkins, 1998].

Okamžitě po dobytí města Izrael přistoupil k politice vyvlastňování pozemků a k výstavbě sídlišť pro židovské obyvatelstvo a potřebné infrastruktury, zejména silniční sítě. Z 64 km² Východního Jeruzaléma Izrael vyvlastnil 24,8 km², přičemž většina této plochy neslouží ani k vlastní výstavbě, ale jako ochranná zóna omezující palestinskou výstavbu, než vyvstane potřeba pro další bytové jednotky v židovském sektoru [Hutman et Cheshin, 2002].⁵⁴ Vedle vyvlastnění pozemků pak také 40 %, zejména soukromě držené půdy v okolí arabských čtvrtí, bylo vyhlášeno za tzv. zelené zóny, tj. opatření, které slouží k ochraně volných ploch ve městě [Abdelrazek at Tofkaji, 2008]. Ovšem jak ukazuje příklad nejnovějšího sídliště Har Homa budovaného od roku 1998, zelené zóny jsou často rušeny, vyhovuje-li to izraelské politice osidlování Východního Jeruzaléma.

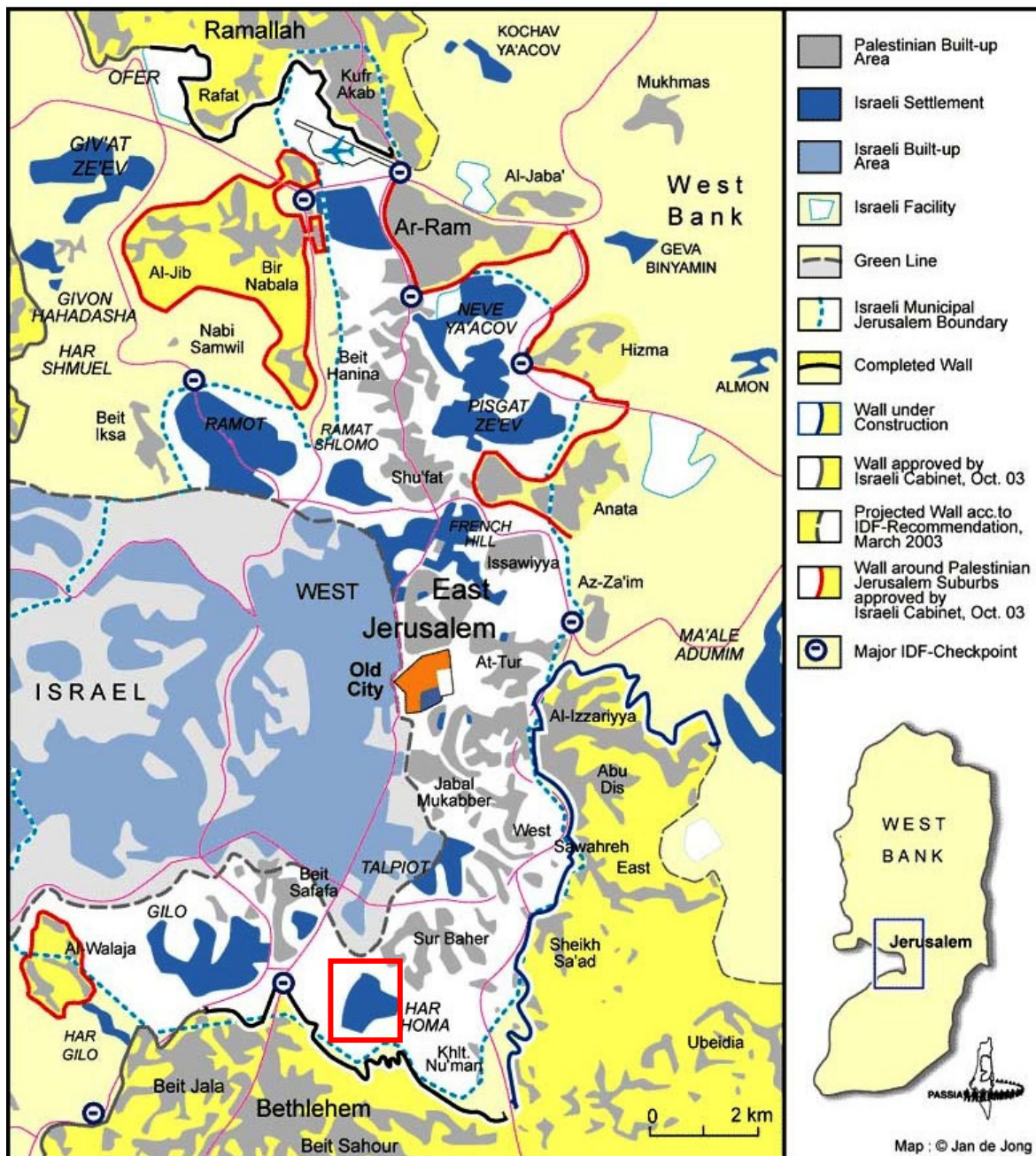
⁵⁴ Například pro výstavbu čtvrtě Neve Jakov bylo vyvlastněno 485 hektarů pozemků, zatímco zastavěná plocha po dokončení výstavby zabrala jen 79 hektarů [ibid].

Zalesněný kopec Džabal Abu Ghnajm byl od roku 1969 chráněn jako zelená plocha. V 90. letech se však kopec stal nejnovějším izraelským sídlištěm ve Východním Jeruzalémě (viz obr. 1) [ibid]. Výstavba začala v roce 1998 a v roce 2005 v sídlišti bydlelo 4 400 Izraelců [OCHA, 2007a]. Při pohledu na mapu (č. 12) vynikne strategická pozice osady. Výstavba Har Homy (heb. opevněná hora) spolu s později realizovanou bezpečnostní zdí efektivně znemožnily vytvoření souvisle zastavěného palestinského území mezi aglomerací Betléma, arabskými čtvrtěmi Jeruzaléma Sur Bahr a Um Tuba a arabskými předměstími na východ od hranic města jako je například Abu Dis.

Obr. 1 Džabal AbuGhnajm/Har Homa v roce 1997 a 2005
(převzato z www.arij.org)

Mapa 12 Lokalizace Har Homy na mapě Východního Jeruzaléma
(převzato z www.passia.org)

Klíčovou roli v populační politice Izraele ve Východním Jeruzalémě hraje rozvoj bytového fondu pro židovské obyvatelstvo. Mezi lety 1967 až 1997 bylo ve Východním Jeruzalémě postaveno se státní podporou 38 350 bytových jednotek pro židovské obyvatele, převážně v mnohapatrových obytných domech s dotovaným bydlením. V arabském sektoru bylo za

stejně období postaveno se stání/městskou finanční podporou jen 600 jednotek a ze soukromých zdrojů pak 8 890 staveb, převážně rodinných domů či obytných domů s jedním až dvěma podlažími (tj. pouze 12 % celkové výstavby ve městě za dané období) [Klein, 2001].⁵⁵ Postupně tak vzniká rozsáhlé zastavěné území podél arabských čtvrtí, jehož hlavním úkolem je oddělit arabské čtvrtě Východního Jeruzaléma od palestinských území na ZBJ [Lein, 2002; Hodgkins, 1998; Abdelrezek et Tofkaji, 2008].

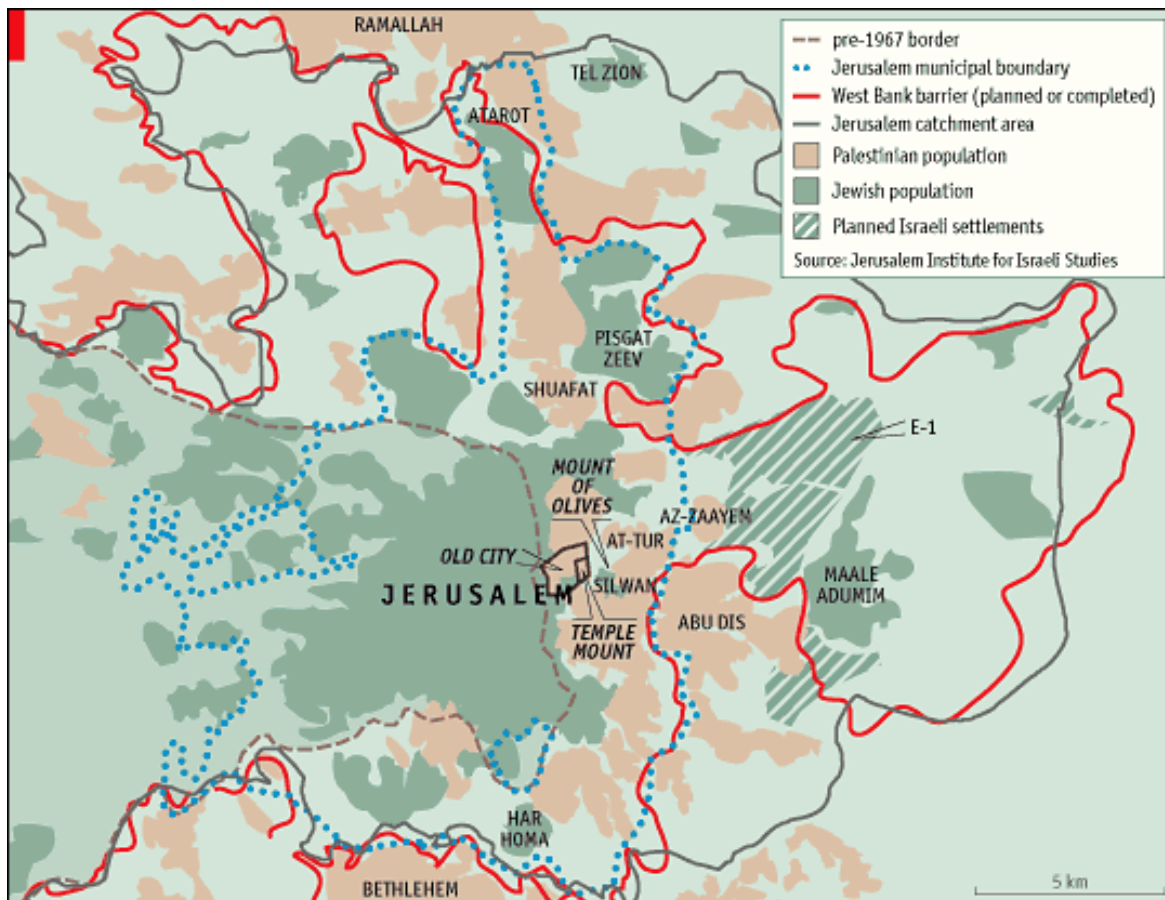
Ačkoli významná část Východního Jeruzaléma byla vyvlastněna a následně zastavěna izraelskými úřady, neexistuje pro rozvoj této části města jednotný územní plán. V arabských čtvrtích pak až do 80. let 20. století neexistovaly místní územní plány vůbec, což mělo negativní dopad na výstavbu v těchto čtvrtích [Klein, 2001]. V současnosti pak existují územní plány jen pro 39 % ze 45,5 km², které zůstaly ve Východním Jeruzalémě v arabském vlastnictví. Z této plochy je 40 % chráněno jako otevřená plocha, a jen 37 % je stavebním územím [Klein, 2004]. Celkem je tak arabská výstavba omezena na pouhých 9,2 km², tj. 13 % rozlohy Východního Jeruzaléma (přičemž tato plocha zahrnuje již existující zástavbu) [EJMSRP, 2003].

Výsledkem omezené výstavby a rychle rostoucí populace pak je rychlý růst cen nemovitostí. V 80. a 90. letech 20. století se pak 30 – 80 tisíc Jeruzalémských Arabů vystěhovalo za hranice města do palestinských předměstí na ZBJ [Klein, 2002].

Za pokračování izraelské demografické politiky v Jeruzalémě lze považovat výstavbu „bezpečnostní“ zdi (bariéry) podél hranic města. Výstavba bariéry začala v roce 2003 a její plánovaná délka v okolí Jeruzaléma činí 168 km [OCHA 2007a; 2007b]. Vedle hledisek bezpečnostních (tj. zabránit pronikání palestinských teroristů do města) sleduje do značné míry i zájmy politické. Rozsáhlé bloky osad na ZBJ s přibližně 90 tisíci osadníky jsou fyzicky připojeny k Jeruzalému, zatímco přes 300 tisíc Palestinců žijících podél hranic Východního Jeruzaléma pak ztratilo do města přístup (viz mapa 13) [Abdelrazek et Tofkaji, 2008]. To je o to více problematické, neboť tyto obyvatelé jsou často závislí na pracovním trhu v Jeruzalémě, tamních školách a nemocnicích [OCHA, 2007b].

---

⁵⁵ Dle odhadů palestinského statistického úřadu bylo v arabském sektoru mezi lety 1967 – 2000 postaveno 20 100 bytových jednotek [EJMSRP, 2003, 26]. To by odpovídalo 2,26 bytovým jednotkám na jednu stavbu.

Mapa 13 Izraelská „bezpečnostní“ bariéra v okolí Jeruzaléma
(převzato z www.flw.ugent.be/cie/Palestina/palestina217.htm)

Precedentem rovněž je, že zeď odděluje od Jeruzaléma i některé čtvrtě, které byly připojeny k Jeruzalému Izraelem v roce 1967 (Kfar Aqab, Anata, Qalandia a uprchlický tábor Šuafat). Počítaje obyvatele těchto jeruzalémských čtvrtí spolu s Jeruzalémskými Araby, kteří se vystěhovali do arabských předměstí Jeruzaléma na Západním břehu, tak bylo výstavbou této bariéry od Jeruzaléma odděleno 55 000 osob, které mají ve městě status trvalého rezidenta (viz 6. 3. 4.) [Michael et Ramon, 2004].

Tato zeď v okolí Jeruzaléma tak efektivně zajišťuje Izraeli suverenitu nad Východním Jeruzalémem a značnou částí jeho metropolitní oblasti fyzickou anexí území a omezením výskytu Palestinců ze ZBJ ve Východním Jeruzalémě. Dalším rysem této „bezpečnostní“ zdi je, že ve své plánované podobě sahá v oblasti Jeruzaléma až 14 km do centra ZBJ přerušující silnice spojující sever a jih ZBJ, čímž fakticky znemožní po svém dokončení vznik územně celistvého palestinského státu.

Prostřednictvím územního plánování a rozsáhlé bytové výstavby Izrael od r. 1967 získal fyzickou přítomnost na velké části východního Jeruzaléma, zatímco přítomnost Arabů byla omezena do značné míry do oblastí arabského osídlení existujících před rokem 1967 či do předměstí mimo administrativní hranice města.

Omezování působení palestinských organizací ve městě

Vzhledem k prominenci Východního Jeruzaléma v palestinském národním povědomí vznikla ve městě řada palestinských institucí jako je Al-Quds University, Palestinské národní divadlo, Nejvyšší islámská rada, výzkumné instituce (např. PASSIA, Palestinian Society for the Study of International Affairs) a řada neziskových organizací.

Centrem politického života se stal tzv. Orient House (arab. Bajt Aš-Šarq), který v 80. letech pod zástěrkou Společnosti pro arabská studia hostil jeruzalémské představitele Izraelem zakázané PLO. Po uzavření dohod z Oslo se residence stala styčným bodem mezi jeruzalémskými arabskými organizacemi a PNA a místem přijímání zahraničních návštěv palestinskými představiteli [Klein, 2001].

Ačkoli Orient House byl zjevně napojen na palestinskou samosprávu, jeho prominence mezi Palestinci a podpora ze strany mezinárodního společenství zabránila Izraeli v jeho uzavření. Naopak řada menších organizací se vzhledem k zákazu působení organizací napojených na palestinskou samosprávu v Jeruzalémě musela přestěhovat na Západní břeh (Palestinský statistický úřad, Palestinská ekonomická rada pro rozvoj a obnovu,...), či byly uzavřeny (úřad ministra pro křesťanské záležitosti,...) [ibid].

Snaha o potlačení palestinské občanské společnosti se zintenzivnila během druhé intifády, kdy byl Orient House a na něj napojené organizace uzavřeny [Čejka, 2005].

Odebírání statusu residenta jeruzalémským Arabům

Vzhledem k specifickému právnímu postavení Jeruzaléma nemají jeruzalémští Arabové izraelské občanství jako izraelští Arabové ani „občanství“ Palestinské národní samosprávy jako Palestinci žijící na zbytku Západního břehu, či v Pásmu Gazy.

V souladu s anexí Východního Jeruzaléma Izrael udělil jeruzalémským Arabům status permanentních residentů Státu Izrael dle „Zákona o vstupu do Izraele“ z roku 1952 [Hodgkins, 1998]. Tento status vedle práva pobývat na území Státu Izrael umožňuje jeho

nositelům volně cestovat po území státu a jím kontrolovaných území, volit do místních zastupitelstev, např. jeruzalémské městské rady, a benefitovat z izraelského sociálního a zdravotního zabezpečení [Klein, 2001]. Jeruzalémští Arabové, obdobně jako jiné osoby s právem trvalého pobytu v Izraeli, mají právo požádat o udělení státního občanství. S politických důvodů (odmítaje uznat legitimitu anexe města) tak učinila jen velmi malá část jeruzalémských Arabů (viz 6. 3. 2.).

Největší nevýhodou statusu je, že může být izraelskými úřady odebrán. Dle existující legislativy zaniká trvalý pobyt těm obyvatelům, kteří pobývají na území cizího státu po dobu déle než sedmi let, nebo získali trvalý pobyt, či občanství cizího státu [OCHA, 2007b]. Za cizí stát je považován z tohoto pohledu i Západní břeh a jeruzalémští Arabové, kteří se z důvodu levnějšího bydlení přestěhovali do předměstí Východního Jeruzaléma tak mohou ztratit svůj status trvalého residenta [Klein, 2001].⁵⁶

Politika odebrání práva trvalého pobytu ze strany Izraele nabrala na intenzitě zejména na konci 90. let, kdy vláda v roce 1996 oznámila záměr systematicky odebrat doklady těm jeruzalémským Arabům, kteří se vystěhovali na Západní břeh Jordánu. Zatímco mezi lety 1967 a 1996 Izrael zabavil jeruzalémským Arabům čtyři tisíce dokumentů, mezi lety 1997 až 1999 to již bylo 2 700 dokumentů [Abdelrazek et Tofkaji, 2008]. Tato politika však přinesla Izraeli naprosto opačné výsledky, neboť z předměstí na Západním břehu do Jeruzaléma vrátilo 20 - 30 tisíc jeruzalémských Arabů, kteří se obávali ztráty statusu trvalého residenta a s ním spojených výhod [Klein, 2001]. Následkem odebrání trvalého pobytu pak paradoxně není snižovaná počtu Arabů ve městě, ale jejich růst.

Podpora osadnických aktivit v arabských čtvrtích

Ačkoli již od roku 1967 dochází ve Východním Jeruzalémě z iniciativy izraelské vlády a jeruzalémské radnice k výstavbě rozsáhlých židovských sídlišť, z bezpečnostních důvodů se izraelská vláda vyhýbala osidlování arabských čtvrtí. Iniciativu tak převzala řada soukromých nábožensko-nacionalistických organizací (Elad, Ateret Kohanim, etc.), které začaly vykupovat domy v arabských čtvrtích, zejména ve Starém Městě a jeho okolí, a osidlovat je židovskými osadníky [Cheshin, 1998]. Od roku 1977, kdy se v Izraeli vlády ujala pravice, začaly aktivně podporovat vznik židovských enkláv uvnitř arabských čtvrtí

---

⁵⁶ Je hodné zmínit, že v případě izraelských osadníků je Západní břeh považován za území Státu Izrael [ibid].

poskytováním financí, informací či zajištěním bezpečnosti i vládní úřady [Klein, 2001]. Hlavním účelem těchto osadnických aktivit je zajistit židovskou přítomnost v arabských čtvrtích a zabránit tak jejich budoucímu předání pod palestinskou správu.

Vliv těchto osad na demografickou a fyzickou podobu Východního Jeruzaléma je sice minimální. Například v Muslimské čtvrti Starého Města žilo v roce 1998 62 rodin osadníků a 400 studentů tamních ješiv (náboženských škol), zatímco arabská populace čítala 22 tisíc [Hodgkins, 1998, 29]. Přesto představují osadníci významný symbol izraelské nadvlády ve městě. Výkup (popřípadě vyvlastňování) arabských nemovitostí a přítomnost radikálních osadníků a s tím spojené spory činí z osidlování arabských čtvrtí jednu z hlavních příčin střetů mezi Palestinci a Izraelci v Jeruzalémě [Cheshin, 1998].

Příkladem může být osada ve čtvrti Šajch al-Žara v okolí hrobu Šimona Spravedlivého. V roce 1999 skupina „Osadníků Siónu“ získala šest domů v okolí zmiňovaného hrobu. V současnosti je pak ve spolupráci s izraelskou radnicí naplánovaná výstavba 200 bytových jednotek na ploše 1,8 hektaru, což si vyžádá vyhnání nejméně 40 palestinských rodin [Abdelrazek et Tofkaji, 2008].

6. 3. 2 Palestinské politiky směřující k upevnění palestinského postavení ve městě

Vzhledem k dominantnímu postavení Izraele ve Východním Jeruzalémě se palestinské úsilí o získání suverenity ve městě omezuje spíše na akce pasivního odporu vůči izraelským opatřením. O tom svědčí množství „černých“ staveb odporujících přísným územním plánům v arabských čtvrtích, bojkot izraelských institucí či existence řady neziskových organizací zastupujících Palestinskou národní správu ve městě.

Bojkot izraelských institucí

Odpovědí jeruzalémských Arabů na okupaci Východního Jeruzaléma a jeho oficiální anexi Izraelem se stalo praktikování pasivního odporu, tzv. sumudu (arab. vytrvání). Většina Palestinců ve městě odmítá kooperovat s izraelskými úřady a ani nepožaduje rovnoprávné postavení s židovskými obyvateli. Jeruzalémští Arabové takto odmítají uznat legitimitu izraelské správy a udržují si svoji identitu a sounáležitost s ostatními Palestinci [Klein, 2001].

„Sumud“ se projevuje zejména bojkotem voleb jeruzalémského starosty a městské rady. Ačkoli v prvních volbách po „znovusjednocení“ města v roce 1969 se místních voleb

zúčastnilo 21,5 % oprávněných voličů z řad jeruzalémských Arabů, podíl klesl na 2,75 % v roce 1989, 7 % v roce 1993 a 6,5 % v roce 1998 [Klein, 2001]. Vedle nelibosti jeruzalémských Arabů s městskou správou se na nízké volební účasti podílí nátlak ze strany palestinských představitelů ve městě (PLO) a arabských medií. Zastrásování je rovněž důvod, proč do jeruzalémského zastupitelstva nikdy nekandidoval představitel jeruzalémských Arabů [Weiner, 2003]. Ve volbách v roce 1989 sice oznámil úmysl kandidovat arabský novinář a aktivista Hana Sinyora, ale po četných výhrůžkách smrti a žhářských útocích na svá vozidla svůj záměr vzdal [Klein, 2001].

Bojkot voleb má ovšem i svou stinnou stránku. Dle Teddyho Kollka, dlouholetého starosty Jeruzaléma (1965 – 1992), umožnila neúčast jeruzalémských Arabů v městské radě omezit investice v arabských čtvrtích na naprosté minimum. To až do takové míry, že rozpočet v arabském sektoru byl nižší než daně vybrané od arabských obyvatel [Breger, 2002]. Odvrácenou stranou bojkotu se stalo rovněž vyvlastňování arabských pozemků izraelskou vládou. Jelikož jeruzalémští Arabové odmítali uznat legitimitu okupace, nepřijali ani zákonem garantované finanční kompenzace, což proces vyvlastňování výrazně zjednodušilo a zlevnilo [Klein, 2001].

S relativním úspěchem se setkal bojkot městských škol. Po dobytí města v roce 1967 Izrael převzal pod kontrolu státní školy ve Východním Jeruzalémě, kde se povinně začalo vyučovat dle osnov platných pro izraelské Araby [EJMSRP, 2003]. Ty upřednostňují studium hebrejštiny, židovských textů a historie oproti studiu arabštiny, arabské historie či islámu. Odpovědí jeruzalémských Arabů se stal bojkot státních škol, kdy ve školním roce 1967/68 školy „zely prázdnou“,⁵⁷ zatímco v následujícím roce dosáhla docházka pouze 50 % oproti poslednímu roku jordánské správy [Klein, 2001, 68]. V roce 1974 pak Izrael svolil s výukou dle jordánských osnov a z jordánských učebnic a po roce 1994 pak dle osnov a učebnic používaných palestinskou samosprávou na ZBJ a v pásnu Gazy [Cheshin, 1998]. I přesto navštěvuje od bojkotu škol v roce 1967/68 izraelské státní školy pouze 40 – 50 % arabských žáků a studentů, zatímco většina upřednostňuje školy spravované Al-Waqf (a tedy palestinskou samosprávou) a soukromé školy [EJMSRP, 2003].

---

⁵⁷ Cheshin udává za příklad jednu ze státních středních škol ve Východním Jeruzalémě, kde počet studentů poklesl z 600 v roce 1967 na 11 v roce 1970 [1998, 73].

Výsledkem palestinského bojkotu ve Východním Jeruzalémě je tak školství, které vzhledem k používaným osnovám a učebnicím upevňuje palestinskou, arabskou a muslimskou identitu. Studenti se připravují na palestinské závěrečné zkoušky, jež jim umožňují studium na univerzitách na okupovaných palestinských územích či v arabských zemích, ale ne na izraelských univerzitách [Klein, 2001]. Školství se tak efektivně stalo součástí „sumudu“, tedy neuznávání izraelské okupace Východního Jeruzaléma a dobrovolné segregace jeruzalémských Arabů.

Výsledkem bojkotu je rovněž i nízký počet osob, které by využily práva stát se izraelskými občany. Z celkem 221 tisíc Arabů žijících ve Východním Jeruzalémě bylo dle ICBS držiteli izraelského občanství celkem 11 tisíc osob [Abdelrazek et Tofkaji, 2008]. Uvážíme-li, že toto číslo zahrnuje rovněž izraelské Araby, kteří se do města přistěhovali po roce 1967, pak z toho vyplývá, že za 37 let od „znovusjednocení“ města méně než 5 % jeho arabských obyvatel požádalo o izraelské občanství demonstrující, že si nepřejí být součástí izraelského státu.

Částečným bojkotem izraelských institucí tak jeruzalémští Arabové byli schopni upevnit svou identitu a sounáležitost s Palestinci na Západním břehu. Politika „sumudu“ zabránila integraci jeruzalémských Arabů do izraelské společnosti, ačkoli se tak mnohdy stalo za cenu ekonomických obtíží a horší kvality života.

Ilegální výstavba a její podpora ze strany palestinské samosprávy

Jak již bylo zmíněno, hlavní příčinou rozsáhlé ilegální výstavby v arabském sektoru Východního Jeruzaléma je absence adekvátních územních plánů a dále pak izraelská neochota poskytnout dostatečné množství stavebních povolení. Pro ilustraci, v letech 1994 – 1996 udělil jeruzalémský stavební úřad celkem 185 povolení pro arabský sektor [Klein, 2002], zatímco výstavba v arabském sektoru dlouhodobě převyšuje 1 000 bytových jednotek ročně [EJMSRP, 2003,].

Roli hraje i neochota uznat legitimitu izraelské okupace a snaha o utvrzení palestinského charakteru Východního Jeruzaléma. Podporou výstavby na dosud nezastavěných plochách se PLO a PNA snaží o vytvoření souvisle zastavěného arabského území ve Východním Jeruzalémě, které by Palestincům sloužilo jako protiváha izraelské výstavby v Jeruzalémě a jeho metropolitní oblasti [Klein, 2001; Garb et Savitch, 2006].

Podpora, kterou palestinská samospráva poskytuje stavitelům ve Východním Jeruzalémě, představuje nevratné dotace, výhodné půjčky, proplácení pokut udělených stavebním úřadem za černé stavby, právní poradenství či finanční asistenci těm rodinám, jejichž ilegálně postavené domy byly odstraněny izraelskými úřady [Weiner, 2003]. Dle zdrojů blízkých palestinské samosprávě bylo ve Východním Jeruzalémě s její finanční podporou postaveno či rozšířeno přes 10 000 bytových jednotek [ibid]. Navzdory izraelskému omezování palestinské výstavby ve Východním Jeruzalémě tak byli Palestinci prostřednictvím ilegální výstavby schopni upevnit své postavení ve městě.

Terorismus

Vzhledem ke svému prominentnímu postavení v izraelsko-palestinském konfliktu se Jeruzalém stal zejména v 90. let 20. století a během druhé intifády centrem ozbrojeného boje. Palestinské teroristické organizace jako Hamas či Islámský Džihád ve městě po uzavření dohod z Oslo vyvolaly vlnu teroru ve snaze zhatit mírový proces a získat politickou převahu nad PLO, jež se zavázala k mírovému procesu s Izraelem [Čejka, 2005]. Během druhé intifády pak v letech 2000 až 2006 v Jeruzalémě zahynulo během 37 teroristických útoků 171 osob [B'tselem, 2006].

Sebevražedné atentáty či útoky na izraelské občany ve Starém Městě a jiných arabských čtvrtích prohloubily segregaci mezi místními Araby a Izraelci. Ze strachu o svou bezpečnost Izraelci přestali vyhledávat levnější služby na východě města, řada arabských dělníků v Západním Jeruzalémě byla propuštěna [Garb at Savitch, 2006,] a pro strach o životy svých zaměstnanců město přestalo poskytovat komunální služby v odlehlějších arabských čtvrtích [Cheshin, 1998]. Naopak, jeruzalémští Arabové se začali vyhýbat židovským čtvrtím pro obavy ze zdoluhavých osobních prohlídek a obtěžování ze strany izraelských bezpečnostních služeb.

Násilí tak pomohlo upevnit existující segregaci města, neboť sociální interakce mezi jeruzalémskými Židy a Araby byla pod vlivem intifády omezena na naprosté minimum.

7 Perspektivy dalšího vývoje

Jak ukázaly rozhovory v Camp Davidu a Tabě, představuje status Východního Jeruzaléma nesmírně komplexní problematiku. Od ztroskotání těchto rozhovorů před deseti lety nedošlo k významnému pokroku ve vyjednávání permanentního izraelsko-palestinského vyrovnání. Vzhledem k fragmentaci a nestabilitě izraelského i palestinského politického vedení pak ani nelze předvídat, jakou podobu bude mít budoucí izraelsko-palestinské vypořádání v Jeruzalémě. Právě proto je záměrem této kapitoly poskytnout široký přehled možných alternativ pro budoucnost Východního Jeruzaléma sahajících od pokračování současného stavu až po znovurozdělení města. Záměrem je rovněž analyzovat dopad těchto alternativ na soužití Izraelců a Palestinců v Jeruzalémě a jeho metropolitní oblasti.

7. 1. Kritické aspekty izraelsko-palestinského vyrovnání ve Východním Jeruzalémě

Dosažení míru mezi Izraelci a Palestinci do značné míry závisí na vytvoření oboustranně uspokojivého režimu pro Východní Jeruzalém. Takový režim pak závisí na řadě kritérií, která ovlivňují interakci dvou významně odlišných skupin obyvatelstva a státních entit na relativně limitovaném prostoru jeruzalémské aglomerace.

7. 1. 1 Staré Město, svatá místa a jejich dostupnost

Jeruzalémské Staré Město a přilehlý „svatý okrsek“ představují pro jejich emocionální náboženskou i nacionální hodnotu a vysokou hustotu zalidnění pravděpodobně nejspornější bod izraelsko-palestinského konfliktu v Jeruzalémě. Suverenita nad těmito svatými místy a zajištění volného přístupu k nim představuje pro izraelské a palestinské vedení politické i náboženské zdroj legitimacy i prestiže. Důkazem může být rozsáhlý spor o tak relativně nevýznamnou otázku, jako která vlajka bude vlát nad Chrámovou horou [Reiter, 2002]. Izrael zakazuje vyvěšování palestinské vlajky. Ovšem pod vlivem významu Chrámové hory pro muslimy na celém světě a hrozby nepokojů se Izrael zdržuje rovněž vyvěšování své vlastní vlajky na Chrámové hoře. Izraelská vlajka byla nad Horou vztyčena okamžitě po dobytí města v červnu 1967, jen aby byla o několik dní později sejmuta z rozhodnutí izraelského ministra vnitra [ibid; Cheshin, 1998].

Již osmanská vláda vědoma si závažnosti situace, kdy si tři náboženství nárokují shodný prostor, zavedla v 18. a 19. století tzv. status quo svatých míst regulující jejich užívání. Podstatou byla kodifikace existujících uspořádání správy a přístupu ke svatým místům a zákaz změny těchto uspořádání bez souhlasu všech zainteresovaných stran [Lapidoth, 2002].

„Status quo“ náboženských svatých míst byl zakotven i v „Podmínkách britské mandátní správy v Palestině“ sepsaných Radou Společenství národů a Británie coby mandátní mocnost měla povinnost zachovat existující práva ve vztahu k těmto místům [Lapidoth, 2002]. Nejnověji pak byl „status quo“ zakotven v izraelsko-jordánské mírově smlouvě z roku 1994, kdy se Izrael zavázal zachovat stav existující před uzavřením smlouvy, tj. dohlížet na bezpečnost na Chrámové hoře a jejím okolí bez zasahování do fungování muslimské správy Hory prostřednictvím fondu Al-Waqf [Merhav a Giladi, 2002].

Ovšem za účelem podpoření svých nároků na Staré Město a svatá místa se zaujaté strany snaží „status quo“ významně změnit, často bez ohledu na případné nepokoje a ztráty na životech. Izraelská vláda a zejména pak osadnická hnutí (náboženští sionisté) usilují o získání přístupu k místům významných pro judaismus. Příkladem mohou být archeologické vykopávky. Izraelský úřad pro archeologii⁵⁸ či soukromé nadace se angažují v kontroverzních projektech jako je průzkum historických tunelů podél Zdi nářků a pod Chrámovou horou či pozůstatků historického Města Davidova. Archeologický průzkum a následné otevření vykopávek izraelské veřejnosti a turistům pak legitimizuje přítomnost izraelských bezpečnostních složek (armáda, policie, soukromé bezpečnostní agentury, či ozbrojení členové osadnických hnutí) na místech, která byla původně spravována a osídlena výhradně Palestinci. Palestinci pak na takové ohrožení svého postavení v Jeruzalémě často odpovídají masovými demonstracemi, které mají násilný charakter [Reiter, 2002]. Příkladem mohou být střety palestinských demonstrantů s izraelskou policií po otevření tunelu podél Západní zdi v roce 1996, které si vyžádaly životy 16 izraelských vojáků, 74 Palestinců a více než jeden tisíc zraněných [Klein, 2001].

Velice citlivou otázkou je přístup Židů na Chrámovou horu. Po staletích zákazu vstupu se Židům Chrámová hora otevřela po dobytí města Izraelem v roce 1967. Jelikož ovšem přesné umístění svatyně není dnes známo, byl nejvyšším rabinátem a jinými představiteli

---

⁵⁸ Angl. Israel Antiquities Authority, heb. Rešot HaTikot.

judaismu (s výjimkou těch zastupujících národně-náboženský směr) vstup na Chrámovou horu formálně zakázán záhy po dobytí města izraelskou armádou [Ramon, 2002]. Stát Izrael přesto dle vládního rozhodnutí z roku 1967 zaručuje volný přístup k náboženským místům. V případě Chrámové hory izraelské úřady koordinují přístup na Horu v dobách sjednaných s Al-Waqf a zakazují okázalou či skupinovou židovskou modlitbu na Hoře z obav, že by mohlo dojít k rozpoutání násilných střetů s Palestinci, kteří židovské modlitby na Chrámové hoře považují za porušení „statusu quo“ [Klein, 2001].

Toto křehké uspořádání se snaží narušit radikální národně-náboženské skupiny, jež usilují o získání neomezeného přístupu na Chrámovou horu, či dokonce o zřízení synagogy. Ramon poukazuje na to, že tyto skupiny jako Věrní Chrámové hory se v řadě případů pokusily proniknout na Horu za účelem vyvolání střetů s izraelskou policií a Palestinci. Pomocí těchto vysoce demonstrativních a dobře medializovaných pokusů o veřejnou židovskou modlitbu na Hoře se snaží získat podporu izraelské veřejnosti pro změnu „statusu quo“ na Chrámové hoře ve svůj prospěch [Ramon, 2002].

K snahám o změnu „statusu quo“ dochází rovněž ze strany Palestinců. Ti v případě archeologických vykopávek usilují o vyvrácení židovských nároků na různá svatá místa. Příkladem může být takzvaná Marwaního mešita (známá též jako Šalomounovy stáje) na Chrámové hoře. V roce 1996 nechal Al-Waqf tajně vyvézt suť z podzemních prostor východně od mešity Al-Aqsá a tyto prostory prohlásil za mešitu [Reiter, 2002, 283]. Došlo tak nejen ke zničení historických artefaktů, které byly vyvezeny v suti, ale rovněž ke zmaření plánů židovských skupin, které usilovaly o přeměnu Šalomounových stájí v místo židovské modlitby [Klein, 2001].

Dalším příkladem palestinských změn „statusu quo“ je obnova dlažby na Chrámové hoře a vykopávky v podzemních prostorách Hory. Za použití těžké mechanizace nechal Al-Waqf odstranit a vyvést z Chrámové hory v letech 1996 – 2000 13 tisíc tun suti [Gold, 2001]. Dle izraelských archeologů pak bagry zničily řadu artefaktů sahajících do dob existence druhého židovského chrámu, odstraňující důkazy o historické přítomnosti Židů na Chrámové hoře a zpochybňující tak nároky Izraele jako židovského státu na suverenitu na tomto území [Reiter, 2001].

Obdobně jako „status-quo“ je problematické osidlování Starého Města a jeho okolí. Izraelská vláda a jeruzalémská radnice dlouhodobě podporují výkup, vyvlastňování a

výstavbu domů pro náboženské sionisty. Přítomnost (často ozbrojených) osadníků uvnitř arabských čtvrtí pak působí třenice (často i násilné střety) a komplikuje budoucí předání těchto čtvrtí pod palestinskou samosprávu [Cheshin, 1998].

Kriticky důležité pro dosažení konečného statusu Jeruzaléma je zajištění volného přístupu k náboženským místům. V době rozdělení města mezi lety 1948 až 1967 Židé neměli přístup do Starého Města, ke Zdi nářků a dalším židovským svatým místům na východě města. V současnosti je pak omezen přístup muslimům i křesťanům, kteří žijí na Západním břehu, v pásnu Gazy nebo v zemích bez diplomatických vztahů s Izraelem.

Z výše zmíněných důvodů je pak k dosažení permanentního statusu Jeruzaléma nezbytné zodpovědět otázku, která strana bude mít suverenitu nad svatými místy, jednotlivými čtvrtěmi Starého Města a jeho okolí, kdo bude vykonávat jejich správu a jak bude zajištěn volný přístup k těmto místům.

7. 1. 2 Svoboda pohybu v Jeruzalémě a jeho metropolitní oblasti

Za současné situace, kdy Palestinci ze ZBJ a některých arabských čtvrtí Jeruzaléma (např. Kfar Aqab či Anata ležících na východ od izraelské bezpečnostní zdi) mají do města jen omezený přístup (tj. potřeba speciálních povolení a nutnost projít kontrolním stanovišti izraelské armády), je svoboda pohybu v jeruzalémské aglomeraci značně omezena, což má za následek nejen utrpení obyvatel města, ale rovněž působí negativně na hospodářskou situaci.

S předpokládanou změnou hranic města v souvislosti s uzavřením jednání o permanentním statusu se dá předpokládat, že budoucí hranice mezi palestinskou autonomní oblastí, popřípadě státem, a Izraelem se přesune opět blíže centru města, neboť Východní Jeruzalém se rozdělí dle etnického klíče, kdy většina arabských čtvrtí připadne pod palestinskou suverenitu. Ovšem návrat do situace, kdy by město opět rozdělila železná zeď střežená ostřelovači, jako tomu bylo v letech 1948 až 1967, není žádoucí, a vzhledem k množství izraelských sídlišť a závislosti na sdílené infrastruktuře, ani prakticky možný. Proto je tedy nutností vytvořit takový hraniční režim, který by zajistil volný pohyb v rámci města, tj. mezi arabskými čtvrtěmi, vč. Starého Města, a mezi arabským Jeruzalémem a ZBJ. Totéž platí pro izraelské občany, kterým musí být zajištěn volný a bezpečný pohyb mezi Západním Jeruzalém, Starým Městem a izraelskými osadami ve Východním

Jeruzalémě a na ZBJ, neboť je nepravděpodobné, že by tyto osady byly evakuovány za jakékoli mírové dohody.

7. 1. 3 Infrastruktura

Více než čtyřicet let od sjednocení města, po kterých jeruzalémská infrastruktura, tj. silniční síť, vodovody, kanalizace, rozvody elektřiny a komunální služby, podléhala pod pravomoci Izraelem kontrolované jeruzalémské radnice, dalo vzniknout komplikované situaci. Arabské čtvrtě jsou závislé na izraelské infrastruktuře (například v dodávkách elektřiny) a naopak Východní Jeruzalém je závislý na Západním břehu v dodávkách vody [Hutman et Cheshin, 2002]. Komunální odpad, stavební odpad či vyřazené automobily z celého města se vyváží na jedinou legální skládku, která se nachází na Západním břehu poblíž Abu Disu. Většina odpadních vod z města je volně vypouštěna do wadí v okolí města, kde pronikají do podzemních vod či volně pokračují do řeky Jordán, Mrtvého a Středozemního moře [Abdul-Jaber a Mir, 2002]. Významné silniční tahy ve východní části města jsou pak sdíleny izraelskou i palestinskou dopravou.

Za takto komplikovaných podmínek musí případná dohoda o definitivním statusu města zajistit uspokojivé rozdělení infrastruktury mezi Izrael a Palestince. Nebude-li to možné, pak bude třeba zajistit takovou správu infrastruktury, která by zastupovala zájmy Izraelců i Palestinců a zajistila by oběma skupinám přístup rovný v kvalitě i ceně.

7. 1. 4 Bezpečnost

Uvážíme-li neklidnou historii města, představuje zajištění bezpečnosti jedno z velmi kritických hledisek pro dosažení míru v Jeruzalémě. Úkol je o to složitější, že jedním z dalších předpokladů k dosažení trvalého mírového uspořádání je zajištění volného pohybu v rámci města i mezi městem a jeho zázemím. Jeruzalém, co by otevřené město, nemůže sloužit k infiltraci sebevražedných atentátníků do Izraele, a stejně tak nemůže být místem útoků izraelských extremistů na Palestince. Obyvatelé města by se zároveň neměli obávat navštěvovat čtvrtě náležející jinému etniku, jako tomu je v současné situaci, kdy se Izraelci vyhýbají palestinským čtvrtím a naopak.

Je potřeba zajistit zodpovědnou policejní správu, která by byla důvěryhodná pro obě strany současného konfliktu. Je otázkou, do jaké míry budou bezpečnostní složky Izraele a Palestinců ve městě integrované, či zda ve městě budou přítomní zahraniční

pozorovatelé/policisté. Jednoznačné je, že pro vzájemnou nedůvěru nemůže bezpečnost ve městě záviset čistě na jedné straně. Izraelci nemají důvěru v bezpečnostní složky pod kontrolou Palestinské národní správy pro jejich podíl na teroristických aktivitách během druhé intifády a Palestinci nedůvěřují izraelské policii a vojsku pro jejich neochotu ochránit Palestince před násilím ze strany radikálních osadníků.

Možným řešením by bylo zřízení speciálních policejních jednotek složených z Izraelců a Palestinců (pod případným dohledem mezinárodních pozorovatelů), který by dohlížely především na dopravu směřující do města z palestinských území, ale rovněž i na exponovaná místa uvnitř města, kde dochází k interakci mezi Izraelci a Palestinci. Taková místa zahrnují Staré Město a jiná náboženská místa, sdílené dopravní tepny a místa, kde izraelské čtvrtě navazují na palestinské, či na okolí osadnických domů v arabských čtvrtích. Bezpečnost v rámci jednotlivých čtvrtí by pak mohly zajišťovat národní policejní sbory.

7. 1. 5 Občanská práva

I přes množství jiných otázek, které provázejí vyjednávání budoucího statusu Jeruzaléma, je třeba neopomenout občanská práva obyvatel města, zejména jeruzalémských Arabů, kteří mají v současnosti neadekvátní zastoupení ve správě města (Kollek ,1988; Cheshin et col., 1999). Jednou z příčin je bojkot voleb jeruzalémské městské rady a starosty ze strany jeruzalémských Arabů. Ti jednak odmítají uzнат Izraelskou okupaci Východního Jeruzaléma, a jednak mají jen malou důvěru v jeruzalémskou radnici pro nízkou kvalitu služeb poskytovaných v arabských čtvrtích ve srovnání se službami poskytovanými v židovských čtvrtích (viz 4. 5.). Obdobně i izraelské soudy a police se těší jen malé důvěry ze strany jeruzalémských Arabů [Klein, 2001; Cheshin, 1998].

Proto je třeba pro budoucí smír v Jeruzalémě, zejména zůstanou-li některé arabské čtvrtě pod izraelskou kontrolou, zajistit rovnoprávné postavení arabských obyvatel města s jejich židovskými protějšky. Řešením může být větší zastoupení Arabů ve vedoucích pozicích města a městských organizacích, jako jsou poskytovatelé komunálních služeb a navýšení rozpočtů pro projekty v arabských čtvrtích. Alternativním řešením může být také udělení autonomie těm arabským čtvrtím, které v rámci budoucí mírové dohody mezi Izraelem a Palestinci zůstanou pod izraelskou suverenitou.

7. 2. Alternativy budoucího statusu Jeruzaléma

7. 2. 1 Zachování současného stavu

Při pohledu na vývoj izraelsko-palestinských mírových rozhovorů v letech 2001 – 2010 zjistíme, že nedošlo k žádnému pokroku v jednáních o definitivním statusu Východního Jeruzaléma. Bude-li obdobný vývoj pokračovat, lze očekávat, že v dohledně době bude status Jeruzaléma zachován. A i kdyby došlo k uzavření dohody mezi Izraelem a Palestinci, implementace dohody může trvat několik let.⁵⁹

Zachování současného stavu sebou nese řadu problému. Jednak je to pokračování vleklé ekonomické krize vyplývající z hraničního postavení města (viz 4. 5.), kdy Západní Jeruzalém leží nejen mimo hlavní ekonomické centrum Izraele, ale také vzhledem k pokračujícímu konflikt má pověst nebezpečného místa. Následkem je malý přísun investic do města spojený s nadprůměrnou nezaměstnaností a nízkými příjmy. Za takové situace mladí a vzdělaní Izraelci město spíše opouštějí, a už tak bídné ekonomické vyhlídky města se dále zhoršují. Obdobně oddělení Východního Jeruzaléma od jeho zázemí na ZBJ a klesající poptávka po arabské pracovní síle v židovském sektoru má vliv na vysokou nezaměstnanost jeruzalémských Arabů.

Nedobrá ekonomická situace ve městě spolu s pokračující izraelskou výstavbou ve Východním Jeruzalémě a podporou osadnických aktivit v arabských čtvrtích ze strany izraelských úřadů vede k rostoucí frustraci jeruzalémských Arabů [Klein, 2001], což má dopad na bezpečnostní situaci v celém městě. Zatímco počet teroristických útoků spáchaných obyvateli města roste, počet útoků provedených Palestinci ze Západního břehu klesl téměř na nulu.⁶⁰ Obdobně město zažilo v posledních letech řadu střetů mezi palestinskými demonstranty a izraelskou policií.

Z těchto důvodů tedy nelze očekávat normalizaci situace ve městě bez uzavření dohody o konečném statusu města.

---

⁵⁹ Implementace dohod z Oslo trvala 5 let, od podepsání dohod v roce 1993 až po předání všech posledních sjednaných území pod kontrolu Palestinské národní správy v roce 1998 [Klein, 2001].

⁶⁰ K poslednímu sebevražednému atentátu v Jeruzalémě spáchanému útočníkem ze Západního břehu napojeným na organizovanou teroristickou skupinu jako Hamas došlo 22. září 2004. Naopak v následujících letech vzrostl počet útoků spáchaných jeruzalémskými Araby, u kterých napojení na extremistické organizace na Západním břehu nebylo prokázáno. Mezi prominentní příklady patří útok z 6. března 2008, kdy terorista pronikl do ješivy Merkaz HaRav, kde zastřelil 8 studentů a 80 jich zranil. 2. července pak bagrista zabil 3 Izraelce a 50 jich zranil poté, co začal najíždět do lidí v centru města. Dále pak došlo ve městě k řadě útoků nožem [MFA, 2010].

7. 2. 2 Autonomie arabských čtvrtí

Jedním z možných návrhů řešení izraelsko-palestinského soužití v Jeruzalémě je udělení autonomie arabské části města. Východní i Západní Jeruzalém by tak zůstal částí jedné politické entity pod izraelskou suverenitou. Arabské a židovské čtvrtě by však měly vlastní volené městské rady, díky čemuž by Palestinci získali zastoupení ve správě města (všichni zastupitelé zvoleni od r. 1967 byli Izraelci [Klein, 2001]), bez nutnosti uznat izraelskou suverenitu.

Samospráva arabských čtvrtí by zajistila lepší služby arabskému obyvatelstvu oproti současné situaci, kdy radnice a její odbory vedené převážně Židy jsou jen málo ochotny přidělit dostatečné prostředky na poskytování komunálních služeb v arabských čtvrtích [Cheshin, 1998].

Mezi příklady existující autonomie ve Východním Jeruzalémě patří registr obyvatelstva, jež je spravován jordánskými úřady [Merhav a Giladi, 2002], rozvod elektrické energie, vodovody, veřejná doprava a školství. Zatímco „Jerusalem Distric Electricity Company“ (zajišťuje rozvod elektřiny do všech arabských čtvrtí Východního Jeruzaléma) a „Ramallah Water Company“ (spravuje vodovody v severní části města) existují ve městě již z dob před vznikem Státu Izrael, arabský dopravní podnik zajišťující autobusovou dopravu vznikl v 90. letech 20. století poté, co Izrael zakázal vjezd do města vozidlům s palestinskou poznávací značkou [EJMSRP, 2003]. Jelikož jsou zmiňované společnosti de facto nezávislé na jeruzalémské radnici, nedostávají od města dotace, a ani nejsou pod veřejným dohledem. Kvalita poskytovaných služeb je tedy nízká [Hutman et Cheshin, 2002]. Proto je důležité vytvořit arabskou samosprávu s dostatečnými pravomocemi a adekvátním rozpočtem.

Další služby, jež by zasloužily větší kontrolu ze strany arabských obyvatel, představují kanalizace, údržba silnic a případně i školství. Školství za současné situace podléhá pod správu jeruzalémské radnice, UNRWA, Al-Waqf i soukromých subjektů. Ocítá se tak bez jednotné správy i dohledu a jeho financování je značně rozdrobené, čímž nezbytně trpí kvalita výuky [EJMSRP, 2003].

Autonomie arabských čtvrtí by mohla vyřešit i nešťastnou situaci panující v dohledu nad dodržováním a vymáháním práva v arabském Jeruzalémě. Po uzavření dohod z Oslo ve městě začaly dohlížet na bezpečnost v arabských čtvrtích jednotky složené

z neuniformovaných a neozbrojených místních jeruzalémských Arabů podléhajících „Preventivní bezpečnostní službě“, hlavní policejní složce palestinské samosprávy na Západním břehu. Ačkoli jednotky byly efektivní v boji se zločinem jako obchod s drogami či prostituce, nechvalně prosluly zastrašováním a únosy odpůrců hnutí Fatah [Klein, 2001]. Za takové situace jsou arabští obyvatelé Jeruzaléma lapeni mezi izraelskou policií, která se zdráhá zasahovat do palestinských záležitostí [Klein, 2001], a palestinskou milicí, která ve městě pracuje mimo právní systém. Nápravou může být uznání palestinských policejních jednotek, přesné stanovení jejich pravomocí a jejich podřízení pod dohled orgánu voleného jeruzalémskými Araby.

Jeden z návrhů na autonomii arabských čtvrtí předložil i jeruzalémský starosta Teddy Kollek (1965 – 1993). Podle něj by Izrael měl uzákonit samosprávu arabských čtvrtí v Jeruzalémě. Ta by zahrnovala školství, sociální služby, zdravotnictví, daně, zřízení místních soudů a regulaci přístupu ke svatým místům. Jednotlivé čtvrtě by měly rovněž zaručeno zachování svých geografických hranic a ochranu své etnické/náboženské homogenity [Kollek, 1988]. Poslední ze zmiňovaných náležitostí arabské autonomie pak byla formulována zejména kvůli pokračující infiltraci arabských čtvrtí radikálními židovskými osadníky a neblahému dopadu, který má tato „kolonizace“ na soužití Arabů a Židů ve městě.

Kollek jako krok směrem k autonomii nechal zřídit 28 obvodních rad (heb. minhalet, pl. minhalot) reprezentujících jednotlivé čtvrtě města [Ramon, 2002]. Naneštěstí pro odpor centrální vlády i části jeruzalémské radnice vůči větší autonomii tyto obvodní rady mají oficiálně pouze status neziskových organizací s nezávazným poradním právem ve správě města [Kollek, 1988]. I přesto se „minhalot“ osvědčily při zprostředkování komunikace mezi obyvateli jednotlivých čtvrtí a radnicí, zejména při přípravě plánů pro místní rozvoj a poskytování sociálních služeb [Litwin, 1993].

Řešení izraelsko-palestinského konfliktu v Jeruzalémě prostřednictvím udělení autonomie jeruzalémským Arabům není ideálním řešením, jelikož nebere v potaz jeden z hlavních požadavků Palestinců, tedy vytvoření nezávislého státu s hlavním městem ve Východním Jeruzalémě a se suverenitou nad svatými místy islámu, tj. především na Chrámové hoře a v jejím okolí. Přesto autonomie může sloužit jako dočasné řešení (a zároveň vhodná

alternativa současného stavu; viz. 7. 2. 1.) izraelsko-palestinského konfliktu ve městě, než bude dosaženo dohody o konečném statusu Východního Jeruzaléma.

7. 2. 3 Rozdělení města

Mírové rozhovory v Camp Davidu a Tabě ukázaly, že Izraelci i Palestinci jsou ochotni jednat o rozdělení města. Hlavní otázkou takového řešení však zůstává, kde povede hranice mezi Izraelem a palestinským státem, neboť návrat na „zelenou linii“ již není prakticky možný.

V otázce vyjednávání hranice dojde nezbytně ke střetu zájmu Izraele na zajištění bezpečnosti a zájmu Palestinců na zajištění teritoriální kontinuity jejich státu. Pro Izrael je v současnosti největší hrozbou volný vstup Palestinců z území pod kontrolou PNA do izraelských měst. Po zkušenostech z 90. letech 20. století a období druhé intifády Izrael nemá důvěru ve schopnost a ochotu palestinské samosprávy odzbrojit radikální skupiny, zamezit infiltracím útočníků do izraelských měst a předejít tak teroristickým útokům na izraelské občany. Proto bude v období těsně po předání částí Východního Jeruzaléma pod palestinskou správu nutné zajistit dostatečnou kontrolu přístupových cest do města ze ZBJ. Ačkoli přítomnost mezinárodních pozorovatelů může napomoci k zajištění transparentnosti těchto kontrol, kontroly samotné budou nejspíše muset vykonávat smíšené izraelsko-palestinské jednotky, protože ani jedna strana nemá důvěru v mezinárodní síly. Síly UNIFIL⁶¹ nejsou schopny zabránit útokům libanonského Hizballáhu na severní Izrael [Benn, 2010] a pohraničníci Evropské unie (EUBAM)⁶² nebyli schopni zachovat v provozu pro pásmo Gazy vitálně důležitý hraniční přechod Rafah [B'Tselem, 'Rafah Crossing'].

Pro palestinské vedení i běžné občany je nepochybně zásadním zájmem geografické uspořádání Jeruzaléma. Následkem 40 let izraelské správy města představuje Východní Jeruzalém mozaiku arabských a židovských čtvrtí, ze které nelze vytvořit dvě celistvé obce. V jednáních v Camp Davidu a Tabě představil Izrael svou vizi Jeruzaléma, kde arabský Jeruzalém existoval jako několik vzájemně nepropojených palestinských enkláv na území kontrolovaném Izraelem s minimálními zárukami pohybu obyvatelstva. Naopak Palestinci Izraeli nabídli ponechání židovských sídlišť obklopených palestinským územím

---

⁶¹ “United Nations Interim Force in Lebanon”

⁶² “European Union Border Assistance Mission“

a napojených na Západní Jeruzalém pouze peážními silnicemi. Není tedy jiné cesty, než dosáhnout vzájemného kompromisu, kde by obě strany byly do stejné míry geograficky znevýhodněny a vzájemně závislé. Východní Jeruzalém by byl složen z palestinských i izraelských enkláv. Takové uspořádání by rovněž zabránilo snahám o segregaci arabských a židovských čtvrtí pomocí zdí, hraničních stanovišť, atp. Za situace, kdy by Izraelci i Palestinci museli denně projíždět územím jiného státu, by existovala silná veřejná podpora zachování Jeruzaléma jako otevřeného města.

Velice problematicky se jeví také dělení otevřeného prostoru ve městě samotném (dříve zmiňované zelené zóny), či prostoru v okolí Jeruzaléma, který v současnosti není součástí palestinské samosprávy ani izraelských osad. Obě strany budou chtít nepochybně v případě dělení Jeruzaléma získat co nejvíce volné plochy za účelem zajištění prostoru pro růst vlastní populace a také za účelem omezení expanze druhé strany.

Ve srovnání s problémy spojenými s hledáním kompromisního řešení průběhu hranic Izraele a palestinského státu v Jeruzalémě či rozdělení/sdílení suverenity ve Starém Městě jsou další problémy spojené s rozdělením města jako infrastruktura spíše marginální, neboť více než na politické vůli závisí na technické proveditelnosti. Příklady, kdy už dnes ve městě existuje oddělená izraelská a palestinská infrastruktura, tj. rozvod elektřiny, vody a veřejná doprava již byly zmíněny.

V případě, kdy by infrastruktura nemohla být adekvátně rozdělena, jako u výroby elektřiny a vodních zdrojů, lze nepochybně dosáhnout vzájemné dohody. Příkladem může být kyperská Nikósie, kde i za neexistence politické dohody mezi dvěma zneprátelenými státy existuje dohoda v oblasti infrastruktury. Zatímco turecká část města závisí na dodávkách elektřiny z řecké části ostrova, řecká část Nikósie závisí na dodávkách vody z turecké části Kypru [Klein, 2002].

Obdobné příklady spolupráce mezi zneprátelenými stranami lze nalézt i v Jeruzalémě. V 70. letech ve Východním Jeruzalémě ve čtvrti At-Tur Jeruzalémská radnice poskytla materiál na výstavbu kanalizace, zatímco výkon práce, na který místní obyvatelé neměli prostředky, zaplatila za jordánského zprostředkování Organizace pro osvobození Palestiny, která byla tehdy považovaná Izraelem za teroristickou organizaci [Hutman et Cheshin, 2002].

7. 2. 4 Hlavní město izraelsko-palestinského státu

Ačkoli se to může zdát s dnešního pohledu nepravděpodobné, Jeruzalém se může v budoucnosti stát hlavním městem společného izraelsko-palestinského státu. Nedojde-li k vyřešení konfliktu v dohledné době, situace se může vyřešit sama na základě demografického vývoje, kdy počet Arabů žijících na všech územích pod kontrolou Izraele převyší počet tamních židovských obyvatel. V roce 2007 žilo na území bývalého palestinského mandátu 10,7 milionu obyvatel, z toho 46 % Arabů [ICBS, 2008b; PCBS, 2009]. Přičemž populační růst Palestinců na okupovaných územích dosahuje 2,9 % [PCBS, 2010], izraelských Arabů 2,6 %, zatímco židovská populace roste o 1,6 % ročně [ICBS, 2009b]. Průzkum veřejného mínění z dubna 2010 ukázal, že 43,9 % Palestinců podporuje vizi společného státu, zatímco jen 34 % upřednostňuje jako řešení izraelsko-palestinského vznik palestinského státu na části ZBJ a v Pásmu Gazy [JMCC, 2010].

Jestli Palestinci ze ZBJ za podpory izraelských Arabů začnou masově požadovat izraelské občanství, pak dynamika izraelsko-palestinského konfliktu může projít radikální změnou, kdy Palestinci získají značný podíl na kontrole „židovského státu“.

Za takové situace by bylo nejvhodnější rozšířit Jeruzalém o předměstí na západě i východě města tak, aby byla ve městě dosažena politická i demografická rovnováha. Městská správa nově vzniklého velkého Jeruzaléma by byla daleko lépe schopna reprezentovat zájmy všech obyvatel města a zároveň by zajistila lepší správu infrastruktury, plánování a investic v rámci celé metropolitní oblasti.

7. 2. 5 Internacionalizace města, „corpus separatum“

Hovoří-li se o možných návrzích na budoucí status Jeruzaléma, nelze nezmínit návrh na internacionalizaci města a jeho okolí. Město by nepřipadalo pod suverenitu žádného státu, ale pro svůj náboženský význam pro polovinu světové populace by se stalo mezinárodním územím. Internacionalizací by se elegantně vyřešily spory Izraelců a Palestinců, neboť ani jedni by ve městě neměli politickou převahu. To by zajistila politická nezávislost města na izraelském i palestinském státě. Hranice města lze navíc snadno upravit tak, že podíl arabských a židovských obyvatel Jeruzaléma by byl přibližně stejný, což by oběma stranám zajistilo rovné zastoupení v samosprávě města. Na bezpečnost obyvatel města a jeho návštěvníků by dohlížely mezinárodní síly pod dohledem OSN tak, aby dohled nad

pořádkem ve městě nebyl poškozen národnostními a náboženskými spory uvnitř policejního sboru.

Internacionalizace byla po relativně dlouhou dobu preferovanou volbou mezinárodního společenství (30. – 50. léta 20. století) v zastoupení OSN a západoevropskými státy. Zatímco OSN rozhodla v roce 1952 přenechat vyřešení budoucího statusu Jeruzaléma Izraeli a Jordánsku, čímž organizace de facto resignovala na internacionalizaci města [Klein, 2001], Evropská unie zůstala jediným významným hráčem, který stále oficiálně podporuje internacionalizaci města [Lapidoth, 2002].

Ačkoli ze všech návrhů se může internacionalizace jevit jako volba nejsnáze proveditelná, neboť nevyžaduje rozdělování infrastruktury či složité hraniční režimy, jedná se o jeden z nejméně pravděpodobných scénářů permanentního statusu v Jeruzalémě. Za šest dekad od schválení rezoluce VS OSN č. 181 se Jeruzalém stál součástí národních étosů Izraelců i Palestinců a ti po dlouholetém boji za získání kontroly nad městem nemohou svůj nárok jednoduše vzdát, aniž by zároveň zpochybnili půlstoletí vlastní historie. Příkladem mohou být postoje, které strany prezentovaly při jednáních v Camp Davidu a v Tabě, kdy neochota obou stran dohodnout se na otázce Jeruzaléma přivedla jednání do slepé uličky (viz 6. 1. 4.).

Jeden aspekt internacionalizace města však nelze opomenout, a tím je zavedení principu exteritoriality, který by mohl být uplatněn na část území města, například jen svatá místa jednotlivých náboženství. Příkladem takového uspořádání můžou být například tři katolické basiliky na území Říma. Ty mají dle Lateránských smluv mezi Vatikánem a Itálií stejná privilegia jako zahraniční ambasády. To znamená, že nemůžou být vyvlastněny státem, jsou vyjmuty z povinnosti platit daně, mohou na nich probíhat stavební úpravy bez povolení a italská policie nemůže vstoupit na jejich pozemky bez svolení kněží [Ferrari, 2002]. Problém Jeruzaléma ovšem je, že na rozdíl od Hory Athos v Řecku či Svaté Stolice si mnoho jeho svatých míst nárokuje několik náboženství a i mezi směry jednotlivých náboženství panují neshody. Proto by musela na správu svatých míst dohlížet komise složená z představitelů daných náboženství i států, na jejichž území by se nacházela. Ačkoli exteritorialita svatých míst neřeší otázku konečného statusu Jeruzaléma jako celku, může napomoci k vyřešení alespoň části problémů města.

7. 2. 6 Sdílená suverenita

Poměrně neznámým návrhem na budoucí status Jeruzaléma je sdílená suverenita Izraele a budoucího palestinského státu ve městě. Město, popřípadě jen jeho východní část, by bylo oficiálně součástí dvou států. Takto by bylo možné vyhnout se složitým jednáním o rozdělení města včetně otázky, který stát by měl suverenitu nad Chrámovou horou. Izrael by mohl zachovat Jeruzalém jako věčné a nedělitelné hlavní město židovského státu, zatímco Palestinci by zde mohli založit hlavní město svého státu.

Co se týče praktických záležitostí jako je správa města, mohly by arabské čtvrtě získat širokou autonomii, jak je podrobněji popsáno v bodě 7. 2. 2. Nebo by ve Východním Jeruzalémě mohly existovat dvě vzájemně se překrývající městské správy. De iure by se jejich pravomoci vztahovaly na celé město východně od zelené linie, v praxi by se však pravomoci omezovaly podle etnického klíče na palestinské a arabské čtvrtě. Oblasti jako sdílené dopravní tahy či jiná infrastruktura a územní plánování by mohly být spravované společně oběma radnicemi. Výhodou dvou samostatných městských správ oproti autonomii arabských čtvrtí je, že jeruzalémští Arabové by nemuseli být oficiálně podřízeni pod město s židovskou většinou.

Otázkou zůstává, jaké uspořádání by vzniklo v metropolitní oblasti Jeruzaléma (tj. především té části, která se nalézá na Západním břehu) a jaký režim by pak panoval na hranici mezi Jeruzalémem a jeho předměstích.

8 Závěr

Již téměř 80 let uplynulo od 30. let 20 století, kdy se Jeruzalém stal klíčovým tématem izraelsko-palestinského konfliktu. Za tuto dobu se značně změnila fyzická, demografická i politická situace města. Spory o budoucí status města se dnes již nevztahují na město jako celek, ale především na jeho východní část, která byla od roku 1948 okupována Jordánskem a v roce 1967 ji anektoval Izrael. Izrael se odmítá vzdát suverenity nad Východním Jeruzalémem, neboť jej považuje za součást svého „věčného a nedělitelného hlavního města“, zatímco Palestinci jej nárokují jako hlavní město pro svůj budoucí státu.

Svatá místa významná pro tři světová náboženství, téměř půl milionu Palestinců a Izraelců, sdílená infrastruktura a komplexní vazby mezi městem a jeho metropolitní oblastí činí z Jeruzaléma velice složitou překážku na cestě k dosažení míru mezi Izraelem a Palestinci.

Opomenout nelze ani roli, kterou Jeruzalém sehrál při vývoji židovského i palestinského národně osvobozenického hnutí, a vysokou symbolickou a emocionální hodnotu, kterou tak město má pro oba národy. Proto řešení izraelsko-palestinského konfliktu v Jeruzalémě nezávisí pouze na dosažení dohody na technických záležitostech, jako je rozdělení sdílené infrastruktury, zajištění bezpečnosti a svobody pohybu jeho obyvatel. Mnohem důležitější je ochota politiků uznat oprávněné zájmy a práva druhé strany ve městě a ochota dosáhnout kompromisu. Naneštěstí, jak ukazuje 60 let izraelsko-jordánských a později izraelsko-palestinských jednání o statusu města, jednou z hlavních příčin pokračování izraelsko-palestinského konfliktu je právě neochota politiků dosáhnout dohody. Od posledních jednání o statusu města již uplynulo téměř deset let, a ani jedna strana zatím neprojevila ochotu ustoupit ze svých pozic. Z těchto důvodů se zachování současného stavu jeví jako nejpravděpodobnější scénář pro blízkou budoucnost města. Problémem takového uspořádání je ovšem pokračování konfliktu ve městě a s ním spojeného násilí, porušování práv obyvatel města a nedobré ekonomická situace. Proto lze jen doufat, že v blízké době dojde k obnovení mírových rozhovorů, kde obě strany budou schopny navázat na limitovaný pokrok, kterého bylo dosaženo při jednáních v americkém Camp Davidu a v egyptské Tabě v letech 2000 a 2001.

9 Shrnutí (Summary)

9. 1. Shrnutí

Po tři tisíce let byl Jeruzalém centrem židovské identity, kultury a náboženství. Později město sehrálo významnou roli v křesťanství a islámu. Se vznikem sionismu, moderního židovského nacionalismu, na konci 19. století, se Palestina stala cílem židovské kolonizace. Národní aspirace židovských osadníků se však střetly s nacionalismem místních Arabů, kteří doufali ve vytvoření nezávislého arabského státu.

Spory mezi Židy a Araby přerostly ve 30. letech 20. století v občanskou válku a v roce 1948 mezinárodní konflikt, ve kterém se angažovaly sousední arabské země. Výsledkem války se stalo rozdělení Palestiny a Jeruzaléma mezi Stát Izrael a Jordánsko. Západní Jeruzalém se stal hlavním městem Izraele s téměř výhradně židovskou populací, zatímco Východní Jeruzalém se stal výhradně arabským městem pod kontrolou Jordánska.

Před dobytím Východního Jeruzaléma a Západního břehu Jordánu Izraelem v „šestidenní“ válce docházelo jen k minimálnímu styku mezi dvěma částmi Jeruzaléma, které od sebe oddělovala ocelová zeď a vojenská stanoviště. Okamžitě po válce Izrael připojil Východní Jeruzalém k západní části města a takto sjednocené město bylo prohlášeno za „věčné a nedělitelné hlavní město“ Izraele. Za účelem zachování své suverenity nad městem Izrael zahájil politiku vyvlastňování arabských pozemků a výstavby židovských sídlišť ve Východním Jeruzalémě. I přes tato izraelská opatření se jeruzalémským Arabům podařilo zachovat jejich postavení ve městě, stejně jako jejich palestinskou identitu. Stalo se tak prostřednictvím bojkotu izraelských úřadů, zakládáním palestinských kulturních a politických institucí, a také pomocí rozsáhlé ilegální výstavby ve městě a v jeho okolí.

Po dvaceti letech izraelské nadvlády přerostla frustrace Palestinců nad vnímaným nedostatkem osobních svobod a porušováním svých lidských práv v tzv. první intifádu (povstání), která učinila situaci na okupovaných územích nezvladatelnou a zároveň s sebou přinesla značnou mezinárodní kritiku Izraele. V následných jednáních mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny se obě strany v roce 1993 dohodly na zřízení palestinské samosprávy na části území Západního břehu, včetně arabských předměstí Východního Jeruzaléma. Vznikla tak protiváha výhradnímu postavení Izraele v Jeruzalémě a jeho metropolitní oblasti.

Jednání o konečném statusu Jeruzalémě se konala v letech 2000 a 2001 v Camp Davidu a Tabě. Nicméně, neúspěch rozhovorů s sebou přinesl nebývalou vlnu násilí charakterizovanou palestinským terorismem a rozsáhlými vojenskými operacemi Izraele, což si vyžádalo vysokou daň na lidských životech i ekonomickém statusu Izraelců i Palestinců. V Jeruzalémě Izrael uzavřel v průběhu druhé intifády řadu palestinských institucí a rovněž vybudoval „bezpečnostní“ bariéru podél hranic města, která oddělila jeruzalémské Araby od Palestinců na Západním břehu. Tato opatření pak jen prohloubila nespokojenost jeruzalémských Arabů s izraelskou vládou ve městě.

Za účelem dosažení konečného řešení izraelsko-palestinského konfliktu bude třeba vyřešit řadu otázek: suverenitu nad svatými místy a arabskými čtvrtěmi, volný přístup k náboženským místům, správa sdílené infrastruktury, zajištění svobody pohybu uvnitř města i mezi městem a jeho okolím a bezpečnost a práva obyvatel města bez ohledu na jejich národnost či náboženství. Autonomie arabských čtvrtí, rozdělení města mezi Izrael a budoucí palestinský stát, nebo sdílená suverenita nad městem představují jen některá z možných řešení budoucího statusu Jeruzaléma.

Naneštěstí stávající neochota politiků ustoupit ze svých pozic a dosáhnout kompromisu nedává naději na brzké vyřešení konfliktu. Status quo tak bude ve městě zachován nejspíše i v dalších letech. Mezi následky zachování současné situace patří pokračování násilí, polické nestability, porušování lidských práv obyvatel města a ekonomická stagnace. Lze tedy jen doufat, že k obnovení jednání o konečném statusu Východního Jeruzaléma dojde v co neblíží době, a že obě strany budou schopny navázat na limitovaný pokrok, kterého dosáhly při jednáních v Camp Davidu a Tabě v letech 2000 a 2001.

9. 2. *Summary*

For three thousand years Jerusalem has been at the center of Jewish identity, culture and religion. Later in the history the city also played a significant role in Christianity and Islam. With the rise of Zionism, modern Jewish nationalism at the end of the 19th century, Palestine became a target of colonization by European Jews. The national aspirations of the settlers collided with the rising nationalism of local Arabs who were hoping to establish an independent Arab state.

The disputes between Jews and the Arabs turned into a civil war in 1930s and an international conflict with surrounding Arab states in 1948. As a result of the war, Palestine and Jerusalem were divided between the State of Israel and Jordan. West Jerusalem became the capital of Israel with almost exclusively Jewish population, while East Jerusalem became and exclusively Arab town under Jordanian rule.

Only little interaction took place between the two communities separated by an iron wall and military checkpoints until 1967, when Israel captured the West Bank and East Jerusalem in the “six-day” war. Immediately after the war East Jerusalem was annexed to West Jerusalem municipality and the newly united city was declared an “eternal and indivisible capital” of Israel. In order to secure her sovereignty in the city Israel committed extensive resources to land expropriations and construction of Jewish neighborhoods in East Jerusalem. Despite the Israeli measures to “judaize” East Jerusalem, the local Arabs managed to preserve their position in the city and their Palestinian identity by means of boycotting Israeli authorities, creating cultural and political institutions of their own and by engaging in extensive illegal construction in the city and its surroundings.

After two decades of Israeli rule, the frustration of local Palestinians with the perceived lack of freedom and violations of their human rights led to the first “intifada” (uprising) that made the occupied territories ungovernable and brought much international criticism on Israel. In consequent negotiations between Israel and the Palestinian Liberation Organization, an agreement was reached in 1993 about creating Palestinian autonomy in parts of the West Bank and most importantly in the Arab suburbs of East Jerusalem, creating a challenge to the exclusive Israeli rule in the city and its environs.

The final status of East Jerusalem was to be determined in following negotiations that took place in 2000 and 2001 in Camp David and Taba. However, the failure of the talks largely

caused by lack of trust between the two nations and unwillingness of politicians to step aside from their positions led to an unprecedented wave of violence characterized by Palestinian terrorism and large scale military operations of Israel, which took a high toll on lives and economies of both nations. During the second intifada, Israel closed many of the Palestinian institutions in East Jerusalem and built a “security barrier” separating Arabs of Jerusalem from Palestinians in the West Bank, further increasing hostility of the Jerusalem Arabs towards Israeli rule in the city.

In order to reach a permanent settlement to the Israeli-Palestinian conflict in Jerusalem, variety of issues needs to be addressed: sovereignty over holy places and Arab neighborhoods, free access to the holy sites, management of shared infrastructure, freedom of travel inside of the city and between the city and its environs, security and rights of the Jerusalemites regardless of their ethnicity or religion. Some of the variants for the future settlement include autonomy of Palestinian neighborhoods, division of the city between Israel and future Palestinian state, or shared Israeli and Palestinian sovereignty in East Jerusalem.

However, the unwillingness of politicians to reach a compromise limits any prospect for a quick solution to the conflict. Thus, it can only be expected that the status quo in the city will remain unchanged for several next years. The implications of such situation include continuation of insecurity, political volatility, further violations of human rights of the inhabitants of the city and economic stagnation. One can only hope that negotiations about the permanent settlement of the Israeli-Palestinian conflict will resume soon, and both parties will be able to build on the limited progress that was achieved during the talks in Camp David and Taba in 2000 and 2001.

Seznam použité literatury

Knižní zdroje

- ABDELRAZEK, Adnan et TOFAKJI, Khalil. 2008. *Israeli Colonial Policies and Practices: De-Arabization of East Jerusalem*. Jerusalem: Arab Studies Society.
- ABDUL-Jaber, Qasse, et MIR, Debora F. 2002. 'Environmental Issues in the Jerusalem Metropolitan Area' in BREGER, Marshall J. et AHIMEIR Ora (ed.). *Jerusalem a city and its future*. Syracuse (USA): Syracuse University Press.
- ALBERTZ, Rainer 2004. *Israel in Exile: The History and Literature of the Sixth Century B.C.E.* Atlanta: Society of Biblical Literature.
- AYYAD, Abdelaziz. 1999. *Arab nationalism and the Palestinians 1850 – 1939*. Jerusalem: PASSIA Publications.
- BREGER, Marshall. 2002. 'Introduction' in BREGER, Marshall J. et AHIMEIR Ora (ed.). *Jerusalem a city and its future*. Syracuse (USA): Syracuse University Press.
- ČEJKA, Marek. 2005. *Izrael a Palestina, Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno: Centrum strategických studií.
- CHESHIN, Amir. 1998. *Municipal Policies in Jerusalem – An Account from Within*. Jerusalem: PASSIA Publication.
- CHESHIN, Amir et col. 1999. *Separate and Unequal: The Inside Story of Israeli Rule in East Jerusalem*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- CHOSHEN, Maya. 2002. 'Jerusalem in Our Time' in BREGER, Marshall J. et AHIMEIR Ora (ed.). *Jerusalem a city and its future*. Syracuse (USA): Syracuse University Press.
- COHEN, Shaye J. D. 1989. *From the Maccabees to the Mishnah*. Louisville: Westminster John Knox Press.
- EFRAT, E. 2005. *The West Bank and Gaza strip: a Geography of occupation and disengagement*. New York: Routledge.
- EJMSRP (East Jerusalem Multi Sector Review Project). 2003. Jerusalem: Arab Studies Society.
- ELIAV, Yaron Z. 2008. 'The Temple Mount in the Jewish and early Christian tradition' in MAYER, Tamar et MOURAD, Ali Suleiman (ed.). *Jerusalem, Idea and Reality*. New York: Routledge.

- FERRARI, Silvio. 2002. 'Religious Significance of Jerusalem' in BREGER, Marshall J. et AHIMEIR Ora (ed.). *Jerusalem a city and its future*. Syracuse (USA): Syracuse University Press.
- FISHMAN, Tzvi et SAMSON, David. 5757/1997. *War and Peace, The Teachings of HaRav Avraham Yitzhak HaCohen Cook*. Jerusalem: Torat Eretz Yisrael Publications.
- FRIEDMAN, Menachem. 2002. 'Haredim and Palestinians in Jerusalem' in BREGER, Marshall J. et AHIMEIR Ora (ed.). *Jerusalem a city and its future*, Syracuse (USA): Syracuse University Press.
- FRIEDMAN, Thomas. 1990. *From Beirut to Jerusalem*. New York: Anchor Books.
- GILBERT, Martin. 1978. *Jerusalem, Illustrated History Atlas*. Jerusalem: Steimatzky's Agency.
- GOLD, Dore. 2001. *Jerusalem in International Diplomacy*. Jerusalem: Jerusalem Center for Public Affairs.
- HIRSCH, Moshe et col. 1995. *Whither Jerusalem? Proposals and Positions Concerning the Future of Jerusalem*. The Hague: Kluwer Law International.
- HUTMAN, Bill et CHESHIN, Amir. 2002. 'Living Together and Apart in Jerusalem' in BREGER, Marshall J. et AHIMEIR Ora (ed.). *Jerusalem a city and its future*. Syracuse (USA): Syracuse University Press.
- KARSCH, Efraim. 2007. *Islamic Imperialism – a History*. New Haven: Yale University Press.
- KLEIN, Menachem. 2001. *Jerusalem, The Contested City*. New York: New York University Press.
- _____. 2002. 'Rule and Role in Jerusalem' in BREGER, Marshall J. et AHIMEIR Ora (ed.). *Jerusalem a city and its future*. Syracuse (USA): Syracuse University Press.
- _____. 2004. *The Jerusalem Problem, The Struggle for Permanent Status*. Gainesville, FL: The University Press of Florida.
- LAPIDOTH, Ruth. 2002. 'Jerusalem, Some Legal Aspects' in BREGER, Marshall J. et AHIMEIR Ora (ed.). *Jerusalem a city and its future*. Syracuse (USA): Syracuse University Press.
- LEIN, Yehezkel. 2002. *Land Grab*. Jerusalem: B'Tselem – The Israeli Center for Human Rights in the Occupied Territories.
- LEVINE, Lee I. 2008. 'Jerusalem in the Jewish History' in MAYER, Tamar et MOURAD, Ali

- Suleiman (ed.). *Jerusalem, Idea and Reality*. New York: Routledge.
- LUSTICK, Ian S. 2008. 'Yerushalayim, al-Quds, and the Wizard of Oz – The problem of "Jerusalem" after Camp David II and the Aqsa intifida' in MAYER, Tamar et MOURAD, Ali Suleiman (ed.). *Jerusalem, Idea and Reality*. New York: Routledge.
- MARSHALL, Sklare. 1982. *Understanding American Jewry*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Books.
- MAYER, Tamar. 2008. 'Jerusalem in and out of focus, The city in Zionist ideology' in MAYER, Tamar et MOURAD, Ali Suleiman (ed.). *Jerusalem, Idea and Reality*. New York: Routledge.
- MERHAV, Reuven et GILADI, Rotem. 2002. 'Role of the Hashemite Kingdom of Jordan' in BREGER, Marshall J. et AHIMEIR Ora (ed.). *Jerusalem a city and its future*. Syracuse (USA): Syracuse University Press.
- MICHAEL, Kobi et RAMON, Ammon. 2004. *A Fence Around Jerusalem*. Jerusalem: The Jerusalem Institute for Israel Studies.
- MILLAR, Fergus. 1995. *The Roman Near East: 31 BC - AD 337*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- MOURAD, Ali Suleiman. 2008. 'Jerusalem in early Islam' in MAYER, Tamar et MOURAD, Ali Suleiman (ed.). *Jerusalem, Idea and Reality*. New York: Routledge.
- NASSAR, Issam. 2008. 'Jerusalem in the late Ottoman period' in MAYER, Tamar et MOURAD, Ali Suleiman (ed.). *Jerusalem, Idea and Reality*. New York: Routledge.
- NUSEIBEH, Sari. 1995. 'Islam's Jerusalem' in HADI, Mahdi Abdul (ed.). *Jerusalem – Religious Aspect*. Jerusalem: PASSIA Publications.
- OCHA (United Nations – Office for the Coordination of Humanitarian Affairs). 2007a. *The Humanitarian Impact on Palestinians of Israeli Settlements and Other Infrastructure in the West Bank*. Jerusalem.
- _____. 2007b. *East Jerusalem, The Humanitarian Impact of the West Bank Barrier on Palestinian Communities*. Jerusalem.
- PETERS, F. E. 2008. 'Jerusalem: one city, one faith, one god' in MAYER, Tamar et MOURAD, Ali Suleiman (ed.). *Jerusalem, Idea and Reality*. New York: Routledge.
- PRIOR, Michael. 2005. 'Zionism and the challenge of historical truth and morality' in PRIOR, Michael (ed.). *Speaking the Truth, Zionism, Israel and Occupation*. Northampton: Olive

Branch Press.

- RAMON, Ammon. 2002. 'Delicate Balances at the Temple Mount' in BREGER, Marshall J. et AHIMEIR Ora (ed.). *Jerusalem a city and its future*. Syracuse: Syracuse University Press.
- REITER, Yitzhak. 1995. 'Jerusalem: A Christian Perspective' in HADI, Mahdi Abdul (ed.). *Jerusalem – Religious Aspect*. Jerusalem: PASSIA Publications.
- _____. 2002. 'Jewish-Muslim Modus Vivendi' in BREGER, Marshall J. et AHIMEIR Ora (ed.). *Jerusalem a city and its future*. Syracuse: Syracuse University Press.
- RUSSELL, D. S. 1972. *Between the Testaments*. Philadelphia: Fortress Press.
- SHER, Gilead. 2008. 'Negotiating Jerusalem, Reflections of an Israeli negotiator' in MAYER, Tamar et MOURAD, Ali Suleiman (ed.). *Jerusalem, Idea and Reality*. New York: Routledge.
- TIGAY, Alan M. 1980. *Myths and Facts 1980, A concise Report of the Arab-Israeli Conflict*. Washington, D.C.: Near East Research.
- WEINER, Justus Reid. 2003. *Illegal Construction in Jerusalem: A Variation of an Alarming Global Phenomenon*. Jerusalem: Jerusalem Center for Public Affairs.
- YARBROUGH, Oliver Larry. 2008. 'Early Christian Jerusalem' in MAYER, Tamar et MOURAD, Ali Suleiman (ed.). *Jerusalem, Idea and Reality*. New York: Routledge.

Periodika:

- ABU ZAIDA, Sufian. 2007. 'A Miserable Provincial Town': The Zionist Approach to Jerusalem from 1897-1937.' *Jerusalem Quarterly*. Volume 32, number 3, pages 70 – 87.
- ABURIYA, Issam. 2009. 'Islamism, Nationalism, and Western Modernity: The Case of Iran and Palestine.' *International Journal of Politics, Culture & Society*. Volume 22, number 1, pages 57 – 68.
- ARMSTRONG, Karen. 1998. 'The Holiness of Jerusalem: Asset or Burden?' *Journal of Palestine Studies*. Volume 27, number 3, pages 5 – 19.
- BEN-ARIEH, Y. 1975. 'The Growth of Jerusalem in the Ninetieth Century.' *Annals of the Association of American Geographers*. Volume 65, number 2, pages 252 – 269.
- CHRISTIE, W. M. 1931. 'The Wailing Wall at Jerusalem.' *The Expository Times*. Volume 42, pages. 176 – 180.

- ELAZARI-VOLCANI, J. 1932. 'Jewish Colonization in Palestine.' *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. Volume 164, pages 84 – 94.
- EL-KHATIB, Abdallah. 2001. 'Jerusalem in the Quran.' *British Journal of Middle Eastern Studies*. Volume 28, number 1, pages 25 – 53.
- FARSAKH, Leila. 2000. 'Under Siege: Closure, Separation and the Palestinian Economy.' *Middle East Report*. Number 217, pages 22 – 25.
- HAKLAI, Oded. 2007. 'Religious-Nationalist Mobilization and State Penetration.' *Comparative Political Studies*. Volume 40, number 6, pages 713 – 739.
- HASS, Amira. 2002. 'Israel's Closure Policy: An Ineffective Strategy of Containment and Repression.' *Journal of Palestine Studies*. Volume 31, number 3, pages 5 – 20.
- JEAN-KLEIN, Iris. 2003. 'Into committees, out of the house? Familiar forms in the organization of Palestinian committee activism during the first intifada.' *American Ethnologist*. Volume 30, number 4, pages 556 – 577.
- JOFFÉ, E.G.H. 1983. 'Arab Nationalism and Palestine.' *Journal of Peace Research*. Volume 20, pages. 157-170.
- KOLLEK, Teddy. 1988. 'Sharing United Jerusalem.' *Foreign Affairs*. Volume 67, number 2, pages 156 – 202.
- KRYSTALL, Nathan. 1998. 'The De-Arabization of West Jerusalem 1947-1950.' *Journal of Palestine Studies*. Volume 27, number 2, pages 5 – 22.
- LITWIN, Howard. 1993. 'Neighborhood Self-Management in Jerusalem.' *Administration and Society*. Volume 25, number 3, pages 335 – 352.
- PAINE, Robert. 1995. 'Behind the Hebron Massacre, 1994.' *Anthropology Today*. Volume 11, number 1, pages 8 – 15.
- PASSIA (Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs). 2007. *PASSIA Bulletin*. April 2007.
- PIPES, Daniel. 2001. 'The Muslim Claim to Jerusalem.' *Middle East Quarterly*. Volume 8, number 3.
- READ, John. 2009. 'Charting a Course through Radical Islam: Origins, Rise, Transformation and Prospects.' *Defence Studies*. Volume 9, number 2, pages 269 – 305.

- SAVITCH, H. V. et GARB, Yaakov. 2006. 'Terror, Barriers, and the Changing Topography of Jerusalem.' *Journal of Planning Education and Research*. Volume 26, number 2, pages_152 – 173.
- U.S. Department of State. 1991. 'Country Reports on Human Rights Practices for 1990, "Israel and the Occupied Territories".' *Journal of Palestine Studies*. Volume 20, number 3, pages 98 – 111.
- WEBBER, Jonathan. 1981. 'Resacralization of the Holy City: The Capture of Jerusalem in 1967.' *Royal Anthropological Institute News*. Number 47, pages 6 – 10.

Novinové články:

- Associated Press. 2009. 'Israeli-run zones shield West Bank criminals.' *Haaretz*. 4/5/2009. www.haaretz.com.
- BEILIN, Yossi. 2002. 'What Really Happened at Taba.' *Haaretz*. 15/7/2002. www.haaretz.com.
- BENN, Aluf. 2009. 'Israel accuses UN of collaborating with Hezbollah.' *Haaretz*. 11/9/2010. www.haaretz.com.
- DATTEL, Lior et col. 2008. 'Jerusalem of filth: Capital ranks last in livability among Israel's largest cities.' *Haaretz*. 11/10/2008. www.haaretz.com.
- OREN, Michael. 2009. 'Seven Existential Threats.' *Commentary*. Volume 127, number 5, pages 15 – 20.
- GUR, Haviv Rettig (2008) 'Officials to US to bring Israelis home', *The Jerusalem Post*, 6/4/2008. www.jpost.com.
- LEVY, Gideon. 2005. 'The safe passage: The history of a farce.' *Haaretz*. 11/12/2005. www.haaretz.com.
- RAVID, Barak et col. 2007. 'Israel, PA agree to strive for deal by end of 2008.' *Haaretz*. 28/11/2007. www.haaretz.com.
- SHIFF, Zeev. 2001. 'What was obtained at Taba regarding Palestinian refugees.' *Haaretz*. 12/9/2007. www.haaretz.com.

Internetové zdroje:

The Avalon Project (Documents in Law, History and Diplomacy). a. 'Balfour Declaration 1917.' http://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp (3/8/2010)

_____. b. 'British White Paper of 1939.' http://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1939.asp (29/7/2010).

_____. c. 'United Nations General Assembly Resolution 181.' http://avalon.law.yale.edu/20th_century/res181.asp (29/7/2010).

_____. d. 'The Covenant of the Islamic Resistance Movement.' http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hamas.asp (1/7/2010).

BBC (British Broadcasting Company). 2004. 'Israel's "Targeted Killing".' http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3556809.stm (28/7/2010).

B'Tselem (The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories). a. 'Closure' http://www.btselem.org/english/Freedom_of_Movement/Closure.asp (28/7/2010).

_____. b. 'Rafah Crossing.' http://www.btselem.org/english/gaza_strip/rafah_crossing.asp (30/7/2010).

_____. 2006 'A Wall in Jerusalem.' http://www.btselem.org/download/200607_a_wall_in_jerusalem.pdf (26/7/2010).

_____. 2009a. 'Land Expropriation and Settlements, Statistics.' <http://www.btselem.org/English/Settlements/Statistics.asp> (26/3/2009).

_____. 2009b. 'Fatalities in the First Intifada, Statistics.' http://www.btselem.org/english/statistics/First_Intifada_Tables.asp (12/5/2009).

Encyclopedia of the Middle East. 'Waqf'. <http://www.mideastweb.org/Middle-East-Encyclopedia/waqf.htm> (1/7/201).

GOLD, Dore. 2003. 'Defensible Borders for Israel.' Jerusalem Center for Public Affairs. http://www.jcpa.org/JCPA/Templates/ShowPage.asp?DRIT=2&DBID=1&LNGID=1&TMID=111&FID=283&PID=0&IID=950&TTL=Defensible_Borders_for_Israel (3/7/2010).

ICBS (Israel Central Bureau of Statistics). 2003. 'Characterization and Classification of Local Authorities by the Socio-Economic Level of the Population, 2003, Table 1.'

- http://www.cbs.gov.il/www/publications/local_authorities2003/pdf/t01.pdf
(27/3/2009).
- _____. 2008a 'Population of localities - 31.12.2008 (provisional data).'
- http://www.cbs.gov.il/www/population/popul_new.htm (26/3/2009).
- _____. 2008b 'Population, by Population Group.' *Statistical Abstract of Israel*. Number 59, <http://www.cbs.gov.il/reader/> (11/5/2009).
- _____. 2009a. 'Immigrants, by Period of Immigration and Last Continent of Residence.' *Statistical Abstract of Israel*. Number 60.
http://www1.cbs.gov.il/reader/shnaton/text_search_eng_new.html?CYear=2009&Vol=60&input=immigration (1/7/2010).
- _____. 2009b. 'Sources of Population Growth.' *Statistical Abstract of Israel*. Number 60.
http://www1.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st02_03&CYear=2009 (30/7/2010).
- JMCC (Jerusalem Median and Communication Centre). 2010. 'Poll: One-state solution gains ground.' <http://www.jmcc.org/news.aspx?id=759> (3/7/2010).
- Jewish Virtual Library. 2010. 'The Judiciary Branch.' The American-Israeli Cooperative Enterprise. <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/judiciary.html>
(17/7/2010).
- Jewish Virtual Library. 2010. 'The Judiciary Branch.' The American-Israeli Cooperative Enterprise. <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/judiciary.html>
(12/7/2010).
- Maannews. 2010a. 'Arabs to allocate \$500 million for Jerusalem.'
<http://www.maannews.net/eng/ViewDetails.aspx?ID=271675> (5/7/2010).
- MFA (Israel Ministry of Foreign Affairs). 1994. 'The Activities if the Civil Administration in the Territories.'
<http://www.mfa.gov.il/MFA/Archive/Peace%20Process/1994/THE%20ACTIVITIES%20OF%20THE%20CIVIL%20ADMINISTRATION%20IN%20THE> (27/7/2010).
- _____. 2010. 'Victims of Palestinian Violence and Terrorism since September 2000.'
<http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism+Obstacle+to+Peace/Palestinian+terror+since+2000/Victims+of+Palestinian+Violence+and+Terrorism+sinc.htm> (12/3/2009 a
30/7/2010).

- NDI (National Democratic Institute for International Affairs). 2006. 'Final Report on the Palestinian Legislative Council Elections.'
http://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/peace_publications/election_reports/FinalRpt-Palestine2006-NDI.pdf (1/7/2010).
- PCBS (Palestinian Central Bureau of Statistics). 2009. 'Main Indicators by Locality Type - January 2009.'
http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_pcbs/census2007/ind_loca_09.pdf (26/3/2009).
- _____. 2010. 'Palestine in Figures, 2009.'
http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_PCBS/Downloads/book1661.pdf (30/7/2010).
- World Bank. 2009. Palestinian Economic Prospects: Gaza Recovery and West Bank Revival.
<http://siteresources.worldbank.org/INTWESTBANKGAZA/Resources/AHLCJune09Reportfinal.pdf> (5/7/2010).

Přílohy

Soupis místopisných jmen

Název použitý v práci	Běžný anglický název	Hebrejský originál	Arabský originál
(Stát) Izrael	State of Israel	מדינת ישראל	دولة اسرائيل
Abu Dis	Abu Dis	אבו דיס	ابو ديس
Anata	Anata	ענתה	عناتا
Ar-Ram	Ar-Ram	אראם	الرام
At-Tur	At-Tur	הר הזיתים	الرتور
Bazilika Božího hrobu	Holy Sepulchre	כנסיית הקבר	كنيسة القيامة
Bejtar Illit	Beitar Illit	ביתר עילית	بيتار عيالت
Bét Hanína	Beit Hanina	בית חנינא	بيت حنينا
Bét Šemeš	Beit Shemesh	בית שמש	بيت شيمش
Betlém	Bethlehem	בית לחם	بيت لحم
Chrátová hora	Temple mount	הר הבית	الحرم الشريف
Damašská brána	Damascus Gate	שער שכם	باب العامود
Dár Jasín	Deir Yassin	دير יאסין	جبر ياسين
Džabal Abu Ghnajm/ Har Homa	Jabal Abu Gheim/ Har Homa	הר חומה	جبل ابو غنيم
Éfrata	Éphrata	אפרת	افرات
Erec Jisrael	Eretz Israel	ארץ ישראל	ارض اسرائيل
Givat Zeev	Givat Ze'ev	גבעת זאב	غفعت زنيف
Guš Ecijon	Gush Etzion	גוש עציון	غوش عتصيون
Hebrejská univerzita	Hebrew University	האוניברסיטה העברית	الجامعة العبرية في
Hebron	Hebron	חברון	الخليل
Izarija	Izzariya	אלעזריה	العيزرية
Jaffa	Jaffa	יפו	بافا
Jafská cesta	Jaffa Road	רחוב יפו	شارع يافا
Jeruzalém	Jerusalem	ירושלים	القدس
Jeruzalémský distrikt	Jerusalem District	מחוז ירושלים	
Jeruzalémský governorát	Jerusalem Governorate		محافظة القدس
Ješa	Yesha	יש"ע	
Judské/ Hebronské hory	Judean Hills	הרי יהודה	جبال الخليل
Kidron	Kidron	קדרון	وادي الجز
Maale Adumim	Ma'ale Adumim	מעלה אדומים	معاليه ادوميم
Mešita Al-Aqsá	Al Aqsa Mosque	מסגד אל-אקצא	المسجد الأقصى
Město Davidovo/ Silwan	City of David/ Silwan	עיר דוד	سلوان
Mevaseret Cijon	Mevaseret Tziyon	מבשרת ציון	مفصرت تصيون
Neve Jakov	Neve Yaakov	נווה יעקב	نفيه يعقوب

Název použitý v práci	Běžný anglický název	Hebrejský originál	Arabský original
Okupovaná palestinská území	Occupied Palestinian Territories	יהודה והשומרון וחבל עזה	فلسطين المحتلة
Olivetská hora	Mount of Olives	הר הזיתים	جبل الزيتون, الطور
Palestina	Palestine	פלשתינה	فلسطين
Palestinská národní samospráva	Palestinian National Authority	הרשות הפלסטינית	السلطة الوطنية الفلسطينية
Ramaláh	Ramallah	רמאללה	رام الله
Ras Al-Amud	Ras Al Amud	ראס אל-עמוד	راس العامود
Šajch Žara	Sheikh Jarra	שייח' ג'ראח	الشيخ جراح
Šekem/Náblus	Shekem/Nablus	שכם	نابلس
Skalní dóm	Dome of the Rock	כיפת הסלע	مسجد قبة الصخرة
Staré Město	Old City	העיר העתיקה	البلدة القديمة
Šuafat	Shuafat	שועפאט	شعفاط
Sur Bahr	Sur Bahr	צור באהר	صور باهر
Um Tuba	Umm Tuba	אום טובה	ام طوبا
Východní Jeruzalém	East Jerusalem	מזרח ירושלים	القدس الشرقية
Wadi al-Qelt	Wadi Al Qilt	נחל פרת	وادي القلط
Západní břeh Jordánu	West Bank	הגדה המערבית	الضفة الغربية
Západní Jeruzalém	West Jerusalem	מערב ירושלים	القدس الغربية
Zed' nářků	Westr Wall/ Wailing Wall	הכותל המערבי	حائط البراق
Zelená linie	Green Line	הקו הירוק	خط اخضر